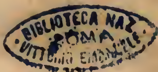
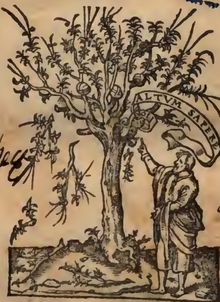

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
2 H A
43

DE RE HORTENSI LIBELLUS, *uulgaria herbarum, florum, ac fruticum, qui in hortis conseri solent, nomina Latinis uocibus efferre docens ex probatis authoribus: in adolescentulorum gratiam, multò quàm antea locupletior factus.*

Cui nuper additus est alius libellus De *cultu & satione hortorum, ex antiquorum sententia.*

LVTETIAE,

Ex officina Rob. Stephani *typographi* Regij.

M. D. XLV.

CAROLVS STEPHANVS HEN RICVLO SVO S.

Video tãdem in te nepotule, quod iam pridem summo desyderio cupiebã: atque id quantum gaudeam, satis exprimere nõ possum. Magnũ enim est, adolescentẽ paternis non solum moribus, sed etiã ingenio adsequẽdo ita studere, vt iã ab ineunte ætate fœlicẽ omnibus ingenii sui expectationem relinquat. Sed haud scio an omniũ maximum esse dici debeat, præceptorem nactũ fuisse, qui benè natũ ingeniũ excolat, patri similẽ efficiat, omniũque bonarum literarum ornamẽtis illustrem atque insignem reddat. Qualẽ fœlicissime te adsequutũ fuisse audio Iacobum Tusanum, virum & in docẽdo, & in dicendo ac scribendo tãtæ apud eruditos omnes authoritatis, vt nunquã Ciceroni magis cõmendatus Cratippus. Ab eo non tantum vtriusque linguæ venustatẽ perdisces: sed etiam mores edoceberis, planè dignos qui tuum ingenium perpetuo cõmendẽt: quod quid aliud dici debet quã n philosophicum? Eum si sequêris ducem, multo tandem celerius, multo rectius ac

cõmodius iter abſolues, quod ad omnes virtutes adipiſcendas ducit. Non parum enim eſt aurigæ aut nauclero ſuæ artis peritiſſimo, currum, nauem, vitam denique ſuam cõmiſiſſe. Itaque iam non amplius video tibi proponenda eſſe nepotule quæ ſolebam ſuperioribus diebus, cum ea gnauiter perdidiceris. Solidiore igitur opus eſt cibo, & qui maiora te doceat, oblectétque aliquantulum iis rebus, quas nimirum ſcio tibi perplacere. Fuiſti enim ſemper, etiam admodum tenellus, hortorũ ſtudioſiſſimus: vt vel adhuc ſemeſtris, cõpoſito floribus ſertulo plurimum delectareris: in quo paternum quiddã planè referebas. Mitto ob id meum Hortulum ad te, quo per otium animum & oculos quotidianis ſtudiis defeſſos aliquãtulum reficias: naturæ artificium admireris: bonos authores intelligas: iiſque tùm demũ incumbas, quæ benè natos adoleſcentes decent. Neque verò audias eos, qui noſtrũ in hac re inſtitutũ linguis traducunt ſuis: quaſi id adoleſcẽtulos minus deceat, quod aliquo prælegẽte (ſi diis placet) fuerit exceptum, aut ex recẽtiorum, qui de hac re ſcripſerunt, vigiliis tranſcriptũ. Atque illis hoc commentum placet: quibus velim

planè nota eſſet mea ſententia, vt quid rectum ac iuſtum ſit, perfectè intelligerent. Non enim is ſum, cuius animus eo errore vagetur, qui velim alienos labores mihi adſcribere . Sed ſiquid aut ab antiquis, aut recẽtioribus, de rebus ad rem hortẽſem pertinẽtibus dictum fuit, quod idem in Hortulo noſtro deſcribẽdum eſſet, id malui ab ipſis quod optimũ mihi viſum eſt tranſumere , quàm noua confingere, quæ fortaſſis minus adoleſcẽtulis noſtris profutura eſſent. Id quandocunque fecimus , habita eſt à nobis bonis authoribus gratia, ipſorũ nomine minimè ſuppreſſo. Sed & ſiquis erogata in præmiũ pecunia, aliquid in hac re ſe publicè nos docuiſſe conqueratur (quanquam id, ſiquid eſt, omnium minimum eſſe debet) quæ ſupereſt habẽda gratia ei, qui præmium ob laborem accepit? Siquid nunc te doceat in re grammatica Tuſanus, quod aliquando per ætatis maturitatem diſponas & in libellũ digeras, publicæ vtilitatis cauſa, accepto poſtea à bonis authoribus, quicquid in rem tuam eſſe videbitur: dicendúſne ob hoc erit Tuſanus libellum tibi dictaſſe? Ingratiſſimum me hercle hominũ genus, qui quod publicè tanquam in foro diuẽ-

dunt,id tamen poſtea fœnus redimere cupiunt ſuæ mercimoniæ, vt ſiquid laudis aut vtilitatis inde poſtea prouenerit, ſibi adſcribi velint, tanquam ipſa ſola merces idipſum pepererit. Tale quiddam in iudicio repetit impudẽtiſſimus tonſor, ab eo qui rem anatomicã conſcripſerat: cui cũ nihil aliud ob præmium præſtiterit quàm quod rogatus fuit de diſſecandarũ partiũ ratione, ſibi tamen & nomẽ & authoritatẽ omnẽ alieni operis expoſtulat. Redeo ad meum Hortulum: quem non ſolũ curſim obeas velim nepotule, ſed diligentiſſime perpẽdas, quicquid herbarũ aut fruticum in eo deſcriptum fuerit. Locupletiorem, & multo purgatiorem videbis quàm antea: villici enim ſegnitiẽ arguit non quotidie emundata domus: hortus non quotannis repurgatus, & nouo quodam herbarum genere locupletatus. Vale.

CAROLI STEPHANI DE RE HORTENSI LIBELLVS.

NON credideram hortulum meum uos tantopere delectaturum adolescentuli, cum is primo labore à me per otium excoleretur. Neque uero dignus unquam mihi uisus est, quem diligentiore studio obiretis, aut in quo tantam caperetis animi delectationem. Quapropter haud ita ornatus ac locuples prima cultura prodijt: rudem & incultam quandam præ se ferens hortuli superficiem. Sed accidit præter opinionem, ut is etiam malè constructus ac dispositus, non tantum à uobis (quorum solis precibus obtemperare animum induxerã) sed etiam ab alijs permultis perlustratus sit, & cultura fortassis, & dicendi fœlicitate nobis lõge peritioribus. Quorum nonnullis scio neque institutum nostrum, neque pueriles has nugas magnopere placuisse: cũ id postea uitio nobis dederint, in quo maiorem adhibueramus operã. Nam quos authores, qui de hac re benè & eruditè scripserunt, sequuti sumus, eos ubique suis locis produximus: quapropter nihil est quod in ea re nobis uertatur uitio. Præterea siquid à recẽtioribus desumpsimus, quod ad rem nostram facere uideretur, habita est ipsis à nobis gratia, tituli honore minimè suppresso. quid enim iam hodie dici potest, quod non sit dictum prius? Sed & in iudicio, quod certe in herbarũ nomenclatura hodie incertissimũ est, præsertim earum quibus caremus, siquid interdũ uacillauimus, quid in ea re cõmisimus quod homini nõ sit propriũ? attamen diligenter curauimus, ne res in dubio relin-

quæretur: denuo emendatis, atque iterum dispositis rerum herbarúmque omnium formulis. Verum id quo pacto tandem factum fuerit, paulisper audiatis: ut & institutum nostrum, & hortuli dispositioné facilè intelligatis.

Horti uariam significationem primum exprimimus: quǽque locutiones ad eius culturam & instructionem pertinent, à bonis authoribus usurpatæ, quibus uos perpetuo assuescere cupimus. Inde ad clausuras & munitiones hortorum explicandas deuenimus, quasi ipsi uobis hortulum instruamus. Et quando hæ quidem uel macerijs, uel uiuis sepibus instrui solent: post eas explicatas, uobis herbas proponimus quæ in uetustis hortorum parietibus sponte adnasci solent: item spinas & rubos quibus uiuæ sepes confici solent. Itaq; hortulū ingressi, de ambulationibus pauca quædam dicuntur, antequam ad pergularum uaria genera, & frutices atque herbas, ipsarū ornatus gratia applicari solitas, deueniamus. Posthæc areas & puluinos suis interuallis discernimus: arearū sectiones uarias facimus, in coronalé, odoratū, olitoriā, & escariam. sed & in olitoria puluinum acetarium & condimentariū componimus: in escaria, puluinum fructuarium & radicariū: in quibus tum areis, tum puluinis, omnes nostræ memoriæ plantas hortenses describimus. Tādem ut hortulum eleganter claudamus: de ipsius culturæ ratione, positione, sationum forma, ac remedijs contra noxia animalia in hortis succrescentia, pauca differuntur ex bonis authoribus, ex quibus nos rei rusticæ non omnino ignaros esse fortasse iudicarę poteritis. Sed ad rem.

HORTVS.

Hortum ab antiquis dictum pro uilla (uulgus uocat Vng uillage) author est Festus: ea ratione, quòd ibi orirentur qui arma capere possent. Hinc Plin. lib. 19. cap. 4, In duodecim (inquit) tabulis legum nostrarum nusquam nominatur uilla, semper in ea significatione hortus: in horti uerò significatione, hærediū. Et paulo pòst, Romæ quidem, inquit, per se hortus, ager pauperis erat. Itaque à uerbo orior deductum est: ob id autē aspiratur, ut differat à dictione ortus, quando originem siue natiuitatem significat.

Hortus, ung iardin, à Græcis κῆπος dictus, qui uel animi gratia fiebat, hoc est ad uoluptatē & delectationē (cuiusmodi Epicurus Athenis primus instituisse intra mœnia creditur: ut meminit Cicero in libris De natura deorū: unde etiam hortorum magister à Plinio dictus est) uel etiā utilitatis, Expedita enim res, inquit Plinius, & parata semper: neque egent igni qui hortos habent: crudis enim cibis facilè uescuntur, & coctu facilibus.

Itaque hortus altera succidia quondam putabatur: & ubi opes horti deerant, de carnario & macello uiuendum erat: erant autem carnis desyderia antiquis in exprobratione.

In horto antiqui maximè caules serebant ad pulmentaria: unde hortorum caules plurimū prædicat Cato. & matrumfamiliâs horti curæ erāt. hinc iudicabant in domo nequam esse matrēfamiliâs, ubi indiligens esset hortus.

Hortus olitorius, Vng iardin de mesnage, in quo olera serūtur, & crescūt in usum nostrū. Olus autem

uocamus unáquanque satiuã herbã, qua uescimur, & cuius folijs & caule utimur in eduliũ. Theophrastus, Olera(inquit)uocamus, quæ in usu nostro sunt, ut intubũ, &c. Hinc forũ olitoriũ Romæ macellũ diu uocatũ est, quòd in eo olera uẽderentur. Vnde etiã olitor, qui hortũ olerũ curat & excolit, Vng iardinier: qui à nõnullis etiã hortulan⁹, & à Græcis κηπορὸς appellat⁹ est.

Hortorũ curã & cultũ ueteribus agricolis insigniter neglectũ probè ait Columella lib. 10. Maior enim erat apud priscos frugalitas, humillimísq; cibis uictũ tolerabãt. Mox uerò cũ nostra ætas dapibus libidinosis pretia cõstituerit, cœnǽq; non naturalibus desyderijs, sed cẽsibus æstimẽtur, plebeia paupertas summota à pretiosioribus cibis ad uulgares compellitur.

Horti etiã in plurali, nõ solũ oleribus, sed & arboribus consiti dicebãtur, & uoluptatis gratia cõparati: ut Pompeiani, Sallustiani, Luculliani, qui apud Romanos maximo in pretio fuerũt: extántq; adhuc hodie eorũ hortorũ uetustissima monimẽta: ut facilè cõijcere possimus instar uillarũ exædificatos fuisse Mecœnatianos & Neronis principis hortos. Quinetiam uiuaria & aquæ piscatoriæ hortis includi solebãt, uoluptatis & amœnitatis causa. Cic. 3. Offi. Pythius quidã qui argẽtariã faceret Syracusis, uænales quidẽ se hortos nõ habere dixit, sed licere uti Cãnio(si uellet)ut suis, & simul ad cœnã hominẽ in hortos inuitauit. Quo in loco etiã hortulos pro eodẽ sumere uidetur: Cãnius(inquit)eques Romanus dictabat se hortulos aliquos emere uelle, quo inuitare amicos, & ubi se oblectare sine interpellatoribus posset. Itaque hortos Crassipedis dixit Cicero ad Atticũ, pro fundo, &

quã possessionẽ rusticam uulgus uocat: Cogito, *inquit, in hortis* Crassipedis, *quasi in diuersorio cœnare.*

Hortus *pensilis qui supra colũnas uel ædificia factus quodãmodo pẽdere uidetur: cuiusmodi memini me uidisse* Romæ *in palatio amplissimi* Cardinalis *à* Valle. Huiusce*modi auĩẽ hortos, ut inquit* Plinius *lib.* 19. *cap.* 4, *uel* Semiramus, *uel* Assyriæ *rex* Cyrus *primum fecerũt.* Idem *lib.* 36. *cap.* 4, *Leguntur & pẽsiles hortos, imò uerò &* Latiũ *oppidum fecisse* AEgyptiæ Thebæ. *Quiddã simile cum pẽsilibus hortis uidentur habere ij, quos plebs nostra urbana de fenestris suis appendere solet: ut hortorum imagine, ut inquit* Plinius, *quotidiana oculis rura præbeant.*

Hortus *riguus, uel irriguus, qui suis & naturalib⁹ aquis, uel per hortũ facilè delabẽte aliquo riuulo irrigatur.* Vng iardin pres de l'eaue, ou au meillieu du quel passe ung ruisseau d'eaue clere. *Quemadmodũ in uillulis sæpe inuenitur.* Plin. *lib.* 19. *cap.* 4, Hortos *uillæ iungendos non est dubium, riguósq; maximè habẽdos, si contingat profluo amne.* Quod *explicare pulchrè uidetur* Columella *his uersibus,*

Vicini *quoque sint amnes, quos incola durus*
Attrahat *auxilio semper sitientibus hortis.*

Cato, Vinea *prima est, si uino multo siet: secundo loco hortus irriguus.* Quinetiã Plautus *in* Trin. *hortũ irriguum appellauit, qui facilè irrigatur, uel sæpe aqua perfunditur.* Irriguum *quoque fontem in passiua significatione dixit* Virgilius *li.* 4. Georg. Irriguúmq; *bibant uiolaria fontem.* Et Tibullus, Tũc *bibit irriguas fertilis hortus aquas.*

Horti *apud antiquos plurimum commendati sunt*

Adonidis Veneris amasii, & Hesperidũ, è quib⁹ mala aurea retulisse Herculẽ fabulæ ferũt. Videto Erasmũ *in Chiliadibus.* Antiquitas, *inquit* Plinius, *nihil prius mirata est q̃ Hesperidum hortos, ac regum, Adonidis & Alcinoi: de quibus multa fabulati sunt poetæ.*

Horti instructi, ung heritage ameublé. Cic. 3. Offic. *de hortis* Pythij, *Quid multa? impetrat: emit homo cupidus & locuples, tanti quanti Pythius uoluit, & emit instructos.* Hoc est, *cultos & ornatos, atq; omnibus ijs quæ ad domesticam supellectilem conueniunt, probè munitos.*

Ab horto fit hortulus, Ung iardinet. *Plin. lib. 15. ca. 2.* Erat tunc Protogenes *in suburbano hortulo suo*. Et *hortẽsis, qui in horto crescit: ut* Hortensis *asparagus, hortensis lactuca.* Differũt autẽ *hortensia, quæ* Græci κηπευτικὰ *uocant, ab agrestibus, cura & satione.* Opes *enim, inquit* Plinius, *differẽtiam in cibo fecerũt, ut etiam carduis uescamur.*

Conserere hortum, Planter ung iardin. Var. de agricul. lib. 1. cap. 23. *Nam & in recetibus pomarijs desitis seminibus, in ordinémq; arbusculis positis, primis annis antè quàm radices longius procedere possint, alij conserunt hortos, alij quid aliud.* Sic *etiam conserere locum.* Colum. lib. 11. cap. 2, *Itaque in totum præcipimus, ut quisque natura locus frigidus erit, is primus conseratur.*

Facere hortũ, Faire ung iardin. *Apricus locus, inquit* Varro, *deligendus, in quo feras uiolam, & hortos facias. nam ea sole nutricantur.*

Irrigare hortum, Arrouser ung iardin. *Horti (inquit* Plinius*) si rigui non sunt, è puteo pertica, orga-*

nisue pneumaticis, uel tollenonũ haustu irrigãdi sũt. Nostri autẽ clepsydris utuntur ad hortos irrigandos, une chante pleure.

Fodere hortulũ, Labourer ung iardinet. Palladius, Si fons desit aut imprimendus est puteus : aut, si nequeas hoc, piscina superius construenda est, &c. Si hac omni facultate carueris, semper altius tribus aut quatuor pedibus ad pastini similitudinẽ fodies hortulũ. Pastinum autem intelligit instrumentum rusticum bifurcum, quo semina panguntur : uulgus uocat Vne binoire.

Instruere hortũ, componere & ornare, Accoustrer & mettre en ordre ung iardin. Columel. lib. 11. cap. 2. His diebus commodè instruuntur horti, de quibus suo loco dicam uberius. Sed instructi horti à Cicerone dicti 3. Offic. pro prædio munito & fundo instructo accipiũtur. Cuius rei nos admonuit Lazar⁹ Baysius, alterum nostræ Galliæ lumen.

Cæterum in horto probè faciendo hæc obseruata sunt ab antiquis, ut esset sterquilinio subiectus, cuius succo sponte fœcundaretur : cui præterea leniter inclinata planities, cursus aquæ fluentis per spatia discreta deriuaret: atque hic hortus riguus appellatus est, ut prius dixi. habebat insuper terrã stercore commistam, non cretaceam, argillaceam, aut rubrica conspersam. hæc enim sunt seminibus inimica. uerũ de his in sequentibus fusius, cum de cultu & satione dicetur.

SEPIMENTA ET MVNITIONES hortorum uariæ.

Hortos antiqui uarijs modis claudebant, quemadmodũ hodie quoq; solemus. Alij enim, inquit Palladius, luto inter formas clauso, parietes figuratos ex lateribus imitabãtur: ut in Hispania & agro Tarentino. Qui mos passim in Italia adhuc est frequentissimus, præsertim in hortis delectationis gratia compositis. Quibus copia suppetit, macerias luto & lapide excitant: ut solent ditiores qui uoluptatẽ pecunijs emũt, neq; sumptibus parcũt: & pomaria, fruticeta, uiridaria: atq; etiã ueluti syluulas quasdã hortis includũt: ut in agro Tusculano, inquit Varro: alij è lateribus coctilibus sepiunt hortos suos: ut in agro Gallico. Alij è lateribus crudis: ut in agro Sabino. Plerique sine luto congesta in ordinem saxa componunt, aduersus ferarũ impetus. Alij ornatus gratia, spinarum ac ruborum plantas & semina in munitione disponũt: uiuam sepẽ appellãtes, & naturale sepimentum. Aliam sepem faciunt ex agresti ligno, sed ea non uiuit. fit autem, inquit Varro, palis statutis crebris, ac uirgultis implicatis, aut ex arboribus truncis demissis, & in terrã deinceps constitutis. Si uerò proximus amni aut riuulo fluenti sit hortus (quãquã ea positio infœlix sit) fit sepimentũ quod militare dicitur: id autem est aggere & fossa ita idonea, ut omnẽ aquã quæ de cælo uenit, recipere possit, præsertim si circa uiã publicam horti sepimentum fiat. Possunt & in ijsdem locis aggeres sine fossa cõstrui. Ac ne quid à iuuenibus desyderari possit eorũ, quæ ad hortensiũ munitionu

cognitionem spectat, primum nobis dicendum est de clausuris parietum, atq; adeo herbis quæ parietibus rusticis sese circunuoluere & adnasci solent: deinde uerò ad sepimenta & sepes descendemus, & unà ruborum, spinarum, ac fruticum species explicabimus.

HERBAE VETVSTIS HORTORum maceriis sponte adnascentes.

Quando pernecessariũ uidetur atque utile, pueros hortos ingredientes non solum eas herbas, quæ in ipsis crescere solent, cognoscere, sed etiam earum quæ foris, hoc est, uel parietibus uel sepimentis adhærent, nomina, si forte interrogentur, scire, atque intelligere: non est hæc pars à nobis omittenda, ut de illis pauca quædam breuiter disseramus. Ac ne aliquid intactum à nobis relinquatur, incipiemus ab ipsa hædera.

Hædera itaq;, quã uulgus uocat Du lierre, (id enim est instituti nostri, ut etiam uulgaria nomina percurramus) ab hærendo quidẽ dicta est, quòd uetustis parietibus inhæreat. Quibusdã tamen magis placet ab edendo dictam fuisse ederam, quòd uetustos parietes dum serpit & latius per muros quibus adhæret diuagatur, corrumpat & exedat. atque ita sine aspiratione & diphthongo contendũt scribi debere. Vnde etiam primam breuem habet apud Vergilium,

Pastores edera crescentem ornate poetam. Neq; uerò desunt, qui ederam dictam uelint, quòd loca edita petat, & altè diuagetur, atq; etiã altissimos parietes conscendat. mihi tamen arridet magis prior opinio.

Hæderæ autem (quæ à Græcis κισσὸς dicitur) mul-

tæ sunt species, quas proximũ est ut explicemus. Est igitur prima omniũ hedera cælsa, quæ per se stãs arbores..t, quã Græci dendrocysson appellãt: siue etiã orthocysson, ut uult Columella, hoc est, rectã & rigẽtem, & quæ sola sine adminiculo stat. Est & alia cælsa, omniũ maxime uiuax, quæ suis cirris & clauiculis parietes conscẽdit, arbores amplexu suo perstringit, & succum habet arbori quam amplectitur, similẽ: unde quernea hedera in medicinis magis probatur, quemadmodũ & uiscum quercinũ, & polypodiũ quercinũ. Atque huius hederæ cælsæ tres sunt rursus species. Est enim nigra, quæ mas à Plinio uocatur, fértq; corymbos nigros, hoc est, racemos in orbem circũactos. Virg. Atq; hederæ pãdunt uestigia nigræ. Hæc autem Bacchica & Nysia appellabatur, quòd ea in sacrificijs (Bacchi, quæ Dionysia uocabantur) coronamẽta fierẽt. Alia est hedera alba, quã fœminã Plinius uocat. Est autẽ alba, uel solo semine aut fructu, aut fructu & folio. Virg. Candidior cygnis, hedera formosior alba. Seruius tamen nõ ex folijs, sed ex ligno cognosci utrãq; hederã contẽdit. Atqui hedera etiã antiquis satiua fuit, cuius succus tædia narium, graueolẽtiámq; emẽdat. Plin. lib. 24, Quarta est inter cælsas quæ dicitur helix, folia multo minora habens q̃ aliæ, angulata, & concinniora: cuius plures sunt species. Dicta helix, quòd multas habeat inuolutiones: nunquã autem fert fructũ: ac ne quis putet id uitio ætatis fieri, Theophrastus ait quantumuis diu uiuat, nunquam helicẽ fructum ẽdere. Est & alia præter has hederæ species, quæ Græcis chamæcyssos, Latinis hedera humilis siue terrestris dicitur. Serpit

enim humi, & folia minuta habet ac pauca, præsertim in sylvis. Caue autem ne putes eam esse herbam, quæ vulgo corruptè hædera terrestris, pro herba terrestri uocatur, atq; in Officinis pro hædera terrestri uenit in usum. nam neque folia hæderæ habet: sunt enim incisa magis, latiora & asperiora, qualia marrubij nigri, aut potius uiolæ nigræ: rotundiora tamen. Præterea alium omnino odorem & saporē refert: est enim odoris teterrimi. Cæterum chamæcissos hæderæ omnino similis est, nisi quòd imbecillis, ut conscendere arbores non possit, etiamsi illis hæreat. nullos enim corymbos aut cirros habet. Atque hæc de hædera sint satis.

Helxine Græcis, herba muralis Plinio, uulgo Parietaria, & Muraliū, De l'apparitoire, quòd parietibus adnascatur & inhæreat. Helxine autē dicta ab ἑλκω, traho, quòd folijs hirsutis proxima quæque attrahere uideatur, atque hæreat uestibus, ac quibusuis alijs rebus. Quinetiā eius semen esse admodum asperū conspicitur. Scribonius Vrcæolarē uocat, quòd tergendis urceis idonea sit. Quibusdam etiam Perdiciū uel Perdicias appellatur, à perdicibus quæ summopere hac herba delectantur, ac sese libenter uolutant in locis helxinosis. Est & altera helxines species, hæderaceum folium habens: quæ quia in uinetis utplurimū nascitur, à Græcis cissampelos dicta est, quasi uitis hædera.

Viola lutea, quam quidam Leucoion luteum, pharmacopolæ uiolam Cheiri appellant: parietibus etiam uetustate exesis adnascitur, cuius descriptionē differemus in eū locū, in quo de uiolis & floribus agemus.

Chelidonia, De l'esclere, uel etiã Chelidoniũ, quod quidẽ maius appellatur, habétq; folia olusatri, parte altera alba, altera uiridia, & luteo lacte abundat: circa muros frequentissimũ est. Hac herba dicitur hirũdines pullis suis uisum restituere: ad quod uidetur uulgaris noster sermo alludere. Est etiã chelidonium aliud, quod minus dicitur, uocatúrque uulgo Scrofularia, quòd scrofulas (quas Græci τὰς χοιράδας uocant, Des escrouelles) sanare comperta sit: éstq; plãta uerna, humi serpẽs, folio hæderaceo, minore tamẽ, tenero, & modicè pingui, sine caule, flore luteo, radicibus multis, torosis, bulbosis, tritici modo coacervatis, & acribus, præsertim quando locis siccis nascitur.

Crescit etiamnum muris præruptis quod polypodium uocatur Græcis, quasi multipes. radix enim illius herbæ multis cirris seu pedibus nititur: éstque intus herbacei coloris, habétq; saporẽ ueluti ex dulci amarum: folia filici simulia apparent: ad quarũ similitudinem accedit proxime quæ uocatur Dryopteris Græcis, Latinis uerò filicula, uel querna filix, radice tantùm à polypodio differens: nascitur enim polypodium etiã circa quercus, & id quidem omnium optimum creditur. Plura de hoc in Sylua.

Aizoon quoque, hoc est semperuiuum, uetustorum parietum summitatibus crescere solet. Sunt autem eius duæ species: maius, quod folia latiora habet, spissa, & crassa, pollicari magnitudine, atque in formam gladioli acuminata: uulgus Iouis barbam uocat, De la ioubarbe. Est etiam minus aizoon quam uermicularem uocant, à similitudine foliorum quæ rotunda sunt & figuræ oualis, ut uermiculos putes. Semper-

uiuum autem dictum, quòd nullis frigoribus, aut cæli iniuria quantumuis frigida moriatur. Huius *autem postremi* ἀειζῴου *duæ sunt species: alterum enim minus est, & folia minora ac ramos multos habēs: quod si gustaueris, calidissimum est, & linguam uehementer urit. (Itaque falsò pro* ἀειζῴῳ *sumi uidetur, cum calidum sit & exulcerans. unde non parum mihi uidentur aberrare, qui ea herba pro* ἀειζῴῳ *minore in confectione populea utuntur: eam autem Latini illecebram uocant: quidā andrachnen agriam appellāt:) Alterum maius, & folia longiora habens, interdum etiam ferè priori similia, quod si gustaueris, frigidissimum senties. Itaque nostri id conserentes & excolentes, in acetarijs eo utuntur.*

Adiantum, hoc est, non madescens, quòd semper siccum inueniatur, etiamsi ipsam herbam aqua immerseris. quòd si madescat, statim quidem siccatur. Est autem duplex: album & nigrum. albū quidem uocatur etiam ebenotriches, quòd folia habeat capillis ebeni similia: atque hinc fortassis corruptum uocabulum, inquit Hermolaus, *ut uocemus* Capillum Veneris: *habet autem folia coriandri, magnis interuallis inter se distincta, festucas exiles, admodū frequentes. plurima reperitur apud Mōtempessulanum circa puteos.* Cuius *loco ea herba, quæ uulgo uocatur salvia uita, ueteribus parietibus crescens, utuntur quidā pharmacopolæ: est enim eisdem uiribus prædita, multò tamen inferioribus. Nigrum autem adiātum in uetustis parietibus & inter saxa frequentissimum est. uulgus uocat polytrichon & trichomanes.*

Asplenum siue Aspleniū siue Spleniū, herba quæ

etiam uetustis parietibus crescere solet, quam uulgus uocat Ceterac. Manardus autem asserit uocari Ceterac. Dicta Asplenium, quòd pota splenem absumat. Vnde Vitruuius author est circa Cortynã urbẽ, propter abundantiam Asplenij, pecora multa sine splene inuenta. Marcellus eam esse putat (longe tamen diuersam) quæ uulgò scolopẽdria siue scolopendrium appellatur: lienem enim etiam hæc absumit, sed est folio dracunculi, multo longiore tamen, sine caule & flore. Itaque potius referret eam quæ hemionitis Galeno, Theophrasto hemionion dicitur, quòd mulis sit gratissima, ideóque semiasina appellatur, nisi mauis scolopendriam pharmacopolarum accipere pro ea, quam Dioscorides Phyllitim appellauit. Sed de his in Sylua multo uberius, dum herbas in collibus succrescentes explicabimus.

Possum hoc loco recensere mille herbarum species, quæ tum super ipsis muris uetustate exesis, tum etiam in murorum imis partibus sponte adnasci solent: ut sunt urticæ, gramina, atque alia id genus: item etiam ea herba quæ cyanos Hermolao Barbaro dicitur, à colore cyaneo: uulgo autem Baptisecula appellatur: papauer erraticum, & pleræq; eiusmodi. Sed quoniam eædem frequentius in ipsis agris consitis aut etiam desertis, item etiã locis campestribus succrescere solent, commodius uidebitur, si earum tractationem differamus in eũ libellum, in quo de agro à nobis fiet mentio. Itaque satius nunc fuerit ad alias horti nostri clausuras digredi, quæ sepibus & spinis fiebant.

SEPES VIVAE HORTORVM, *item spinarum & ruborũ, quibus hæ construuntur, nomina.*

Columella lib.11.cap.3.uidetur ex Democriti *Georgicis taxare eos, qui hortis munimenta, macerijs aut lapidibus, aut latere cocto extruunt: quòd neque latere fabricata materies perẽnare possit, pluuijs ac tẽpestatibus plerunque infestata, neque lapides supra rei dignitatem poscat impẽsa.* Itaque *sepiũ faciẽdarum rationem ostendit, qua non magna opera hortum ab incursu hominum pecudúmque muniamus.*

Sepes *itaque,* Vne haye, *munimentum dicitur rubis aut spinis circumtortis factum, ad arcenda ab hortis pecora: unde hirtas sepes dixit* Columella *lib.10,*

Talis *humus uel parietibus, uel sepibus hirtis*
Claudatur, *neu sit pecori, neu peruia furi.*

Huiuscemodi *autẽ sepes arte composita, structilis appellatur eidẽ authori. quòd si tabulis uel palis, aut etiam lateribus composita esset, iam septum diceretur: quale fieri solet ad pecus includendum.*

Sepes *autem naturalis, quæ & uiua sepes dicitur* Columellæ, & Varoni *sepimẽtum, fit uepribus, spinis consitis, & sulcis interiacẽtibus, ac sentibus in id spatium supercrescentibus, quod inter duos sulcos interiacet.* Sepimentũ *naturale, inquit* Varro, *obseri solet uirgultis & spinis, & habet radices uiuæ sepis.* Cuius *sepis faciẽdæ docet rationem* Columella *libro 11. cap.3.* Atqui *hunc ueprem manifestum est, inquit, interimi non posse, nisi radicitus effodere uelis.* Cæterũ *etiam post ignis iniuriam melius renasci nulli dubiũ est: & hæc quidem claudendi horti ratio maxime*

antiquis est probata.

IAM VERO nobis de spinarũ, sentiũ, ruborũ, aut etiam fruticum speciebus dicendum est; quibus hortorum sepes ac uepres communiri solent.

βάτον Græci: Plinius rubũ: Columella sentem appellat, Vne ronce. Sunt autem ruborũ multæ species, quæ subinde declarabuntur.

Sentis canis Columellæ, Græcis κυνόσβατος, uastissima spina, & maximos ramos ferẽs, alijs rub⁹ canis, canirubus Theodoro Gazæ dicitur, ob id quòd eius flores canũ rabidorũ morsibus medẽtur: folia habet lõgè q̃ myrtus latiora, florẽ item similẽ, sed minorẽ, sine odore: attollitur autẽ & arborescit: fructũ fert rubrũ, oblongũ, similẽ oliuæ nucleo: intus uerò habet lanuginosa semina, qualia in fructibus rosarũ reperiũtur, quæ sunt exenterãda, dũ ea comedere uolumus.

Est & Cynorrhodos, rosa canina, Vng esglantier, folia myrti habẽs, sed paulo maiora: recta assurgens in mediam altitudinem inter arborẽ & fruticem: fert spongiolas, quibus utuntur medici ad malefica capitis ulcera, La male tigne: uocatur autem uulgo in Officinis pharmacopolarum, Bedegar, & doctis Cachrys.

Chamæbatos, humilis rubus, duplex est: alius qui nunquam per se attollitur, sed demittitur semper: & qua parte terram attingit, iterũ radicat: fértque mora nigerrima, & minora nostris domesticis, lanuginem quandã cæruleã superhabẽtia: cæterum singula tantũ in singulis corymbis, ex quibus moris fit optimum diamoron apud pharmacopolas. Alius est rubus qui chamebatos etiã dicitur, nõ ita serpẽs ut prior: neq; radicãs qua parte terrã attingit: mora fert

crassa, nigerrima, & multa in singulo quoq; corymbo.

Rubus Idæus, uel Batus Idæus, Vng framboisier, quòd in Ida monte Phrygiæ plurimus crescat: mora fert priori chamæbato simulia, sed rubra, atq; interdum alba, odorata admodum. quæ uulgus uocat Des framboises. batias & apobata Græci uocant.

Rhamnus, Vng groselier, ut multis etiā doctis placet, non tamen omnibus. Prima autem rhamni definitio apud Dioscoridem, huic frutici conuenit, quem uulgo Grossularium appellamus: quòd eius fructus acini sint ficuum immaturarum acinis similes, qui grossi siue grossuli appellantur. Columella, Lubrica iam lapathos, iam rhamni sponte uirescunt.

Oxyacanthos uel Oxyacātha, id est acuta uel acida spina, uulgo Espine uinette, à spinoso frutice, & succo foliorū uinoso. Officinis Berberis appellatur, cuius non meminit Plinius: tantum animaduerti in descriptione paliuri, eadē propemodū referre Plinium quæ Dioscorides in oxyacantha. Est autē arbustū pyrastro simile, spinosum, baccis racemosis, rubris, nucleum singularē habentibus: radice multiplici, pallido colore, qua iuuenculæ capillos tingunt.

Ligustrū, Du troesne, etiānum in sentibus crescere solet: folijs myrti fœminæ uel oliuæ, sed paulo latioribus. ac primùm florē albū gerit, odoratū quidem: deinde uerò baccas & corymbos primùm uirides: & ubi maturuerunt, nigros, postea quam flos decidit, ex quibus fit atramentum optimū. Hinc Virgil. in Bucol. Alba ligustra cadunt, uaccinia nigra leguntur. Columel. li. 10, -& nigro permista ligustro Balsama. Cypron Græci appellant: Mauri Alcannā: quod etiā

nomen pharmacopolæ retinuere: appellāt enim oleū de alcanna, quod ex floribus ligustri fieri solet. Cæterū aqua ex floribus ligustri destillata medici utūtur ad eum morbum, qui uulgo Cancer appellatur.

Matiana quoque à multis sic uocata, quā uulgus uocat Du massault, in rubis crescere solet: fortassis dicta, quòd circa Matianam regionem, quæ est in Media, uel etiam Matianum lacum, qui & cæruleanus dicitur, frequentissima est: non admodum alte fruticat, & baccas rubras gerit racematim dispositas.

AMBVLATIONES.

Posteaquā clausuras horti absoluimus, ac uestibulū iā egressi sumus, æquū est nūc ut hortū ipsum ingrediamur. Cúmq; statim ingressis primo aspectu sese nobis offerant pergulæ & inamdulationes: de ijs primum differere nos oportet. deinde uerò uitiū genera, atque adeò herbarum uarias species, quæ iucunditatis atque amœnitatis gratia pergulis applicari solēt, describemus. Itaq; ab ipsis ambulacris incipiēdū.

Ambulacrum siue ambulatio, Vne allee: rastro ac cylindro complanatum spatium, circum ipsius horti ambitum, quod interdum etiam pauimento constratum erat, in quo colligendi, uel oblectandi, aut reficiendi animi gratia inambulare solemus. Cicero primo de Oratore, Postero autem die, cum illi maiores natu quiessent, in ambulationem uētum esse dicebat. Plinius iunior in epist. Ambit hunc ambulatio, pressis, uariéque tonsis uiridibus inclusa. Quo in loco succurrit, ut obiter puerorum gratia declaremus quid sit apud Ciceronem de Oratore, Facere duo aut tria spatia per ambulationem aut hortum:

*nẽpe id eſt,quod uulgo dicitur,*Bis *aut ter expatiari,* Faire deux ou trois tours par l'allee,ou bien autour du iardin. *Tũ* Scæuolam*(inquit* Cicero*)duobus ſpatijs tribúſue factis dixiſſe,*Cur *non imitamur* Craſſe, *&c.* Hoc *eſt,poſteaquam* Scæuola *duo aut tria ſpatia deambulando confecerat.*

Fiebãt *autẽ duplici ratione ambulationes in ipſis hortis,ut etiam nunc fiunt: aut enim ſunt tectæ, & has quidẽ galerias uulgo uocamus:aut ſubdiales,quæ tamẽ interdũ pergulis,aut folijs,ac frõdibus uiridibus ſuper admotas ac trãſuerſas perticas applicatis operiri ſolebãt,& obtẽdi ad inumbrationẽ.* Quẽadmo*dũ ſuper thoris antiquis fieri* Virgilius *teſtatur undecimo* AEneidos,Inſtructóſq; *thoros obtẽtu frõdis inumbrãt.*Huiuſcemodi *opus in hortis* Theocritus τὴν φυλλάδα *uocat:nos foliatã cõuertere poſſumus,*Vne fueillee.

Cæterum *tectæ ambulationes antiquis fieri ſolebant eo lapide,quem ſpecularẽ* Plinius *lib.36.uocat: qui cum facillimè in tenuiſſimas cruſtas finderetur, pellucidus admodũ erat.* Itaque *ſpecularia uocabantur,integumẽta ex ſpeculari lapide facta,quibus ambulationes in hortis tectæ erant.*Iuuenalis Sat.4,

Quæ *uehitur clauſo latis ſpecularibus antro.*

Quæ *autẽ fiunt à nobis tectæ inambulationes, ſpeculares nõ ſunt:ſed ſuperius clauſæ, hortis uerò apertæ,ut earũ iucunditate frui poſſimus,etiam dũ pluit.*

Ambulationes *autẽ ſoli & aeri expoſitas,*Plin.*lib.* 17.*ſubdiales uocat,* Vitruuius *lib.5. hypæthras: quæ* Latinè *etiam ſubdialia ſiue ſubdiualia dici poterũt.* Et *quia interdum pauimentis ſubſterni ſolebãt, ideo ſubdialia pauimenta uocauit* Plinius *lib.36.quas nos*

terracias uulgo dicimus. Atque hæc satis sint quod ad ambulacra attinet. De interuallis autem suo loco dicemus, quãdo areas & puluinos explicabimus. Nũc ad pergulas ueniendum.

PERGVLAE HORTENSES, *item* Herbæ *ac frutices ipsis pergulis ornatus gratia applicari solitæ.*

Pergula, Vne treille, *à pergendo, ut opinor, dicta, quòd circunquaque uitis, uel quicquid aliud seritur, pedamentorum beneficio diuagetur & pergat. sunt autem iuniperinæ, uel etiam salignæ perticæ in arcum aut quadratam formam ita colligatæ & disposi-tæ, ut super ijs discurrentes uinearum aut cucumerum ramu, suis folijs inambulationes per æstatem sole feriente operiant: atque ita non parum iucunditatis & utilitatis adferant.*

Pergula etiam, inquit Budæus, *pro parte domus exporrecta & propendẽte (uulgus uocat* Vne saillie) *accipitur.* Plin.*lib.*35. *de* Apelle, *Perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus.* Sub *his enim pergulis uænales res exponebantur.* Quemadmodum *hodie quoq;* Patauij & Bononiæ *fieri uidemus sub porticibus publicis.*

Pergularum uerò hortensiũ duo genera faciemus. Rectam *pergulam, quæ pedamentis solo infixis, uel ad murũ recta figura compositis, fieri solet: ad quam propagatur rosmarinus, leucanthemũ, & alia huiusmodi, de quibus postea dicemus.* Et *pergulam camerariã, quæ uel salice, uel iunipero conflectitur ad am-*

bulationes opacandas: nomen lingua nostra à cunabulis infantium habet, Vng berceau. ad quam applicantur uites, & flexiles quædam herbæ, ut bryonia & cucurbita: de quibus item postea.

Primùm itaque nobis est dicendum de ijs quæ ad pergulæ rectæ ornatum conseri & excoli solēt: deinde uero ad camerariam pergulam progrediemur.

Itaq; pergulis rectis applicantur herbæ grati odoris, in longum & altum fruticantes, præsertim in ijs hortis qui delectationis gratia facti sunt. atq; hæ quidem pergulæ murales dicentur. plerūque enim muris applicātur concinnatis in rectum & trāsuersum palis, secundum quos rosmarinus & leucanthemon, interdum etiam rosaria propagari ac dilatari possunt. Quinetiā inter pergulæ rectæ ornatū numerabimus eas ueluti clausuras, breuiores tamē, & minus altas quàm pergulæ esse soleant, quæ circum ipsa arearū interualla, effictis cuicunq; interuallo suis ueluti ostiolis, formari solent: tum ut sint ueluti fulcra quædam spectantibus hortulos: tum etiā secundæ cuiusdā munitionis causa: ut siquando pulli uel animalia domestica hortum ingressa sint, atque adeò ipsas ambulationes, haud tam facile areas deuastare possint. Quæ tamen clausuræ buxis opere topiario circumpositis, & ad uarias rerum effigies efformatis interdū fieri solent. Vnde Plinius Iunior in epist. Ab his, inquit, gestatio in modum circi, quæ buxū multiformem, humilésque & retentas manu arbusculas circuit. Sed iā ad herbas quæ pergulis applicantur deueniendum.

Pergulis rectis non solum herbæ quædam odoriferæ fruticantes, sed etiam nonnullæ arbuscularum

ſpecies fructus iucūdiſſimos proferētes, applicari ſolēt: quemadmodum ſunt malus cydonia, quam granatam etiam uocamus, à granorum multitudine: malus item punica, & cæteræ huiuſcemodi, de quibus ſuo loco à nobis dicetur, ubi de arboribus fiet mentio, nempe in noſtro Seminario, quod ſtatim poſt hortum abſoluemus. Nunc tantum de herbis, quæ pergulis rectis admoueri ſolent, dicendum.

Roſmarinū, ſiue, ut quibuſdā placet, Roſmarinus, frutex nō ingrati odoris, pergulis rectis applicari interdū ſolitus: uulgus noſtrū Latinā uocē imitatus adhuc hodie appellat Du roſmarin. Eū autē fruticē Plinius libanotida uocat lib. 19. cap. 12, his uerbis, Libanotis, inquit, locis putridis, & macris, ac roſcidis ſeritur ſemine. Radicē habet oluſatri, nihil à thure differētem. Vſus eius poſt annū ſtomacho ſaluberrimus. Quidam eā nomine alio Roſmarinū appellāt. Dicitur itaque libanotis, ἀπὸ τοῦ λιβάνου, ἢ τοῦ λιβανωτοῦ: hoc eſt à thure, quòd eius folia & radix thus oleāt maxime.

Sunt autem, ne quis fallatur, multæ libanotidis ſpecies, quarum una tantum nobis eſt cognita. Eſt enim libanotis ferax, quæ duplex eſt: mas & fœmina, folia habet Roſmarino noſtro ſimilia: ſed umbellā gerit quemadmodū anethum, in qua umbella eſt cachry: cuiuſmodi in canina roſa apparere ſolet, atque in ipſo cachry ſemen complexum eſt. Cæterū hæ duæ libanotidis ſpecies nobis ſunt incognitiſſimæ. Eſt & alia libanotis, quæ ſterilis appellatur, eáque ſimplex eſt, ramos ſeſſiles habēs, ac folia noſtro roſmarino ſimilia: ſed neque florē, neque ſemina gerit: paſſímque audio reperiri apud Montempeſſulanum, item etiam

in quibusdam Hispaniæ agris, quos ea herba sponte adnascenti plenos ac refertos audiuimus.

Est insuper alia Libanotidis species nobis cognitissima, atque hæc à Galeno lib.7. simplicium coronaria uocatur, quòd ad contexendas coronas sit utilis: eámque, inquit, Romani Rosmarinum appellant.

Leucanthemon, eam herbam fruticosam quidam esse autumant, satis impropriè tamen, quæ hodie Romæ, atque adeò apud nos multis in locis, pergulis rectis admoueri solet: uocat autem uulgus iasminũ, Du iasmin. Cui tamen non conuenit Dioscoridis descriptio: unde à multis Zambachus esse dicitur. De leucanthemo autem sic ait Plinius lib.36. cap.12, Ramulos ei esse nunquam pauciores duobus in diuersa tẽdentes, florem candidum, lilio rubro similem, semen nigrum, latum, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuius, radicem herbacei coloris. quæ omnia nostro iasmino haud satis conueniunt, ut eleganter ostendit noster Ruellius. Eadem, ut opinor, est quæ phalangites, siue phalangion à Galeno uocatur, quòd morsis à phalãgijs (qui sunt serpẽtes uenenosissimi) auxilietur. Quinetiam idem nomen etiã adscribit Plinius huic herbæ. Quod uerò addit, se in quibusdam exẽplaribus pro leucanthemõ inuenisse scriptũ leucacantha, certe corruptè ac mẽdosè scriptum fuit. est enim leucacantha species cardui sessilis, folia lactucacea habẽtis, maculis albis conspersa, similis cuidã herbæ, quam uulgus uocat carduũ beatæ Mariæ. Quæ uerò hic de leucãthemo & phalãgite, siue phalãgio à Plinio scripta sunt (si Hermolao Barbaro credimus) nostro iasmino nõ conueniũt, ex quo unguentũ iasminum siue

iasme Dioscoridis cōponebatur (quod apud Persas & Parthos inter epulandum usurpabatur odoris causa. Nā hi fœtentis animæ uirus, multitudine ciborum & ebrietate natum commēdatione odorū accersita summouebāt) quæ uox nos admonet, ut ex ea ferè uiola alba compositum intelligamus quæ uulgo iesiminū uocatur, distinctiones & harundinaceos parietes in hortis opere topiario conuestiens, flore candido, præcipuæ suauitatis folium in uiridi nigricans, oblōgum, fastigiatū, mucrone languido, magnitudine rosacei, sed angustum. Hoc uiolæ genus solum Persis & Parthis antiquitus cognitum, & nobis hactenus peregrinum. Hæc ex Barbaro. Plura de hac re si uoles, uideto librum primum Ruellij De natura stirpium.

Quandoquidem multis in locis rosas pergulis rectis ornatus gratia applicari uidimus, ac ueluti rosaria quædam utrinque hortum ipsum communientia fieri: idcirco admonere nos uidetur locus iste, ut de rosis dicamus.

Rosa itaq; tam florē ipsum, qui spina uerius quàm frutice nascitur, quam ipsam spinam aut fruticem comprehēdit generali quadā significatione: Græci ῥόδον uocant, eò quòd (ait Plutarchus) ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι: hoc est, ingentē odoris fluxū emittat. Sunt autem rosarū uariæ species, quas suo ordine Plinius lib. 21. cap. 4. describit. præter eas quæ sentibus ac rubis crescere solent, quas Græci caninas uocant: Plinius, quantum ego coniјcere possum, appellat Græculas: de quibus in rubis supra diximus. Cæterū quædam sunt rosæ purpureæ odoratissimæ, quas uulgus prouinciales uocat: quædā rubræ admodū, minus odoratæ,

quas uulgus rosas franchas appellat, pharmacopolæ incarnatas: quædā etiam paruulæ & subflauæ quas quidā damascenas & coroncolas nominant, præsertim in Italia. Galli autē moschatas, quòd odore moschum referāt: atq; id ab insitione potius quàm à natura factū puto. Sunt & rosæ albæ multarū specierū, sed omnium frigidissimæ & humidissimæ: ex quibus fit probatissima aqua ad refrigerandū, quam rosaceā uocamus: item etiā oleū quod rosaceū tum absolutè, tū cum adiuncto appellatur. Sunt item aliæ autumnales quæ ex caule maluaceo fundūtur, folijs hibisceis, multo tamen maioribus & asperioribus, unde quibusdā altheæ, siue bismaluæ species putatur: odorem nullum referunt: diciturque hæc rosa, inquit Barbarus, à Græcis muschetō, siue moscheutō à propagine uiuiradiceue, quam Græci moscheuma uocant. uulgus nostrum rosas marinas appellat, alij autem transmarinas dicunt, Roses d'oultre mer. Est insuper alia rosæ species, quæ uulgò rosa Hiericontis dicitur, Rose de Hierico, ex qua amomum Dioscoridis colligitur, ut putat is, qui dialogum illum conscripsit, qui Botanologicon inscribitur: cui etiamnum Marcellus & Barbarus assentire uidentur. Facilè itaque rosa omnis pergulis applicabitur, haud secus atque ipsa uitis. Omnis enim rosa, inquit Plinius, recisione atq; ustione proficit: Trāslatione quoque, ut uitis, optimè ocyssiméque prouenit. atque hæc est ratio cur pergulis rectis facilè applicari solet.

Quòd autē ad uerā appellationem attinet, nescio an florem ipsum, rosam: fruticem uel spinam, rosariū: locum rosarijs consitum, rosetum rectè appellare

poterimus quemadmodū coryletū & oliuetū, &c. Sed *tum* Columella, *tū* Plinius, *& alij rosariū pro loco rosis cōsito frequētissimè usurpant.* Rosariū *serotinū, inquit ille, perfossum & cultū habere iā tēpus est: quapropter certi nihil statuere possumus.* Cæterū *in ipsis pergulis, quas etiamnum rectas appellauimus, sed breuiores, quæ circum ipsa interualla componi solent, aliquæ etiam arbusculæ propagantur, præsertim quæ topiario operi propriæ sunt, & tonsiles ac flexiles, perpetuóque uirore commendabiles: quales sunt buxus, cupressus, iuniperus: de quibus mox dicendum.*

Buxus *siue* Buxum *(utrūque enim dici potest)* Du bouis: Pyrenæis *&* Cytoro *montibus plurima, ac* Berecynthio *tractu.* Huius *autem tria genera facit* Plinius *lib.16. cap.16.* Gallicum, *quod procerum est: oleastrinum, in omni usu dānatum, ob grauem odorem, & nostrate, siue syluestre omnium minimū, sed diffusius, & densitate parietum uirens semper, ac tonsile, de quo hoc loco agimus.* Itaque *parietes illos interuallares buxis tonsilibus opere topiario compactos circum hortum, rectè buxeta appellabimus: sunt enim interualla buxis consita.*

Iuniperus, Du geneure, *quam* Græci *arceuthida uocant, solet itidem ijs pergulis applicari: uiret enim coma perpetua, unde & topiario operi idonea: præterea cariosam senectam nō sentit, ut ex trabibus tēpli* Dianæ *uisum est, inquit* Plinius. *eius lignū & rami odoratissimi. baccas item fert nigras admodū odoras, quibus in suffitibus cubiculorū utimur.* Est *autem* Dioscoridi *iuniperus duplex, maior & minor, quæ sola arboris & seminis magnitudine inter se differunt.*

Cedrus item, Vng cedre, arbuscula non usqueadeo frequens apud nos, sed pergulis tamen idonea. Est enim, inquit Theophrastus, *iunipero non absimilis, folio spinosiore & duriore, fructu etiam simili: humilior tamen, & materia incorruptior. Est &* Cedrus *arbor, cuius fructus cedrides* Græcis *appellatur. Atqui* Plinius *scribit* Cedrum *appellari in* Syria *humorem è ligno tædæ concisæ defluentem, quo cadauera in* AEgypto *perfusa diu seruantur: eo etiam tædæ ac funalia illinebantur, ut dum arderent, gratissimum odorem referrent.* Virgilius,

Vrit *odoratam nocturna in lumina cedrum.* Plura *uideto apud authores antiquos.*

Sabina *item herba frutéxue, quam nostri* Du sauinier *uocant, folio ferè cupressi, perpetuo uirenti, in topiarijs pergularum operibus non improbatur:* Græcis *brathy dicitur. Estque duorum generum. Altera tamaricæ similis folio est, altera cupresso. Qua ex re quidam creticam cupressum dixerunt.* Plinius *lib.* 24. *cap.* 11.

Atque *hæ sunt herbæ ac frutices, aut arbusculæ, quæ pergulis rectis applicari solent. nunc ad pergulas camerarias deueniendum, ac uitiũ genera & cucurbitarum species explicandæ: item etiam aliarum herbarũ quæ camerarijs pergulis circumplicari solẽt nomina, ac descriptiones breuiter faciendæ.*

Vitis *itaque pergulana,* Vigne de treille, Columellæ *dicitur lib.* 3. *cap.* 2. *quæ in hortis seritur magis ad uoluptatem, quàm ad prouentũ, & in pergulas siue rectas, siue camerarias attollitur, ut eas uestiat: adiuta tamẽ pedamẽtis salignis infornicatis, & topiario in-*

terdũ opere fabrefactis, umbrosa opercula subdialibus ambulationibus praebet. Eã autem appellare uidetur escariam Plinius lib.14.cap.3, In pergulis (inquit) seruntur escariae appellatae, edurae acinis, albae nigraéque. Eadẽ etiã uitis adminicularia dici potest, quòd palis iuniperinis seu adminiculis fulciatur, quibus suis claniculis, ueluti manibus quibusdam, repẽs & circumplexa; umbrã deambulationibus praebet. Sed alia uitiũ genera, earúmque cõserendarũ rationem, ac uinorũ, & huiusceemodi rerũ differentias in alium libellũ differemus, in quo uineta tractabimus.

Veniamus iam ad alias tũ uites (impropriè tamen dictas) tũ herbas quae ipsis pergulis etiã admouẽtur.

Vitis agrestis, si quidem sumatur pro ea uite quam Virgilius atque adeò alij authores Latini labruscam uocant, nullam aliam cum satiua uite differentiam habet, praeterquam quòd ipsa non colitur, sed seminalis est, ut Plinius & Columella pro omni uite passim crescente labruscam accipiant, Vne uigne en friche, delaissee, champestre. Eius autem racemi ad maturitatem nunquam, aut rarò, perueniũt: flos à Plinio oenanthe uocatur. Est autem alia uitis agrestis, quam Graeci ampelon agrian uocant, quae fert racemum & corymbos haederae. Eam autem uulgus uocat solanum lignosum, quòd fructum & folia hortensi solano similia habeat. habet praeterea lõga sarmẽta instar uitis uinum ferentis, lignosa tamen, aspera, & corticem rimosum habentia.

Vitis alba, Graecis ampelos leuce dicta, quòd folia & corymbos ac capreolos uitis habeat: eadémque folia alba gerat, praesertim dũ grandiora sunt: uulgus

Parisiēsium uocat De la couleuree, *quòd in modum colubri undique serpat:* Picardi *autem*, Du feu ardãt, *quòd quascunque partes corporis attigerit, eius racemus ipsas quodammodo adurere uideatur. nonnullis eadē bryonia dicitur,* Columellæ *bryonias: quibusdā psilothrū, hoc est quasi depilatoriū, quia pelles infici eius acinis, quemadmodum & labruscæ, possunt.*

Vitis nigra, quam alij bryoniā nigrā uocant, quòd eius corymbi primū uirides, deinde uero nigri appareant: uitis autē albæ rubri sunt. Cæterū *uitis nigra folio & colore corymborū ab alba differt: habet enim folia hæderæ similia, item etiā radicem: quæ quidem foris nigra est, intus uerò colore buxeo, aut luteo: alba uerò uitis radice est crassissima, & albissima intus & foris: qua nōnulli (ut est radix fissilis, & tanquā ceera in omnē effigiē ductilis) formas humanas effingūt, ut radix uideatur ea forma creuisse: atque ita uulgo imponūt, ut dicant radicē esse mandragoræ, neq; posse extrahi nisi summis ceremonijs.* Atque *hæ quidē omnes uitiū species pergulis camerarijs applicari solēt.*

AEquum est etiā hoc loco nos proferre eam herbam hactenus à ueteribus ignotam, quam Barbarus *Characiā appellari contendit, uulgus* Italorū *Charāciam.* Ligures Padani *Balsaminam.* Hetrusci Hierosolymitanum *pomum uocant: nos etiā uulgo pomum miraculosum dicimus,* Pommes de merueilles. *fert enim poma admodum egregia, & uisum oblectantia, quæ dum matura sunt, sese miraculo quodam naturæ aperiunt, ostendúntque semina quæ intus continent, ueluti pretiosissimis quibusdam smaragdis similia.* Cæterum *planta ipsa tantæ est flexibilitatis, ut septi*

modo in hortorũ pergulis ac fenestris per cãcellos opere topiario facilè digeri possit. est enim folijs uitium similibus, paulò minoribus tamen, pampinis etiã uitem pergulariam referentibus. Huiuscemodi *herbam uidisse me memini in horto* Renati Bellaij *lõgè omniũ, qui hodie tum apud* Germanos, *tum etiam apud* Italos *uisuntur, nobilissimo, ut nihil addi possit ad absolutam horti bene exculti, & innumeris uariarũ plantarum diuitijs refertissimi curam ac diligentiam.*

Lupulus, Du houblõ, *folia habet bryoniæ similia, sed paulò asperiuscula, flores foliaceos & candidos, qui ferè allium uinúmque subolẽt:* Græci *uulgo brytona uocant,* Plinius *lupum salictarium. subit enim & scandit salices atque arbusta omnia.* In Flaminia *quoque, inquit* Barbarus, *lupus reptitius uulgari nomine appellatur: cuius duæ sunt species.* Quidam *falsò pro uite nigra acceperunt, alij etiam ineptissimè pro corruda.* Aut *hæc omnino aut non absimilis huic herba est, inquit* Hermolaus, *qua* Occidentis *populi cereuisiam suam maceratis humore floribus commendant, sapore quodam uini.*

Cucurbitarum *etiamnum ferè omnia genera pergulis camerarijs applicari solent.* Itaque *obiter de ijs à nobis dicendum.*

Cucurbita, Vne *courge: aut est satiua, quam* Græci *fœminino genere in secunda declinatione* κολοκύνθην *dixerũt: éstque dulcis, ut edi possit. aut est syluestris & amara, medicinis tantum apta, quam* Græci *diminuta appellatione* κολοκυνθίδα *appellauere. uulgus uocat* Des coloquintes.

Rursus *satiuæ cucurbitæ genera duo. aut enim sa-*

cili & admodum flexibili ramorum curuitate tecta, pergulas & testudines operit: atque ideo cameraria à Plinio dicitur, lib. 19. cap. 5, Camerarijs (inquit) uires sine adminiculo standi non sunt, uelocitas pernix, leni umbra cameras & pergulas operientes. Aut suis flagellis humi reptat, & plebeia eodem authore appellatur.

Atqui camerariæ aut plebeiæ cucurbitæ multiformes reperiuntur. crescunt enim qua coguntur forma. alia in uentrem plurimum turgescit: quæ quidẽ cruda saporis est fatui admodum, quem nostri uulgo appellant fade: cocta autem edi facilè potest. Alia item in longitudinem maximam producitur, ut quædam aliquando uisa sit nouem pedum lõgitudinis, ut refert Hermolaus: atque hæc ob id anguina à quibusdam appellata est. Alia est coactæ admodum breuitatis, digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens, à Græcis somphos cognominata, quia inanis sit: à nobis autem barbara aut marina appellatur, iusculis & pulmentis idonea. Alia denique est cucurbita, quæ in lagenarũ formam artifice natura crescit: nõnunquam etiam ita formatur ac fingitur. Ligatur enim ab hortulano, quodam uinculo, ea parte qua strictiorẽ uult facere. Qui mos etiam antiquis esse solebat, ut cucurbitas in uasa fingerent: ut ijs postea maturis & inanitis ac siccis uterentur. Nuper enim, inquit Plinius, cucurbitarum usus uenêre urceorum uice: iampridem etiam cadorum ad uina condẽda. Columella, De media, inquit, parte cucurbitæ semen inuerso cacumine ponito, ut fiat incremẽti uastioris: nam sunt ad usum uasorum satis idoneæ.

Halicacabũ, siue Halicacabus, solani species in uineis frequẽtissima, & propter delectationem in hortis conseri solita. fruticosa est plãta, uesiculas multas proferens Septembri mense, turbinatas, ut ait Plinius: colore primum uiridi, mox paulatim rubescente, unde à Latinis uesicaria appellata: in Officinis pharmacopolarũ audies uocari alcacangi, uoce quadam arabica: uulgus nostrum uocat, Des coquerelles: quod nomen fere accedit ad id quod inditũ est anemonæ erraticæ, Des coqueretz: nam ita legendum est. Quam autem herbam, siue fruticem uesiculas etiã proferentem uulgus nostrũ uocat Des baguenauldes, certe docuit nos Ruellius esse eam quæ Theophrasto colutea appellatur: nam (inquit) frutex est quadriennio se in arborẽ efferẽs, ramis exilibus, folio fœnogræci, membraneo, folliculo pellucente, prætumido, & ueluti quodam spiritu distendente, turgido, ita ut digitis si prematur, crepitans dissiliat: in quo semen atrũ, durum, latũ, lentis magnitudine. Mauritani sermone suo uernaculo Sene uocant: quæ uox Officinis hodie remansit, ut folia Sene appellent & folliculos supradicti fruticis, in quibus uis inest alui subductoria.

Est præterea alia, quæ multis halicacabi species esse creditur, nuperrimè inuẽta, cuius neminem antiquorũ scriptorum mentionem fecisse comperio: atque hæc quidẽ planta pergulis operiẽdis est aptissima: latissime enim suis clauiculis sese diffundit, ob id operi topiario utilissima: fert autem uesiculas halicacabo similes, in quibus semen inclusum est pisis, aut ciceribus simile: in cuius medio effigies ueluti cordis humani insculpta & incisa apparet. atque ob id à nostris

uulgò appellatũ est id semen, Pois de merueilles. Visa est à nobis primum hæc planta in horto amplissimi Cardinalis Parisiẽsis, quẽ quotidie eius frater Renatus Bellaius incredibili ingenij atque eruditionis candore præditus, non solum excolendũ diligentissimè, sed etiam innumeris uariarum rerum miraculis exornandum atque augendum studet: ut neque sumptibus, neque labori parcat, quò uiris doctis in earũ rerum cognitione haud parum possit prodesse.

Hæc sunt quæ de pergulis earúmque tegumentis habuimus dicenda. AEquum est igitur nunc ut ad interualla, puluinos, & areas transeamus: deinde uerò herbas hortenses complectemur.

AREAE, PVLVINI, INTERVALLA.

Prima sese nobis offert, post pergularum & ambulationum explicationem, ipsarum areolarum cognitio, super quibus semina eleganter ab hortulano disponuntur.

Dicta igitur area (quantum ego conijcere possum) ab arãdo, quòd primũ aretur & proscindatur: deinde uerò subigatur & complanetur ipsa terra in quadratam planitiem ad multos usus, siue ad exspicanda frumenta in uillis, siue ad alicuius loci, uel etiam urbis ornatum (quæ platea uulgo dicitur) siue etiam ad hortorum elegantiam.

Quæ autẽ in uilla, aut etiã agro ipsa cõformabatur area, ad frumẽta exspicãda, ut deinde in horrea recondi possent, uulgus nostrũ adhuc uocat Vne aire. ea cylindro cõplanari solebat, ut durior esset, & flabelli duros ictus pertinacius ferret: neque granũ ipsum

dissiliēs, aut in fissuras admittere, aut in interiorem mollitiē recondere posset. Virg. *in* Georg. *Area tū primum ingenti est æquāda cylindro.* Cato, *Areā ubi frumentū teratur, sic facito: Locū ubi facias confodito: postea amurca bene conspergito, finitóque combibat: postea cōminuito bene glebas: deinde coæquato, & pauiculis uerberato:* Est *autē cylindrus, lapidea colūna, rotunda & uolubilis, ita cōposita ut per locum quem cōplanare uolumus circumacta, facili negotio inæquales terræ glebas subigat. dictū* ἀπὸ τοῦ κυλινδεῖν, *id est à uoluēdo.* Pauicula *autē dici potest quicquid ligneū uel alterius materiæ sub oblōga & rotunda forma cōtinetur, uel ad aliquē locū complanandū, uel cuiusuis alterius rei gratia. à pauiēdo dicta pauicula: quòd ea terra uerberetur, ac conteratur, ut solidior & firmior fiat. uulgus nostrum hortulanorū uocat* Vng batoir, *quemadmodū fistucam ad pauimenta aptā,* Vne hie.

Cæterum ab huiusmodi area frumentaria, areator *dicitur qui in ipsa area frumentū terit & exspicat.* Columella, *Atque hoc supremum areatorum emolumentum percipiendorū seminum, quæ terræ crediderat.* Vulgus *nostrum uocat* Vng bateur en grāche.

Est & *area publicus in ciuitate locus, in quē propter amplitudinē & planitiē, negotiorū causa populus cōmeare solet: in quo etiā merces & uictus publici diuendūtur, uulgus nostrū plateā uocat,* Vne place: *cuiusmodi conspicitur* Venetijs *iuxta ædem* D. Marco *sacram, &* Lutetiæ *multis in locis.* Suetonius Tranquillus, *Forum de manubijs inchoauit: cuius area super sestertium millies constitit.* Itaque *eleganter areā* Malberti, *aream* Grauiæ, *aream cœmiterij* D. Ioan-

nis pro plateis dicemus, ut id etiam obiter adnotatum sit puerorũ causa. Gell. *lib.20.cap.1,* Ad *eam forte in area* Palatina, *cum salutationem* Cæsaris *opperiremur, philosophus* Phauorinus *accessit.*

Area *uerò, siue areola potius in hortis fit ad distinguẽda semina à se inuicẽ, ut uiolas ab olerib⁹: itẽ herbas odoratas ab ijs quæ minus odoratæ sunt, & iusculis cõdiẽdis, aut acetarijs faciẽdis magis idoneæ.* Fitq; *terra prius optime subacta.* Columel. *Cũ terrã bene subegeris, areolas facito.* Hinc *disserere semina in areolas aptè & eleganter dixit idem author lib. 11.cap.2. Tũ etiã baccas lauri & myrti, cæterarúmq; uiridiũ semina in areolas disserere præceperunt.* Varro *de ling. lat.* Nã *ut olitor disserit in areas sui cuiusq; generis res, sic in oratione qui facit, disertus est.* Palladius *spatia hortorũ areas appellare uidetur:* Hoc *mẽse (nempe* Septẽbri, *inquit) spatia hortorũ, quæ per uernum seminibus impleturus es, altè tribus pedibus pastinare debebis.* Nostri *areã uulgo uocant* Vne planche, *à planitie.* Plana *enim area eleganter dicitur à* Palladio *cũ de intubis loquitur, pro diligẽter æquata & complanata: aut etiã ampla, propter numerosas radices.* Dicitur *& area quibusdã à quadrata forma,* Vng quarreau. *sed hæc nimis uulgaria sunt.*

Puluini *(mea quidẽ sentẽtia) uidẽtur hoc ab areis differre, quòd molliores sint, & ueluti fimo super ipsis areis coacto tanquã tori instruantur, ad superpo nẽda semina quæ uberius terræ alimentũ desyderãt: quæque propter sui frigiditatem mollioribus & calidioribus fomẽtis opus habẽt, quales sunt pepones &*

cucumeres: quibus etiā assidua irrigatione est opus. Fiebant enim puluini ad eorū similitudinem, in quibus sedemus, quo mollior esset sessio etiā ipsis herbis, & minus infestarentur hyemis aquis, quēadmodum inquit Columella lib.11. Quòd autem in areis uel super areis puluini interdū componerētur, docet idem autoor lib.3, Omniū (inquit) generū ramos circa Calend. Martias in hortis per puluinos arearū disponere conuenit. nomē autem adhuc uulgo retinet: appellamus enim puluinū, Vne couche, quasi torū dicere uellemus cum Plinio lib.19. cap.4, Fimum, inquit, tres pedes altè cum terra misceri, areis distingui, eásq; resupinis puluinorū toris ambire, singulis tramitū sulcis, quà detur accessus homini, scatebrísq; decursus. Est igitur puluinus, areola terrā elatā inter duos sulcos cōplectēs, in qua semina obruūtur, quæ in agris porca à porrigēdo appellatur. Varro li.1. de re rust. cap.35, Violaria in fundo facere non est utile, ideo quòd necesse est è terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempestates abluunt, & faciunt agrum minorem. Atque hæc de puluinis.

Interualla autem appellabimus eos ueluti sulcos & tramites, ut inquit Plinius, qui inter quaslibet areas fiūt, ut circunquaq; discurrere possit olitor, uel qui ipsius horti curam & delicias diligenter contemplari uolet: præterea etiā ad aquarū decursus. areæ enim ipsæ in interuallis sese expurgant. Cato, Cum deformabis areas, interuallum facito inter eas.

AREARVM DISPOSITIO.

Veniamus nunc ad ipsarum arearum descriptio-

nem: hoc est, enarrationem eorum florũ, herbarũ, & plantarũ, quæ in his conseri & seminari solent. Quã rem ut breuiori & faciliori compendio exequamur, necesse est nos primum ipsarũ ueluti quandam diuisionẽ facere: nẽpe ut cuiq; areæ suas herbas proprias adscribamus, quas etiã suo ordine enarrabimus: deinde uerò ad minus generalia progrediemur.

Faciemus igitur in horto nostro quatuor areas, in quibus omnes herbas & flores hortenses complectemur.

Primam autem areã coronalẽ appellabimus, nempe in qua describemus herbas, & flores maximè coronarios: hoc est, quibus puellulæ suas corollas & serta, aut fasciculos contexere solent.

Secundam uocabimus odoratam, in qua omnes alias herbas suauis & grati odoris recensebimus, quæ in hortis reperiri solent, præter eas quibus coronæ fiunt. Quo in loco etiã annumerabimus eas, quæ non solum folia, sed & radicem odoratam habent.

Tertiam areã dicemus olitoriã, in qua duos puluinos faciemus: unum, qui acetarius dicetur: complectetur enim eas herbas, quibus acetaria condiri solent. alterum, qui condimentarius uocabitur: in eo enim conserentur herbæ, quibus in condiendis iusculis utimur, uel ad saporem conciliandum, uel etiam ad purgandam, aut astringendam aluum.

Quartam uerò appellare licebit escariã, nempe in qua eas herbas conseremus, quæ edules sunt, & quibus per certa anni tempora aut crudis aut coctis uescimur. Hæc uerò duos etiã puluinos habebit. Alterũ earum herbarum, quarum fructibus alimur, aut pro

cibis uti possumus. Alterũ autem earũ quæ radices essui optimas nobis præbent, & quas pro delitijs habemus. Sed iam ad primam aream transeundum.

AREA CORONALIS.

Prima igitur area, ut iam diximus, coronalis appellatur, quæ flores & herbas coronarias complectitur. In hortis enim seri etiã coronamenta iussit Cato, *mirabili maximè florum uarietate, inquit* Plinius. *Quæ omnia priusquam explicemus, commodũ erit aliquid de ipsis coronamentis & sertis, ac fasciculis dicere, quáque ratione ab antiquis fiebant.*

Coronamenta triplici ratione apud antiquos fieri solere Theophrastus *author est: quemadmodũ apud nos quoq; uidemus in ijs corollis puellaribus, quas illæ uocãt* Des chappeaulx. *Aut enim floribus odoratis fiebant, & uiolis ijs quæ leucoiorum nomine comprehenduntur,* Des giroflees. *Aut floribus quæ sine odore essent: ut* Iouis *flore, quæ* Græcis διὸς ἄνθος *dicitur,* Des coquelourdes: *Item etiam cyano, herba quæ à cæruleo colore nomen habet, uulgo blaptisecula,* Des aubifoins. *& permultis alijs floribus eiuscemodi. Aut etiam fiebant coronæ folijs odoratis, ut abrotono, maiorana, rosmarino, & similibus.* Plinius *autem tantum duo coronarum genera ponit: aliàs enim dicit floribus, aliàs folijs fieri solere.*

Coronæ hybernæ, Chappeaulx d'yuer, *fieri etiam solebant antiquitus quemadmodum & hodie apud nos fiunt, ramento è cornibus tincto, cum terra flores negat.* Plinius.

Corolla, Vng chappelet, *propter gracilitatẽ nomi-*

nata: fiebántque etiam antiquitus corollæ laminis æreis inauratæ & inargentatæ. Quinetiam Crassus diues primus argento auróq; folia imitatus ludis suis corollas dedit: quas qui innecterent, corollarij & coronarij dicebantur, Des chappeliers.

Nectere coronã, Faire ung chappeau. *Plin. lib. 21. cap. 3,* Nec *nos nunc scilicet coronas nectimus.*

Coronariæ cuiusdã meminit Plinius suprà scripto loco, quã Glyceram appellat: quæ in primis ob singularem texendarum coronarum artem stephanoplocos appellata est, quo nomine Græci coronariã intelligunt, Vne chappeliere.

Strophia & strophiola, pro tenuibus coronis aut sertis idem author posuit, ἀπὸ τοῦ στρέφω, *quod est uerto: iísque coronis maxime utebantur sacerdotes. Cicero de arusp. resp. A strophio, à psalterio, à flagitio, à stupro est factus repente popularis.*

Serta, inquit Plinius, cum è floribus fierent, à serẽdo seruiæ appellatæ sunt: nẽpe à sertis, & digestis inuicem floribus frondibúsq;: ex quibus ab initio fieri coronæ primùm cœperant. Applicabantur autem huiusmodi serta, hoc est coronæ frondeæ, templis & sepulchris, aut etiam bacchantiũ capitibus. Virgilius,

Sertísque recentibus halant. Idem de Sileno,

Serta procul tantum capiti delapsa iacebant.

Et grauis attrita pẽdebat cãtharus ansa. Vnde intẽdere locum sertis dixit idem author, 4. AEneid. pro Circunligare serta per aliquem locũ, honoris & decoris gratia: quemadmodum festis diebus in ædibus sacris fieri apud nos solet.

Fasciculus florũ, Vng boucquet de fleurs. *Cic. lib. 3.*

Tusculanarũ quæstionũ, Fasciculum ad nares admouebis, incẽdes odores, & sertis redimiri iubebis, & rosa. Quo in loco quidam fasciculum interpretãtur pro sudariolo (ita enim appellauit Liuius *linteolum quo faciem abstergimus, & nares expurgamus,* Vng mouchoir.) Sed *id mihi non satis uidetur rationi consonum. fasciculus enim per se res inuicem & in unum colligatas significat: unde fasciculum literarũ dixit* Cicero *pro multis literis simul colligatis,* Vng pacquet de lettres. *Quæ res me mouet, ut etiã recte appellare possimus fasciculum florum, pro floribus inuicem colligatis, quos odoris gratia nonnunquam circunferre solemus: quod etiam à nonnullis olfactoriolum eleganter appellatum est.*

SED *iam ad ipsorũ florũ descriptionem ueniẽdum: ac primum de odoratis, deinde uerò de ijs qui odore carent, tametsi in coronas ueniunt, dicendum.*

Leucoia, leucoiorũ, Des giroflees : *propriè quidẽ, hoc est, ex ipsius uocabuli significatione, de uiolis albis dici deberet: id enim* Græca *dictio sonare uidetur* λευκόϊον: Sed *tamẽ ad alios flores eiusdẽ generis etiam referuntur. quãquã aut rubri, aut lutei interdũ sint: sed luteæ uiolæ, inquit* Dioscorides, *præcipuus est in medicina usus.* Has *autẽ oẽs uiolas uulgus nostrũ uocat* Des *uioliers: de quibus tẽpus est ut seorsũ dicamus.*

Leucoion candidum, Des *violiers blans, ou des giroflees blãches, ea est uiola quã uulgo quidã* Gariofilatã *albã uocant. Quod nomen, quanquã ineptũ uideatur ut bis idem repetitũ quispiã iudicet: eo tamen loquendi genere usus est* Columella *lib.* 10, *Candida inquit, leucoia, & flauentia lumina calthæ.*

Leucoiō luteū, Des uioliers iaulnes: uulgꝰ pharmacopolarū, ut prius diximus, uocat uiolā Cheiri: frequētissima est hæc uiola super antiquis muris ac tectis.

Ion Græcis, Latinis uiola, De la uiolette: est proprie quā uiolam nigrā, aut purpureā, aut martiam uulgo uocamus. nigra quidē appellata, quòd purpureo colore adeò tincta sit, ut nigrescere uideatur. Quidā Violā quadragesimalē uocāt, alij Matrē uiolarū. Sunt autē eius generis aliæ quidē duplices, quæ satione fiūt, & odoratæ sunt: aliæ simplices, quæ agrestes sunt, & admodū suauiter olent: aliæ ab ipsa natura albæ proueniūt, tam syluestres quàm satiuæ.

Hesperis, uiola à nobilitate Gallica dicta, Græco nomine inuēto (inquit Theophrastus) quòd noctu fragrātius spiret q̃ interdiu. nostris uocatur Giroflee, quòd caryophylli odorē naribus representet lōgè uiola alba fragrantiorem: qua dote inter coronamenta uenit.

Sed quando de uiola nobis est sermo, subit hoc loco ut dicā quod mihi inter legendum occurrit, Varronem de re rust. uiolam pro omni uiolarum genere accepisse, Et apricis (inquit) ut ibi uiolā seras & hortos facias. Atque hinc uiolaria ab eodē appellata libro primo de re rustica, capite tricesimo quinto, pro loco, uel parte aut area horti uiolis & floribus consita: Violaria, inquit, in fundo facere non est utile, ideo quòd necesse est è terra ad ea obruēda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tēpestates abluūt, & faciūt minorem agrū. Sic Virgilius quarto Georgicorum, Irriguúmque bibant uiolaria fontem. Eadem etiam floralia, à florum multitudine eidem authori appellantur: Nec minus, inquit, ea discrimi-

nanda in conserendo, quæ sunt fructuosa, ab ijs quæ sunt propter uoluptatem, ut quæ pomaria & floralia appellantur.

Viola *altilis* Barbaro *ea est, quam uulgus nostrũ uocat* Des *armoiries*. Dioscorides & Plinius Vetonicam *coronariam appellare uidentur. Quidam etiã* Britãnicam *uocauere, quòd in* Britannia *sit frequẽs.*

Inter *huius generis flores annumerandi sunt quos* Itali *Caryophyllos uocant ab odore, nostri* Des oeilletz: *tantũ hoc interest, quòd satione & cura olitorũ tum odorẽ ac coloris uarietatem, tum etiam foliorum magnitudinem ac formam acquisiuerũt*. Caueto *autem ne cum uulgo huiuscemodi florẽ hyacinthũ appelles.* Est *enim hyacinthus* Græcis, *quod* Latini *uaccinium appellant: cuiusmodi memini me uidisse in nostris pratis* Gallicis: *crescit enim unà cum satyrio: sed odoratissimum florem gerit, propemodũ odore similẽ uiolæ altili, sed uehementiorẽ: & colore ac foliorũ ordine differt à satyrio, éstq; radice bulbosa.*

Congeneres *uetonicæ flores sunt quos uulgus uocat* Des *barberies, aut* Des *armoiries*. Betonicam *alte ram putat esse* Ruellius. *ea uolũtaria magis est quàm altera: item etiam magis inculta, ut quæ in parietinis conspiciatur.*

Narcissus *etiamnum apud* Italos *in hortis est frequentissimus, noménque integrũ apud eos retinet. dictus autem flos,* ἀπὸ τῆς νάρκης, *hoc est à sopore & torpore, quòd eius odor, si diutius naso admoueatur, tandem mentis torporem inducat*. Omittam *hoc loco fabulam egregij illius pueri quem in herbam sui nominis conuersum à dijs fuisse poetæ fingunt: cuius*

rei qui plura desyderat, habeat in prōptu Ouidij Metamorphosin. Cæterū quādo hæc herba apud nos satis est infrequens, ut apud Italos autumnalis uiola, eius descriptionē subnectemus. Est autē dodrātali altitudine, folio porraceo, multo tenuiore, & minore: caule herbaceo, glabro & concauo; altitudine supra dodrantem: flore albo, in medio croceo, & in aliquibus purpuræ aspectu, qui utplurimū in coronamenta uenit, caliceмque ueluti purpureū habet, radicem bulbosam. Cætera requirito ex Barbari corollarijs in Dioscoridem. Plinius duo Narcissi genera facit. Theophrastus florē huic esse nigrum scribit: atque id de semine ipso, quod nigrum & prælongum esse constat, intelligendum esse Barbarus putat.

Calendulā nostri uocant Du soulci, quasi solarē cū Cornelio Celso, aut solisequiū, aut heliotropion dicere uelint. Quæ tamē an re uera ita appellari debeat, plane ignoro: nā ut hæc quidē herba cū sole sese circūagere uidetur, ita permultos habet eius proprietatis flores sibi similes. Præterea quod à Dioscoride scribitur heliotropion, id etiā scorpiuron, hoc est scorpionis caudā, seu scorpioctonon, quòd serpentes enecet: itē etiā uerrucariā, quòd trita herba uerrucas sanet, appellari certū est. Quæ omnia nostræ calēdulæ haudquaquā conueniūt. Cæterū flos subflauus & luteus quē hîc describimus, propriè quidem calendula appellatur, quod nomen adhuc hodie Itali uulgo retinuerūt. appellāt enim illi florē omniū mēsiū, Fior d'ogni mese, quòd quolibet mēse & quibuslibet Calēdis spōte renascatur, tā hyeme q̃ æstate. Quibusdam tamen Leontopodion appellatur: calthā esse conten-

dit noster Ruellius. Violã *autumnalem quidã uocant*.

Baccharis *herba fruticosa qua fascinũ depellitur: addiq; solebat in coronis apud ueteres*. Vnde Virgilius,

-& bacchare frontem
Cingite, ne noceat uati mala lingua futuro.

Aspera folia habet, magnitudine inter uiolã nigrã & uerbascũ: angulosus illi caulis est, cubitali altitudine, aliquatenus asper, adnata multa habens: florẽ autẽ gerit ex albo purpurascẽtẽ, odoratũ: radix est illi nigro ueratro similis, odore ferè cinnamomi. Ac *ne quis putet nos bacchare carere, sane frequẽtissimã reperimus in margine fluminis* Matronæ, *in agris* D. Mauro *iuxta* Parisios *uicinis, sed nomen uulgare nobis ignotum est*. Caueto *autẽ diligẽter, ne pro baccharis dicas bacchar: est enim bacchar ea herba, quã uulgus nostrũ metathesi literarũ, ac diminutionis syllaba addita uocat* Du *cabaret*, Græci *asarũ appellãt: estq; folio hæderæ, sed rotũdiore*. Eius *folio, carpo admoto utũtur nostræ mulierculæ ad febris ardorẽ depellẽdũ*.

Exigit *hic locus ut etiã de lilijs pauca disseramus, quando & quoddam liliorũ genus in coronas uenire solet, & omnia liliorum genera sunt odorata*.

Lilium *itaque, quod* Theophrastus λείριον *etiã uocat*, Græci Crinon *appellant*, Du lis: *ex* Iunonis *lacte natum quidam perhibent, respersa terra, dũ* Hercule *dormiẽtis uberibus admoto, mox post suctum digresso, lacte fluxit: ideóque à quibusdã* Iunonis *rosa dicitur*. Fiunt *etiã lilia purpurea arte hortẽsi, maceratis in fæce uini scapis, antequam serantur, mẽse* Martio: *& in scrobe circunfusis eadem fæce*. Sunt *& lilia rubra, à purpureis, ut opinor, differentia: nam spõte*

in montibus Patauio uicinis, huiuſcemodi florem creſcentem uidimus. Cui etiam ſimiles uiuuntur hodie in horto Gaſparis à Gabrielis, uiri inter nobiles Patauinos lõge nobiliſſimi, & omnibus animi atque ingenij dotibus admodũ inſignis. Cui præter omniũ bonarũ ac liberaliũ artiũ perfectã cognitionem, hoc etiã laudis & gloriæ acceſſit, quòd omnes facultates ſuas (quibus inter cæteros cõtẽtiſſimus uiuit, nihil ut amplius expetat præter id quod habet) in hortuli ſui diligentiſſima cura inſumat: neq; uerò aut pecunijs aut diligentiæ parcat, ut omnibus etiã rariſſimis floribus ac fructibus, ex remotiſſimis orbis partib⁹ aduectis abundet: hãc ſibi laboris ſui extremã gloriã proponẽs, ut doctos omnes iuuet, & frequentẽ cum ijs de plantarum cognitione ſermonem habeat: ſe denique fœliciſſimum ratus, ſiquando aliquid, quod nobis ignotum fuerat, ante oculos proponat. Sed ad rem.

Eſt & aliud liliorũ genus, quod liliũ agreſte aut ſylueſtre uocatur, aut etiã liliũ marinũ, Græci Crinon agrion, & Hemerocallen uocãt: cuius flos in coronis præcipuus habetur, ſerebatúrque in hortis apud antiquos eius rei gratia. Folium, inquit Dioſcorides, & caulem habet lilij, porraceo colore, flores in caule per ſingulos exortus terni, aut quaterni erumpunt, lilij dimſura: poſtquam dehiſcere cœperunt colore perquam pallido, radice bulboſa. Liliaginem præterea appellant nonnulli, uel liliaſtrũ, id lilium agreſte, quod nullum in medio crocum habet.

Quod autem nonnullis lilium conuallis, ſeu lilium conualliũ dicitur (de quo in ſacris literis multa: creſcit enim potiſſimum in uallib⁹ & receſſibus colliũ)

id esse putat Otho Brunfeltius,*quod nos uulgo uocamus* Du muguet.*antiquis, quantum opinor,herbarum scriptoribus incognitum: tantum enim duo folia habet,aut ad summũ tria,polygonato ferè similia, quod quidam uocant* Sigillũ Salomonis. *Aliquibus tamen magis placet eam esse herbam , quæ* Galeno *&* Dioscoridi Bubonium *uocatur,à bubone,hoc est glandula inflammata, cui adalligata herba plurimum prodest:sed cærulei floris est* Bubonium. *præterea circa florem folia habet stellatim decussata*. Itaque *minus conuenit descriptioni.*

Iris *siue flãmula,*Des flãbes, *à cælestis arcus figura,quæ in florũ coloribus cernitur,tum etiã à foliorũ similitudine, quæ flãmæ linguas referũt,dicta.Quin etiam nonnulli gladiolum etiã appellauêre eadẽ ratione: unde in quibusdã* Galliæ *partibus nomen adhuc retinet:uocant enim* Du glay. Radicem *habet odoratissimam, quã uerno tempore in solis umbra siccatam, ac minutim cõscissam nostri in capsis suis recondere solẽt, ut uestimentis gratiã odoris conciliẽt.* Cæterum *quædam iris florem album gerit, quẽ cæruleo longe odoratiorem esse certum est.* Reliqua *ex* Barbaro *desumito.* Nunc *autem ad alios flores coronales ueniendum,qui nullius odoris sunt:sed tantum coloris uarietate & gratia oculos oblectant.*

Calathiana, *uulgo* Des ancholies, *æstiuas nectit coronas,pedali altitudine, herba folio turbinato, sempr inuerso,foris striato,albo aut cæruleo. quapropter in coronamentis expetitur. rustici uocant uulgo* Des chaussons.

Amaranthus siue Amaranthũ , Du passeuelours,

quasi flos immarcessibilis dicitur: diutissime enim colorem retinet. Est autem flos ille spicatus quibusdã magis, quibusdã minus, admodũ purpureus, aspectu pulcherrimus, nullius odoris aut saporis. Qui uino albo aut aquæ per horã immersus rubrũ colorem adfert.

Iouis flos, qui Græcis dios anthos dicitur, hoc est Iouis flos. uulgus uocat Des coquelourdes: colore tantum commendatur, inquit Plinius, licet sine odore sit & coronarius: & obseruatur semine, tamen æstate floret, non autem per hyemen.

Anemone, Passefleurs, uerbũ ipsum sonat herbam uẽti, quòd eius flos, dũ uentus flat, aperitur: dũ autem minus, clauditur. Ruellius Fremiũ uertit in Dioscoride, quibusdã tamen Fenion uocatur. Est autẽ duplex, satiua, quæ rursus multiplex est. Puniceos habet aliqua flores, albidos aliqua, aliqua purpureos: folia coriandri omnes habent tenuissimis incisuris diuisa, ad terrã inclinata, coliculos lanuginosos. De hoc uide Dioscoridis cap. 167. uulgo id nomen retinet, quod superius dictũ est. Est etiã alia anemone erratica, quã uulgus uocat Des coquerelles, quæ primo uere crescit, flore purpureo, quo nostræ mulierculæ solent tingere oua, quæ uocant Paschatis, Les oeufz de Pasques.

Petilius flos hactenus nobis ignotus, uulgo Beluedere apud Italos: apud nos, Oeilletz d'Inde, ou de Turquie. à Petilio Lucaniæ oppido, uel luco Beomano: uel à Petilia nobili Romana dictus. autumnalis quidẽ flos, perquã illustris, uersicolori luteo decorus, ut nihil præter odorem desyderet, striato calyculo, rosam imitante. Cæterũ minime fugax est, herbáque ipsa de qua prosilit, interdum arborescere uidetur,

atq; in altissimam magnitudinē ascendere, sed quotannis emoritur, nullúmque solum refugit.

Flāmeā Phlogion Græci uocant: eā putat esse Ruellius quā uulg° nostrū uocat Des menues pēsees. apud Italos minus frequēs est: folio Mercurialis herbæ, per ambitum crenato, cauliculo triāgulo intus cauo, leuiter striato, ex interuallis geniculatim foliato. nascitur coronis cōcinnandis, odore nullo quidē; sed cōmēdato colore. prorogatur usq; in autumnū. unde uiolā autūnalem quidā uocarūt, alij uiolā trinitatis appellari maluerunt, quòd tribus coloribus distincta sit.

Cōsolida minor, Græcis Symphytum minimū, Des marguerites, quibusdam etiam Des pasquettes, similis quidē est illi consolidæ quæ in pratis passim crescere solet: sed hæc est satiua magis, & cultura elegantior apparet. Cuius tamen parū meminerūt probati authores: sed tantum herbarij quidā & uulgus. Nam sunt apud Dioscoridē tantū duo symphyti genera: alterū petræū, alterū symphytū simpliciter, quod intelligendū de maiore. dicta cōsolida, quòd eius folia cōiunctas partes & cohærentes faciāt, quæ prius disiunctæ fuerāt. Symphytū autē petreū dictū quòd in petris & locis saxosis nascitur: uulgus Buglā uocat, Du bugle. Est præterea aliud symphytū magnū, quæ consolida maior uulgo dicitur, De la cōsyre, folio hirsuto, angusto, oblongo, ad linguæ bubulæ figurā accedente. cuius radix ui astrictoria est prædita: quæ si ollæ ad ignē imponatur cū dissectis carnibus, eas conglutinet, & ex multis frustis unam tantum partē faciat. Est item alia consolida, quæ media dicitur, ueteribus ignota: neque nunc quoque omnibus cognita.

Sed de coronarijs floribus satis. æquũ est nunc ut ad aliam aream digrediamur, quæ odorata uocabitur.

AREA ODORATA.

Secũda hortuli nostri area odoratas herbas complectitur, quæ aut florem nullum habent, aut si quidem habeant, eo tamen non utimur in coronis, quin potius tota herba, quæ ex seipsa suauem odorem refert. Itaque ab abrotono incipiemus.

Abrotonũ, quod mas appellamus, uulgus nostrũ uocat De l'auroesne: *sarmentosum est, amarũ admodũ, odore non usqueadeo iucundo, minúsque albũ quàm fœmina, semine tenui ac numeroso. Abrotonum autem fœminam quidã chamæcyparissum uocant, hoc est cupressum humilẽ: arborescat enim, & quandam similitudinem habet cum ipsa cyparisso arbore, sed albius est: unde etiã uulgo nomen retinet,* Du cyprez: *fruticat autem arboris specie, folijs seriphi modo minutim incisis: candicat circum ramulos. Quinetiã flores permultos gerit fulgoris aurei, atq; in summo comãtes. Eius autem sapor & odor abrotano mari admodum proximus.*

Absinthiũ uulgus uocat De l'aluine, *alijs appellatur* Du fort, *propter insignem amaritudinem: fortassis ob id quòd aloes saporem habeat, hoc est amarũ admodum. Quidam tamen nomen Latinum imitantes uocãt* De l'absinse. *non tam propter odorẽ conseritur in hortis, quàm quia sanitati commodum est.*

Sunt autem absinthij tria genera. Aliud enim est Põticum *appellatum. quod Græci* βαρύπικρον *uocauêre, quia minus sit amarum: cuius pastu pecora in* Ponto

felle carere creditũ est. Est autẽ folio & flore multo minoribus quàm cætera absinthia, habétque facultatem astringentem admodũ, sed parum amarũ est: atque id esse puto quod uulgo Absinthiũ Romanũ appellamus. Aliud itẽ est absinthiũ marinum, quod & seriphiũ dicitur: nobis quidem ignotũ, sed tamen cuius semine quidã nos uti putauere, quam illi Barbotinam uulgo dicunt: qua condita utuntur aduersus infantium lumbricos. Crediderim tamen potius id semen eius esse absinthij, quod quidã Santonicum uocant, à Santone regione Galliæ, quæ uulgo uocatur Santonge, unde & herba Santonica à Columella est appellata: éstque odore iucundo, sapore minimum amaro. Cæterum, ut reuera dicam, id absinthium quo uulgo utimur, pugnat maxime cum descriptione Dioscoridis. Neque uerum absinthium audio apud nos reperiri: aut si reperitur, id quidem est apud Santones, aut circa Montempessulanum.

Galeopsis quoque non suauis, sed tetri potius odoris causa in hortis seritur, præsertim ijs quorum peritæ rerum hortensium mulieres curam habent: ea enim sibi nõnunquam medentur: Agripalmam uocãt, De l'agripaulme, frutex est thyrso ac fronde urticæ leuioribus, quæ detrita grauem fundunt odorẽ, flore purpureo, cacumine caulis aspero.

Amaracum pro maiorana, quæ & sampsychus dicitur, Plinius & Dioscorides accipiunt. Galenus autem sampsychum quidem maioranam appellat, sed amaracum aliud esse contendit: nempe idem cum ea herba quæ partheniũ Græcis, hoc est uirginalis, matricaria Latinis dicitur: quòd contusa matricis dolo-

res sanet: uulgus nostrũ uocat hãc herbã De l'espargoutte: à guttis spargẽdis, quòd eius folia trita & admota ori & auribus in dolore dentiũ, guttas pituitæ spargant & eliciãt tenuando. Eius herbæ descriptio proxime accedit ad artemisiã: quapropter à quibusdam etiã parthenion appellata est. Sãpsychus autem, siue Sampsuchus, pro maiorana quã uulgus uocat De la mariolaine, indubie sumitur: sed & Columellã & Pliniũ & Varronẽ, item etiã Virgilium, Lucretiũ, & Seruiũ, idem esse sampsuchũ cum amaraco asseruisse uideo: quapropter quid de hac re certi affirmẽ, nescio. Ait enim Virg. 2. AEneid. -ubi mollis amaracus illũ Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra.

Quo in loco Seruius pueri cuiusdã meminit, quẽ regiũ unguentariũ uocat, qui casu lapsus dũ ferret unguẽta, maiorẽ ex confusione odorem creauit. Vnde optima, inquit, unguẽta amaracina dicuntur. Sed hic postea in herbam sampsuchũ uersus est, quã amaracum uocat Virgilius. Hæc Seruius. Columella uerò,

Gratáque (inquit) iam ueniant hilari sampsycha canopo. De amaraco certe intelligit. Plinius item lib. 12. cap. 11, idem esse unguẽtum sampsychinum cum amaracino asserit, quod idem etiã facit Dioscorides lib. 1. cap. 67. Lucretius,

Aut amaracinis blandum, stactæque liquorem.

De illo oleo loquitur quod ex maiorana fieri solebat: atq; hinc prouerbiũ, Quid cũ amaracino sui? Quocirca in tãta uerborũ controuersia, cũ certi nihil affirmare possim, tantũ illud mihi satis fuerit explicauisse & quid parthenion, & quid sampsychus fuerit.

Artemisia, De l'armoise, ab Artemisia uxore Mau-

soli regis, quæ sibi hanc herbā uendicauit, dicta. quibusdam magis placet ab Artemide *regina* Cariæ, *uel ab* Artemide Diana, *quòd instar* Dianæ *parturientes adiuuet. unde à* Græcis *parthenis, id est uirginalis, primò appellata est, quòd uirgo dea illi nomē dederit: mox autem (inquit* Barbarus*)* βασιλικὸν λάχανον, *id est regiū olus appellauere.* Duplex *autem est* Artemisia: *alia enim latifolia, quæ rursus duplex est: prima est folio absinthij, maiore & pinguiore: altera speciosior & pinguior. prima latioribus folijs & crassioribus ramulis: altera tenuior, exiguo flore, tenui, cādido, graui odore. floret hæc æstate.* Item *est alia herbula exilis, singulari ramulo, flore tenui, abundante, & colore rutilo, quæ artemisia monocaulos appellatur: uincit hæc odoris suauitate antedictam.* Alia *est tenui folio, à* Græcis *leptophyllos dicta: est enim folio multo minore quàm altera, sed odoris & saporis eiusdē.* Crescit *autē locis maxime sabulosis.* Est *præterea alia artemisiæ species, quā* Apuleius *tagetē appellat.*

Calamintha *calaminthæ, siue* Calamēthe *calamēthes, siue* Calamenthū *calamenthi, quidā putant eam esse quæ uulgo dicitur herba cati,* De l'herbe au chat: *quòd eius odore usqueadeo delectentur feles domestici, ut hac herba inuenta sese circunuolutent, & eā diutius attrectēt.* Quod *si est, sanè erit tertia calaminthes descriptio, quæ in* Dioscoride *reperitur, quā nonnulli eandē esse cum galiopsi putant.* Secundū *autem calamenthi genus, quod* Dioscorides *nepetam siue neptiam à* Latinis *dici asserit: folio quidē est origani, odore iucundo, multò inferiore menthæ.*

Est *autem triplex origanum, siue origanus, nempe*

heracleoticus, ab Heraclea ciuitate Pōti, in qua est frequens: habet autē folia hyssopi, non tamen umbellam hyssopi modo, rotæ figura, & in orbem circumactā: sed multifidā, & uelut diuisam: semē illi in summis uirgis nō densum, non durum. Secundū origanum folio est prioris origani simili, sed candidiore, & id onitis dicitur. Est & syluestre origanū, folia antedictorū habēs, ramulos semipedales, graciles, umbellam anethi, in qua flores albi conspiciuntur. Cæterum subortum est nouum origani genus, folio sampsyci: id est maioranæ, Officinis & herbarijs cognitum, quo Occidui loco aliorū utūtur, uulgo Mariolaine sauuage, ou Mariolaine d'angleterre. est enim, quantum ex ipsis Anglis intelligere potui, apud Britannos frequentissima.

Tragoriganum Dioscoridi, & Heracliū origanum Plinio, collatis utrinq; deliniationibus, in neutro satis exacte designatis, ea erit herba (inquit Ruellius) quā uulgus nostrū nuper cœpit uocare Du mastic, ab odore. Frutice autem est serpylli uel origani, coliculis ramísque nō dissimilibus, folijs sampsuci, flore paruo, odorato in umbella, in qua propēdent incani hircorum uilli, unde ductum tragorigani nomen.

Mētha uerò, De la mēte, multiplex quidē est, à Græcis hedyosmos dicta, hoc est suaueolēs. mētha autē appellata, quòd suo odore mentē excitet. Sed quæ uera mēta dicitur, Du baulme, folio est pusillo, nigriore & longiore, caule rubro: neque adeò fruticat. Mēthastrū autem, maior mētha uocatur, hoc est, quæ caule altiore, & latioribus est folijs. Est & mētha aquatica, quæ à Dioscoride sisymbrium dicitur, & id duplex.

Sed ad nostrum pulegiū ueniamus, cuius est du-

plex genus. Aquaticum unũ, alterũ montanum. aquaticum uulgo pulegiũ regale dicitur: montanum uerò multis poliũ, folijs multò antedicto minoribus, flore cæruleo, caule recto, dodrãtali, in quo differt à serpyllo. Græci glechona uocãt. Aquatico autẽ pulegio similis quædã planta in montibus & siccis locis crescere solet, quæ poliũ montanũ appellatur, Du pouliot sauuage: folio serpylli, sed paulo latiore, flore cæruleo: apud eum collẽ Lutetiæ uicinũ frequẽs qui Eritius dicitur.

Costus uel Costum uidetur quidem aliquantulum referre, & uel ex ipso nomine conuenire huic plãtæ, quam uulgus nostrum uocat Du coq: est enim amara & odorata. Cæterũ alijs rebus haud satis refert descriptionem Dioscoridis: quapropter commodius fortasse fuerit, si uulgarem plantam nostram pseudocostum appellemus: nam & Ruellius potius eam esse dicit, quæ siue siliquastrum, siue piperitis ab antiquis appellata est. Cæterum tria costi genera facit Dioscorides solis natalibus tantum inter se differentia: fuit enim Arabicus, Indicus & Syriacus costus: Plinius uerò nigrum & album costum facit.

Hyssopus siue hyssopũ, De l'hyssope, inter odoratas herbas etiamnum annumerabitur, quanquam tamen iusculis condiendis etiã commoda sit. sed & floris cærulei iucunditate coronamentis prodest: habet autem odorem satis acutum. Plinius lib. 25. cap. 11.

Nardus Celtica, ea est, authore Marcello, quam hodie lauãdulam uocamus, De la lauande: dicta quidẽ Celtica, non quòd crescat, aut frequens sit in nostra Gallia circa Alpes: sed in Liguriæ montibus circa Genuam, in Gallia comata, uersus Apenninum montem:

item etiã in Pannonia. *Lauandula autem dicta, quoniã magnum uectigal* Genuẽsibus *mercatoribus præbet quotannis in* Africam *eam ferentibus, ubi lauandis fouendísque corporibus* Libes *ea utuntur: nec nisi decocto eius abluti, mane domo egrediuntur.* Hæc Marcellus *in* Dioscoridem.

Ozimũ, *regia herba, siue basilica aut basilicon à* Liguribus *uocata*, Du *basilic, fragrãtissimi & uehemẽtissimi odoris, unde nomẽ accepisse credimus, nẽpe à uerbo* Græco ὄζω, *quod significat redoleo.* Ocymũ *autẽ (ne quis fallatur) ab* ὠκὺς *dictũ, hoc est, à celeritate nascẽdi, est id quod in tritico & segetibus succrescit, ac sæpius ipsas segetes suffocat: uulgus nostrũ uocat* De la dragee aux cheuaulx: *éstque lẽticula & uicia simul cõmista.* Ocymũ, *inquit* Varro *libro primo de re rustica, capite tricesimoprimo, dictũ ab* ὠκὺς, *quod est celer. quia aluũ bubus citet, & ideo ijs datur, ut purgẽtur.*

Ocymastrum Latini *uocant eam herbã quæ* Dioscoridi *dicitur acinos. uulgus nostrũ uocat* Du basilic sauuage, *quòd plane ocymum imitetur, tenuibus enim siccísque surculis est, ocymo similis, odorata, sed hirsutior: qua etiã coronæ factitantur. unde* Plinius *acinum & coronarum causa & ciborũ serere* AEgyptios *tradit: epimetron uocat* Theophrastus.

Saluia Latinis & Plinio, Græcis elelisphacos, De la saulge, *dicta quòd saluos nos seruat & efficit. Est autem duplex: maior quæ & latifolia dici potest, uiréſque minus efficaces habet: & minor, quæ uulgo frãca dicitur,* De la saulge frãche, *à* Theophrasto *sphacelus appellata: quæ à multis putatur esse lauãdula: de qua prius dictum est: quã quidam nardũ* Celticã

putarunt, cum potius pseudonardus dici debeat.

Satureia, De la sarriette, quibusdam etiam Thymbra appellatur, à qua Thymbræũ Apollinem cognominatum putant: frequentior in iusculis quàm sertis aut coronis, Ouidius,

Sunt qui præcipiant herbas satureia nocentes
Sumere. Columella autem Thymbrã à satureia separat. De hac uerò Plinius lib. 19. cap. 8, Est & alia thymbra perpetuò uirẽs, uulgo appellata Sarriette d'ãgleterre, facultate multo calidiore quàm prior, folíjsque simulibus, sed strictioribus & lõgioribus paulò, atque in ambitũ serratis. Quã plantã memini me uidisse in horto amplissimi Cardinalis Parisiensis.

Ruta, De la rue, quam Græci peganon uocant. Duplex est, mas & fœmina. Plinius lib. 20. cap. 13. Est itẽ ruta satiua omnibus nota, quæ odore & gustu pestilenti aeris inspirationi medetur: præterea etiã agrestis ruta, quæ à pharmacopolis Armel uocatur, Arabico nomine, éstque tetri admodum odoris.

Tanacetũ Plinio ea est herba, quã uulgo uocamus De la tanaisie, ne quis fortasse putet eam esse quæ Atanasia dicitur Dioscoridi: illa enim eadẽ est cum ambrosia, quam antiqui cibum deorum fuisse confinxerunt, unde etiam immortalitatem præbere dicta est.

Chamæmelum, De la camomille, quòd eius mali, quod curtipendum uel capendutum uocamus, odorem habeat, Græcis anthemis dicitur. Cuius sunt tria genera, floribus tamen inter se diuersa.

Thymus, uel etiam Thymum, Du thyn, apum melliferarum pabulum. unde Virgilius,

Dúmque thymo pascentur apes, dum rorę cicadæ.

Sunt autem eius apud Hermolaum Barbarum *genera duo: candidum, quod radice est lignosa, & in collibus nascitur, estque omnium optimum: alterum nigricante flore, minoris pretij.*

Est etiã epithymũ, siue epithymus, quod thymi cuscutã conuertere possumus: dictũ, quia thymo superfloreat. Cuscuta *enim, siue conuoluulus* Dioscoridi, *si ramos thymi in hortis uicina apprehẽderit, sese ita circũligat ipsi thymo, ut etiã ab ipsa eadẽ thymi radice nutrimentũ sibi familiare accipiat, atq; etiã floreat quẽadmodũ ipse thymus, & uires etiamnũ similes à thymo mutuatur, interdũ quidẽ maiores & uehementiores, quod idẽ aliquãdo fiat in hyssopo & salvia.*

Prasium *Græcis, marrubiũ* Latinis, *quod nomen etiam uulgaris sermo retinet,* Du marrubium. Duplex *quidem est: albũ quod odore est iucũdo, sapore amaro: hinc obstructiones potentissimè liberat.* Aliud *uerò nigrum, odore fœtido, & folijs nõ usqueadeo albis,* Græci *appellant balloten, nos marrubium commune, uel marrubiastrũ. crescit enim passim in agris circa margines itinerum: utrunque autem marrubiũ, præsertim ballote, folia mẽthastri habet, sed paulo maiora. Est aliud prasij genus* Theophrasto, *quod est folio herbaceo, & incisuris altioribus, serratis, reliqua autem candido prasio simile: sed hoc* Theophrasti *prasium* Officinæ *uocant prasium uiride.*

Stachys *frutex marrubio similis, paulo tamen longiora habens folia & plura: præterea modice hirsuta & dura, iucundi odoris: saluiã montanam, & mollem saluiam & naniculam uocant.*

Melissophyllon, *uel meliphyllon,* De la melisse, *di-*

ctum à Græcis quasi folium apium, & melleum, siue mellitum folium, Latinis apiastrum. nō quòd syluestre sit apium, quemadmodum mentastrum, ut Valla existimauit, sed quòd apibus iucundissimum sit: unde hac herba solent confricare aluearia ipsi rustici, siquando apes reuocare cupiūt dum aufugerunt: quēadmodū etiam dū cupiūt eas exire, confricant ea herba quæ cotyla fœtida appellatur. Cæterum id apiastrum etiā à Latinis citrago nominatur, quòd trita malum citreum oleat, quod uulgus uocat Vng citrō.

Orminum, siue etiam Horminum, De la toute bōne, Plinius putat esse quam Latini cuscutā, hoc est, syluestrem asparagum uocant. Est autē horminum hortēse & agreste. Hortensis autē hormini folia sunt latiora & albidiora, agrestis nigriora & strictiora, utriusque caulis quadrangulus. Quidam tamen negant id olus hortēse, quod horminū uocamus, esse uerū horminum: cuius opinionis est episcopus Megalonensis, uir cum multarum rerum cognitione insignis, tum maximè de herbariæ rei scientia bene meritus. Sed ut ad rem redeamus, hortensis hormini flore & semine in dolio uini, dum adhuc feruet, imposito, aiunt gratiā maximā conciliari ipsi uino, & gustum referre uini odorati & Cretici, quod uulgo maluaticum uocant.

Anethum, De laneth, marathro ferè simile cōspicitur, umbellámque odoratam gerit, floribus luteis undique refertā, quos siccatos in sole, & capsis suis impositos, nostræ mulierculæ in summis delicijs habēt, ad uestium odorem, atque etiā linteorum. Sed nunc ad aream olitoriam ueniendum.

AREA OLITORIA.

Tertiam hortuli nostri aream olitoriã appellabimus, nempe in qua uarij generis olera repeřiuntur, quibus tum in acetarijs, tum etiã in iusculorũ condimentis utimur. Quapropter duos eius areæ puluinos faciemus. Alterum quem acetariũ uocabimus, in quo herbas eas recensebimus, quibus crudis, & oleo, aceto ac sale conditis uescimur, præsertim æstate. Alterum quem condimentarium dicemus, in quo eas etiam referemus, quibus in condiendis iusculis, uel ad saporis gratiam, uel etiam ad uentrem soluendum utimur. Ac primum de acetarijs dicendum.

PVLVINVS ACETARIVS.

Primũ igitur declarabimus quid acetariũ: deinde uerò ad eas herbas, quibus acetaria fiunt, ueniemus.

Acetariũ, Vne salade, ab aceto fortassis deductũ est, quòd herbæ ipsæ cum aceto & sale ederẽtur: quẽadmodum salita uulgo, tum apud nos, tum etiam apud Italos appellatur à sale. Plinius uerò ab accipiendo acetarium deduci uidetur innuere lib.19.cap.4, Horti (inquit) maximè placebant, quia non egerent igni, parcerẽntque ligno. Expedita res, & parata semper: unde & acetaria appellantur. Itaque ab accipiendo deduci uidetur, quòd ex ipsis hortis expeditæ herbæ, & paratæ semper in usum nostrum à nobis accipi possunt. Iam ad ipsas herbas descendamus.

Lactuca, quam Græci Thridacem uocant, Laictue. Dicta (inquit Palladius in Ianuario) quòd abundantia lactis exuberet: quod quidem lac uentrẽ leniter

mouere dicebatur: unde apud ueteres in primis epulis offerebatur Martialis,

Prima *tibi dabitur uentri lactuca mouendo*

Vtilis. *Cæterũ lactuca est agrestis & hortẽsis: agrestis quidem alia est, quam nonnulli pro uera endiuia ostendunt.* Quædam *uerò quæ chondrilla uulgo dicitur, atque ea est quæ materno sermone à nostris appellatur* Du laictrõ: *folio quidem cichorij, latiore tamen, albiore, & minus inciso, sed lactescit quẽadmodum lactuca.* Hortensium *autem lactucarũ quædam sunt sessiles, crispæ, & capitatæ, quas uulgus uocat* Des laictues en põme: *quoniã dũ percreuerũt, folia earũ ueluti mali cuiusdam speciẽ rotundã præ se ferunt. quædã altè assurgunt, & eæ quidẽ omnes, dum grãdiores sunt, amarescunt.* Est *etiã lactuca crispi folij, inquit* Columella, *cap.3.lib.11. quæ* Ceciliana & Betica *dicitur, à regionibus in quibus crescit.*

Seris Græcis, *ea est quam* Latini *intybum, siue intybã, siue intubũ uocant, nos uulgo ab intybo nomine corrupto uocamus* De l'endiue. Vnde *prouerbiũ ab eius amaritudine deductũ,* Intyba *successit ambrosiæ.* Sũt *enim, inquit* Virgilius, *amaris intyba fibris. quæ tamen eradicata, & terra obruta amaritudinẽ deposuit: id enim ab olitoribus didicimus.* Eadẽ *herba* Celso *uocatur etiã ambubaia, & quibusdã* Italis *scariola.* Est *autem duplex, satiua & agrestis.* Satiua *rursus etiã duplex, latifolia, quã cichorion domesticũ uocamus: angustifolia, quæ (ut prius dixi)* Endiuia *uulgo dicitur, nomine corrupto ab intybo.* Erratica *uerò, siue agrestis intyba proprio nomine cichoriõ appellatur,* De la chicoree: *quã etiã ab insigni amaritudine* Græci

picrida uocauêre: est autẽ duplex, quẽadmodũ prior.

Hieraciam maiorẽ uulgus nostrũ uocat luteã, uel croceã cichoreã, à similitudine quã habet cũ intybo. nanque caulem emittit asperum, subrubrum, spinulis horrẽtem, intus cauum, folia ex interuallis rariuscule laciniata, flores in oblõgis capitulis luteos. Hieraciam Græci uocant, quoniam accipitres scalpendo eã, succóque oculos tingendo, obscuritatem discutiant.

Hieraciæ minori etiam uulgus nostrum cichorij aut intybo nomen dedit: uocãt enim rustici De la cichoree, ou Endiue sauuage. nã folia ex interuallis habet diuisa, cauliculos teneros, uirẽtes, in quibus flores lutei circinantes emicant.

Cicerbitam Latini, atque adeò Columella, Græci sonchõ appellant quandã intybi, siue ambubaiæ speciem, atque etiã lactucæ: nam & lacte abũdat, quæ antiquis esui erat, & in hortis serebatur. Est enim mollis & esculẽta, nunc autẽ nobis neglecta, & tantũ cuniculorum cibo commendata: uulgus uocat Du laceron. Est & præter hãc etiam altera agrestis herba, huic propemodũ similis, sed animalibus ingrata propter spinosa folia. Huius quidem herbæ speciem esse crediderim, quam appellamus à foliorum figura Dẽtem leonis, sed in caulẽ non assurgit. uulgus nostrum uocat Du pisse en lict. est enim syluestre intubi genus: quapropter eam Plinius inter genera cichorij annumerat, appellãtq; hedypnoida libro uicesimo, cap. 8.

Malua, Des maulues, à molliẽdo dicta, quasi molua, inquit Varro, quòd aluum molliat. Ea enim utebantur antiqui etiam in acetarijs cum lactuca ad soluendam aluum. Vnde Martialis,

Vtere lactucis, ut mollibus utere maluis.

Idem libro decimo,

Exoneraturas uentrem mihi uillica maluas

Attulit, & uarias, quas habet hortus, opes.

Et nos quoque hodie maluarum decocto uti solemus in clysteribus ad aluũ ciendã & urinas. Desyt enim satiua esse malua. Erraticarũ autem maluarũ quædã est pumila, & humi serpens, fértque flores ex cæruleo purpurascentes: quædã altius attollitur, & arborescens malua appellatur. Quædã est etiam quæ flores ueluti rosæ similes autũno gerit, quos uulgus uocat Roses d'oultre mer, *ut prius à nobis dictum est.*

Est & alia maluarũ species, quæ foliũ mollius, & duplo crassius habet, quàm ipsa malua simplex, unde nostris bismalua appellatur, Des guimauues: *Græcis ebiscus, siue ibiscus, atque etiã althæa dicitur. Virgil.*

Hœdorúmque gregem uiridi compellere ibisco.

Hoc est, ut quidã interpretantur, bismaluæ caulibus: arborescit enim in tãtam altitudinẽ, ut apud germanos agros culmina domorũ pertingere uideatur. Hoc autẽ caule utebantur pastores, quòd flexilis esset, neque adeò durus, ut tactu animalia offendere posset.

Est præterea àlia maluarũ sylnestriũ species, quæ Græcis alcea dicitur, frequens in sylua D. Mauri iuxta Parisios: folia habet maluæ, sed incisa magis, ad uerbenacam accedentia: caules tres aut quatuor habet, corticæ canabino uestitos. Videto Dioscoridem.

Acãtha, siue Acãthos, siue Acãthus, inter herbas emollietes hodie usurpatur, quẽadmodũ & malua. Quapropter succurrit, ut hoc loco à nobis describatur, quãquã in acetaria non ueniat. Hãc autẽ uulgus brancã

ursinam appellat, nisi mauis dicere brancã hircinam. Folia enim habet cornibus hircorũ similia. Cæterum emolliendæ alui facultatem retinet, unde à Virgilio mollis acanthus dicitur, & à medicis inter quatuor remollitiua, quæ appellãt, annumeratur: quibus utuntur in decoctione clysterũ. Plinius lib. 22. cap. 22, Acanthos (inquit) est topiaria & urbana herba, elato longóque folio, crepidines marginũ assurgentiúmque pulùinorum toros uestiens. Duóque eius genera facit, aculeatum & crispum. Porrò acanthi folio ueteres ob pulchritudinem & figuræ elegantiam epistylia communiebant, & uestibus pretiosis figuram acanthi foliorum circuntexebant. Vnde Virgilius,

Et circuntextum croceo uelamen acantho.

Oxalis uulgo nota, De l'ozeille, *à sapore acetoso dicitur, unde adhuc Italis acetosa appellatur. Multiplex quidẽ est: satiua, quæ latiora folia habet, caulem uersus pediculũ rubescentem, atque eius tum in acetarijs, tum etiam in iusculis usus est. agrestis, quæ multo minora & numerosiora folia habet: quam uulgus uocat* De la uinette, *à succo quodã uinoso. ea autem nostræ mulierculæ in ardore febriũ utuntur: cõtusa enim, & cum sale carpo imposita mirè refrigerat. Sed tã agrestiũ quàm satiuarũ sunt rursus multæ aliæ species.*

Portulaca, Du pourpier, *quibusdã etiã* De la porcelaine, *Græcis andrachne dicitur, uulgo nota: habet subrotũda folia, crassa, qualia in aizoo maiore uidemus: ést q; maior & minor, quæ foliorũ magnitudine tantũ inter se differunt. Est & portulaca quæ aquatica dicitur, folia tenuiora habẽs & latiora, florẽ item cæruleum & rotundum: præterea altius attollitur.*

Bipinnella, De la pimprenelle, dicta quòd folia habeat circũ ipsum cauliculũ alternatim diuisa, ac semper gemina, ut ueluti in duas pinnas assurgere uideãtur. Est autẽ herba huic propemodũ similis, quæ Græcis empetron, Latinis saxifragia dicitur: quòd in locis petrosis nascatur, & frãgendo in uesica calculo plurimum sit utilis. Cæterũ hoc differt bipinnella à saxifragia; quòd hæc pilosa folia nõ habeat, illa uerò maximè: præterea bipinnella (præsertim quæ uera est) trita cucumeris odorẽ refert: quẽadmodũ & alia pratẽsis herba, quæ uulgo ulmaria dicitur, quòd ulmo similia folia gerat: præterea cõfractus bipinnellæ caulis, ueluti neruũ quendã in medio habere uidetur, cuiusmodi in plãtaginis folio cõfracto apparere solet. quæ omnia signa saxifragiæ non insunt: quinetiã ipsa saxifragia flore (qui albus apparet) decidẽte, aculeo caret: quẽ habet illa quæ geraniõ Dioscoridi, Officinis collũ gruis, siue acus pastoris dicitur: habet etiã folia ad bipinnellæ figurã tẽdẽtia, præsertim quæ minor est, & humi serpit: uulgus uocat De l'herbe Robert.

Vtimur etiãnum in acetarijs ea herba, præsertim condita, ut solet capparis, quæ Græcis Crethmon, siue crithmõ, aut crithamõ dicitur, à seminis figura quod (præsertim hordei) crithen Græci uocant: éstque empetri, hoc est saxifragiæ species: Latinis batis, siue baticula dicitur: uulgus nostrũ appellat De la bacille, De la creste ma ine. Itali del fenoechio marino. plurima inuenitur cõdita sale & oleo apud pharmacopolas.

Olus cordum satiuam batim uocat Columella, quasi serotinum, quòd nõ, nisi appropinquãte uindemia, condiatur. alioqui emicat ferè in marinis scopu-

lis & crepidinibus inaccessis.

Et quando capparis nomen nũc incidit, cõmodius est ut de ea etiã tractemus. Capparis igitur frutex est ramosus, per terrã sparsus: ab radice una interdum duodecim, nonnunquã etiã triginta ramos producẽs: ubi iam grandior est, spinas acutas profert: atque ob id à nõnullis cynosbatos, hoc est sentis caninus dicitur, de quo prius latius dictũ est. Folia autẽ mali cotonei gerit, florẽ oliuæ similẽ: qui conditus, quẽadmodum prius in crithmo diximus, cum sale & oleo, saporis est optimi: & acetarij uice per hyemem à nobis editur: uulgus nostrũ uocat Des cappres. *Cæterũ stolones etiã gerit, longos tres aut quatuor cubitos: crescit maximè in ruderibus & coagmentis lapidum.*

Asparagus, Des asparges: *duplex quidẽ est, altilis & hortensis, stolones oblõgos producẽs, qui facillimè & celerrimè quidẽ coquuntur: ac deinde aceto & oleo conditi, primis mensis edi solẽt pro acetarijs. hinc prouerbiũ de re, quã celerrimè perfici dicimus,* Citius *quàm asparagi coquãtur. Est & asparagus erraticus, qui ueluti lignescit, & spinosa folia habet, profertq́; stolones admodũ exiles: qui si in hortos transferãtur, nunquã grati sunt saporis. Satiuũ autẽ asparagum* Co*lumella à rusticis suis antiquis corrudã uocari dicit. Quo in loco subit ut obiter illud adnotem, antiquos asparagorũ nomine usos pro omnibus hèrbarũ, arborũ, aut fruticum stolonibus, aut si mauis dicere, turionibus: uulgus nostrum uocat* Des reiectons, *qui ab antiquis edi solebant acetariorum uice, habebantúrque in summis delicijs: Græci ἀκρόδρυα uocauere.*

Cardamum Græci, Latini nasturtium appellant,

Du cresson alenois. Dicitur autem cardamum ἀπὸ τῆς καρδίας, quoniam cor fouet: & in syncope illa, quam medici cardiacã uocant, plurimum ualet, nempe dũ uires alicui repẽte deficiũt, ut animo linquatur. Nasturtium autem appellatum est à naribus torquẽdis; quòd odore & seminis acrimonia sternutamẽta prouocet: unde etiam à quibusdam Gallis uocatur hodie Du nasitort: semen autem habet simile sinapi, folium erucæ diuisura, sed & sapore & odore acri.

Est & aliud Nasturtiũ aquaticum, à quibusdã cardamina appellatum quòd sapore sit cardamo simile. Quidã eam herbã esse putãt, quæ Græcis Siõ, Latinis Lauer dicitur: unde literarũ metathesi pro uerla berula postea dicta est corruptè: uulgus uocat De la berle. habet autẽ folia utrinq; pinnata, saporẽ uerò sisymbrij, quod uulgo balsamita dicitur: éstq; folijs mẽthæ, sed maiorib⁹: nã de priori sisymbrio Galeni intelligo, quod ueluti pseudomẽtha, uel mẽthastrũ appellatur.

Sisymbrium autem alterum Galeni, quod aquaticum est & syluestre, & à quibusdam cardaminam appellari dicit, quòd cardamo simile quiddam gustu præ se ferat: omnino putarim id esse, quod nostri cresciones, à crescendi celeritate appellant Du cresson: cuius sanè maxima est apud doctos contentio. Hermolai enim argumento id quidem olus non potest esse, quod Sion à Dioscoride & Galeno describitur, quanquam sanè in eisdem aquis cum Sio crescere utplurimum soleat: sed Sion imbecillioris caloris est, præterea leuiora & tenuiora folia habet, & odorata, erucæ similia dũ grandescit. Sisymbriũ autẽ siue crescio, calidum est maximè, ut etiã menses & Vene-

rem cieat: præterea folia habet crassiora & breuiora ac rotundiora, minúsque odorata, neque incisa.

Eruca Latinis, Græcis euζomos, quoniã iura commẽdet, uulgo De la roquette: dicta quidẽ salax poetis, quòd Venerem moueat sua caliditate: idcirco lactucæ iungitur in cibis, ut contrariã uim tẽperet. Est autẽ simillima huic herbæ, quæ in uallis nostræ urbis frequẽtissima est, potissimum ad D. Iacobi & Michaelis suburbia: fœtet autẽ murũ in modũ, & florẽ luteũ gerit, appellatúrq; Erysimon Græcis. Hæc autem eruca hortensis, qua Itali maxime utũtur in acetarijs & epulis, flore est paulo pallidiore: cæterũ trita rapum olet, neq; grati odoris mihi unquã uisa est. Itaque eandem prorsus existimem fuisse cũ nostra uallari herba: sed hæc agrestis & inculta est, folióq; lõgiore & acuminato: illa uerò satiua & hortensis, folio obtusiore, latiore & breuiore, & minus inciso. Est præterea alia eruca, quæ proprio nomine agrestis eruca dicitur, passim in nostris uitibus crescens, folio satiuæ simili, strictiore tamen & minore, flore luteo, quæ præsertim circa Calẽdas Iunij erũpere uidetur è terra: nã alio tẽpore uix reperitur: eius enim semẽ diutissimè in terra asseruatur, priusquam germinet.

Senecio, Du senecon, etiã in acetarijs gratissima est, quanquam à nostris rarò assumatur. est folio erucæ, flore luteo, qui tandẽ ueluti in pappos euanescit, quos uulgus puerorũ appellat Barbe dieu. Græcis dicitur Erigeron, hoc est uernus senex, uel cito aut uere senescens, quòd cito in pappum & lanuginem abeat.

Lapathum Græci, Latini Rumicẽ, Barbari Lapathium uocant eam herbam, quæ uulgo Parella dici-

tur, De la parelle, De la patiẽce. *Huius autẽ quatuor genera facit* Dioscorides: *quorum omnium folia, semen & radix ad ulcera cacoethe (quæ etiam malefica ulcera capitis manantia uocantur,* La male tigne) *mederi optimè certum est. detersoriam enim facultatem habent admodum efficacem.*

Lapathum autem satiuũ multiplex est: aliud enim est quod folia oblongiora & latiora habet, atq; id quidem uulgus uocat De l'ozeille: *de qua prius in oxalide. Aliud est folio multo breuiore & subrotundo, quam uulgus uocat,* Ozeille de Tours: *atq; ob hoc quidam* Lapathium *rotundum appellauerunt.* Est *& oxylapathũ, dictũ quidẽ à saporis aciditate, non autem à foliorũ acumine, ut quidã putauerũt, qui* Lapathiũ *acutum uocant, ab acutis folijs: atq; hoc quidem* Picardi *uulgo nominant* De la surelle.

Aliud autem lapathum est agreste & erraticum, quod quidem in pratis, syluis ac montibus frequentissimum est, habétque folia plantagini similia.

Est item aliud lapathum maius, quod Græci *Hippolapathum uocant, quasi lapathum magnum, non quòd aliquid habeat cum equo simile: sed quòd tantum sit omnium maximum.* Id *enim solent gratiæ in suis uocabulorum compositionibus obseruare* Græci, *ut quas res magnas, aut amplas facere uolunt, èqui aut bouis appellatione declarent: quemadmodum in hipposelino, hippomarathro, buglosso & buphthalmo uidere est.* Atqui *hoc quidem lapathum maius latissimum folium habet & longissimum, semen & radicem rhabarbaro similem: hoc tantum folia inter se differũt, quòd folia rhabarbari parte inferna incisa*

ſunt, & ad pediculum minus lunata. Creſcit potiſſimum in aquis, unde etiam hydrolapathum à Græcis dictum.

Borago, boraginis, Des bourroches. *Cuius floribus cæruleis utimur in acetarijs delicatioribus, quibus etiam conditis pro cibo delicatiſſimo ueſcimur. Omnes in ea opinione ſunt, ut ea herba ſit quæ antiquis dicebatur bugloſſa, ſiue bugloſſum, aut etiã bugloſſus, hoc eſt bouis lingua: quòd linguæ bubulæ ſimilia folia habeat. Sed floris ſimilitudine inter ſe aliquantulum differunt. Faciemus itaque duo bugloſſi genera: atque alterum quidem, minus bugloſſum uocabimus, erítque uulgaris noſtra borago: alterum uerò, maius, quod alio nomine circion à Dioſcoride appellatur. Atque hinc illud eſt, quod Cato in libris de agricultura admonet, inſitioni admouendum folium linguæ bubulæ, ne aqua intromittatur: quod quidem de boraginis noſtræ folio intelligendum: latius enim folium habet, quàm quod circion dicitur: eius enim circij folium triquetrũ eſt, & oblongius, atque etiam albicans: floréſq; amariores gerit, quàm ipſa borago, quæ & folia habet nigriora, & flores dulces. Quapropter Barbarus, cum de bugloſſo agit, illud ſemper addit. Quæ uulgo Borago dicitur. Dicta quidem borago, ut quibuſdam placet, quaſi corogo, quòd ex uino pota animi lætitiã augeat, unde Græcis Euphroſyne appellata. Eſtque melancholicis optima ad animi lætitiam conciliandam.*

Cerephyllũ, Du cerfueil, *dictum quòd cerea folia, hoc eſt flexibilia, uel cerei coloris habeat. Caue autẽ ne pro cerephyllo, ſerpillum dicas, ut nonnulli uo-*

luere. nam serpillum id est quod passim in uiis agrestibus serpit, unde etiam nomen traxit, uulgus uocat Du *serpoulet.* Q*uod autẽ* Plinius *ait* Cerephyllum *à* Græcis *etiã* Pæderota *appellatũ, id quidẽ nescio quo iure affirmet.* Audio *enim eã herbã quæ* Græcis Acanthos, *uulgo* Branca *ursina appellatur (cuius folio ueteres epistylia insignia reddebãt, quòd in quãuis formã flexibile esset) etiã pæderota appellari: hoc est puerilẽ, quòd ea pueri ludentes oblectarẽtur & gesticularẽtur, quẽadmodũ lappæ maioris folio, quæ ob id personata dicta est: quòd ea herba ueluti personas facerent pueri, uultu operto & obducto ipso folio.*

Tarco, *uulgo* Du *targon, herba ueteribus incognita, quæ hortulanorũ diligentia & industria nobis in usu uenit: folio est hyssopi, lõgiore tamen: quod dum editur, saliuam prouocat sua caliditate: estur in acetarijs cum sale & oleo.*

Fœniculus, *siue fœniculũ* Latinis, Du *fenoul*, Græcis Marathron *dicitur, soletq; dũ adhuc tenellũ est, neque dum in caulem assurrexit, in acetaria uenire: non enim altè assurgit, appellatúrque fœniculus dulcis: quæ quidem dulcedo inest semini, & toti plãtæ, tum à solo, tum etiã à satione.* Est *& aliud fœniculũ maius, quod ueluti arborescit, & à* Græcis Hippomarathrũ *uocatur, ea ratione quæ prius dicta est in hippolapatho.* Aliud *est insuper quod nunquam attollitur in altam magnitudinẽ, & minora folia habet ad folia anethi accedentia, quàm fœniculũ commune, uocatúrq; id à* Græcis *meon, uulgo autem fœniculus tortuosus dicitur.* Q*uinetiam aliã quandam herbã pratensem, daucum creticum, & folio, & um-*

bella referentem audio à nostris uulgo fœniculum porcinum appellari, quòd folia fœniculo similia habeat, & porcis saginandis prosit. Cæterum (ni fallor) ea est quæ peucedanum Dioscoridi dicitur, Latinis herba stataria. Mittit enim peucedanum tenuē ex se caulem, gracilem, fœniculo similem, & circa radices densa, copiosáque coma foliosum.

PVLVINVS CONDIMENTARIVS.

Cramben Græci, Latini Brassicam appellant Des choulx, quasi caules dicere uelimus: quo etiā nomine à Catone appellata est Brassica, quoniā nulla temerè herba caule fit amplior. Sunt autem brassicarū multæ species, quas qui persequi uelit, tum à differentijs ipsarū, tum etiam à facultatibus, infiniti propemodū fuerit laboris. Est enim rubra, alba, & uiridis brassica, quæ omnes eandē facultatē habēt. Est itē Theophrasto brassica crassa, item etiam læuis, quæ à Græcis Leiophyllos dicitur: & agrestis, quæ omnium efficacissima est, crescitq; locis maritimis & præruptis. Est insuper crambe capitata, Des choulz cabuz, omniū in cibis delicatissima: quæ quidē Columellæ, & alijs rei rusticæ scriptoribus tritiana dicitur. Plinius Lacuturres uocat à loco in conualle Aricina, ubi quondā fuit lacus & turris. Appianā brassicam uel Græco cognomine Selinoidem uocat Cato, quā nos uulgo dicimus Choulz crespes. Sabellicam siue marucinam appellat Plinius, rubrā, medicamētis aptā, uulgus nostrū Des choulx rouges. Quinetiam alia est quæ à Græcis crābe thalattia, Latinis brassica marina appellatur (crescit enim locis maritimis frequētius) quæ

à Plinio Olus marinũ dicitur: uulgus autẽ nostrum soldanellam uocat. est enim consolidandæ rupturæ admodum commoda & utilis. Cæterũ brassicam ex lachrymis Lycurgi quidam natam fuisse dicunt: unde etiam ad ebrietatem plurimum ualere putant.

Atriplex Latinis, Græcis Atraphaxis, uulgo Des arroches, Des bõnes dames, quidã ab atrore dictũ putãt: quidã uerò imitatione Græcæ uocis atraphaxis. Olus atriplicis, inquit Columella lib. 11, quod Græci uocant atraphaxin, circa Calendas Octobris obrui debet. A nonnullis etiãnum chrysolachanum dicitur, hoc est olus aureũ: quòd quædã atriplicis species sole lucente, aureũ colorem oculis referat. Est autẽ triplex eius oleris species: quoddã enim albũ inuenitur, quoddã etiã rubrum, aliud uerò uiride. Sed omnium eandẽ esse in purgando uentre facultatem certum est: súntque omnes semine foliaceo.

Est & olus atriplicem referens, cuius tamen folia primis uitæ rudimentis, cũ adhuc silet caulis, in orbem circinnantur: uerũ cum emicuit, iam adulta, in acumen exeũt, & ima pediculi parte laciniãtur, cauliculo cubitali, lacte pauco madente, quibusdã ramulis brachiato, flore luteo, auri colorem imitante, calyce paruo, in quo lactucæ semen continetur. nostrũ uulgus Chrysolanum, uel Chrasalinam uocat. Sunt qui crassulam minorem appellare uelint: nescio an ad chrysolachanum referri debeat.

Syluestrẽ præterea atriplicẽ Officinæ nostræ uocãt herbã in uitibus & cultis spõte nascentẽ, quã tamẽ quidã putãt esse syluestris bliti genus: ea pauperes rustici interdũ uescũtur ut olere, cũ melioris copia non

suppetit. colliculũ fundit binum palmorũ altitudine, mollẽ, subalbidũ, folia mercuriali aut hæderæ similia, certis interstitijs subalbida, semẽ prope folia paruum, rotundum. Eam putat esse noster Ruellius quam antiqui Cyniam siue Cynocramben appellant.

Molochia & atriplex marinũ Mauritanis uocatur frutex quidã halimo similis, & ei quẽ uulgus nostrũ uocat Blãche putain, cuius folia ciborum gratia decoquũtur, & ab accolis maris per oppida & uicos, manualibus fasciculis composita uænum deferuntur.

Syluestrẽ porrò brassicã, quã alij petræã, alij erraticam uocauerũt, Theophrastus cerã, Plinius cramben speciali nomine uocauit. Ea est coma læui, parua, rotunda: ramis folijsq; permultis condita, satiua candidior: succo aspero, & instar medicamenti amaro: unde fit ut ea iuxta uitem sata eã enecet. quapropter dictum est ab Androcide cramben uino aduersari, crapulámque coercere. hinc illud Satyrici,

Occidit miseros crambe repetita magistros.

Beta, De la poree, olus uulgo notissimũ, dictũ à similitudine quã habet cũ β litera Græca, dum semine turget: habet enim summitatẽ in cacumine reflexam. Atq; eadẽ ratione, à caulis rectitudine, quæ literæ iota similitudinẽ quandã referre uidetur, cũ matura est, à quibusdã, nẽpe in agro Turonẽsi Iota appellatur, De la iote: ultimi Picardi Romanos appellãt, Des romás: quòd id olus à Romanis primum inuentum sit: nonnulli etiam Longobardos uocant, Des Lombardettes, nempe Tornacenses. Delphinates Reparatam nominant, quod nomen etiam ab antiquioribus medicis in usu fuit. Quidam etiã Siclam uocant: sed hæc

magis rubra est: est enim alia alba, alia etiã nigra, quæ omnes uentrẽ optime soluunt. unde Martialis,
Et pigro uentri (inquit) non inutiles betas.
Sed beta candida magis aluum subducit, cuius etiam radix tenuioris essentiæ creditur. Græci *autem* Betã Teutlon *appellauerunt.*

Seutlomalachon *recens* Græcia *fecit olus, quasi dicat maluaceã betam, quòd, ut reor, parentum adulterio natum existiment, ueteribus inauditũ: fortè quòd figura & denticulato seminis habitu betam & mollitia maluam mentiretur.* Spinaceum *olus uulgo dictũ esse putat* Ruellius.

Blitum *olus omniũ insipidissimum & fatuũ: unde uulgo rudes & inutiles, bliteos appellamus,* Blistres: *nobis autem ignotũ, sed apud* Hispanos & Italos *frequens: habet autem semen foliaceũ, ut atriplex: racemosum, ut beta. Cæterum folia nostris spinacijs ferè similia. Quapropter facile iudicauerim nostrũ esse blitum, quæ* Spinatia *uulgo uocamus,* Des espinars, *à spinoso semine: quorum nulla mentio apud antiquos plantarum scriptores.* Hispani *tamen aiunt se habere aliud bliti genus, à nostris spinatijs longe diuersum. Itaque quid statuam non habeo, ac litem ipsam sub iudice relinquam.*

Bupleuron Græci *uocant oleris genus, quod sponte nascitur etiã in agris, folijs multis lõgísque, capite aut muscario anethi, inquit* Plinius, *laudatum in cibis.*

Iasione Theophrasto, *olus est syluestre humi serpens, copioso lacte succulentum, flore candido, folio unico: sed ita implicato, ut plura esse uideantur: uulgus uocat* Du liseron.

Selinon Græci, Latini apium uocant: éstque illud quod nos uocamus uulgo Du persil: *& quia in præruptis montiũ Macedoniæ crescat, ideo petroselinum Macedonicũ appellatur,* Du persil Macedoine. *Est autem id omnino simile nostro hortẽsi & domestico selino, nisi quòd odore est paulò iucundiore: omnia enim agrestia, præsertim quæ in saxosis & petrosis crescunt, multo ualẽtiora sunt satiuis, & odorem uehementiorẽ præ se ferunt. Semen itaque & foliũ petroselini Macedonici sunt multo efficacioris roboris, quàm selini aut apij domestici siue hortensis. Quod autẽ uulgo (& id quidem falsò) uocamus apium Macedonicum, apparétque selino maius, id sanè est quod Græci hipposelinum, Gaza equapium uertit: Latini olusatrum, & olus pullũ appellãt. Columella lib. 11. cap. 3, Atrum olus (inquit) quod Græcorum quidã hipposelinum, nonnulli smyrnion, pastinato loco, semine debet conseri, maximè iuxta maceriam. Atqui smyrnion hodie quidam putant esse quod nos leuisticum dicimus: uulgus uocat* De la leuesse: *quidam falsò ligusticum siue libysticum uocãt. Est autem apij species dicta quidem smyrnion, quasi parua myrrha, quòd eius semen, atque adeò tota planta odore myrrham referat. Quod uerò uulgo apium uocamus* De l'ache, *proculdubio est id quod Dioscorides eleoselinon uocat. Petroselinum autem nostrum uulgare est id, quod ille uocat oreoselinum, hoc est selinum montanũ, quod in montibus & saxosis locis potissimum crescit: unde nomen petroselino, ut iam dictum est.*

Crocus, Du saffran, *unde croceus color appellatus, qui flori ipsius croci similis est: & crocota uestis,*

quæ croceo colore tincta est, de qua in libello De re uestiaria satis diximus: est autem croci flos lilio quadātenus similis, sed cæruleus, florétq; quotānis: multas spicas & adnata aut nucleos producere solet, qui tertio quoque anno castrandi sunt & separandi, alioqui suffocaretur tota planta adnatorum multitudine. Cæterum hyeme uiret, floret autem maximè autumno, & in medio flore uirgulas quasdam rubras ostendit: quæ deinde siccatæ & aqua dissolutæ iusculis colorem & gratiam præbent: postquam autem flos croci decidit, folia multiplicantur.

Sinapis etiā in condimenta uenit: plæriq; Græci napy uocāt, quasi naphy (inquit Athenæus) quoniam nō sine natura sit, sed acri, & proinde incōmoda donetur: aut quòd pusillo sit corpore. Sinapis uerò dicta quòd olfacta luminib⁹ officiat, unde Columella, Séq; lacessēti fletū factura sinapis. Et Nicāder in Georgicis, Semina tractanti morsum factura sinapis.

Tria sinapis genera. Syluestrius, ubique sponte nascēs, exilius, quod uulgus à minori proceritate sanelā uocat. alia numerosioribus altioribúsque ramulis brachiantur: rapo similia, sed folio minore & asperiore. uerum semen euariat, in uno rufescit, in altero candicat. hanc Blāche moustarde: illam nigram mustardam uocat uulgus: quo nomine uocat ipsium etiā condimentum: semen autem appellat Du seneué.

Porri quoque folia & radices in iusculis edi solēt, uulgus uocat Des porreaulx, olus notissimū. Cuius satio fit dēsior, ut inquit Columella, ad fibras intondēdas & folia desecanda, ut sint esui in iusculis: id quidem sectiuū appellatur. cum autem ita depangitur, ut

fiant capita latioris incrementi, id quidē Columellæ capitatum porrū dicitur: gethyllida Græci uocant: cuius cultus assidua sarritio est, & stercoratio: nec alius tamen à sectiui porri cultu, nisi quòd toties rigari & stercorari, sarririque debet, quoties demetitur.

Est autem aliud porri genus agreste, quod quia in uitibus frequentius crescit, Græci ampeloprasòn, hoc est porrum uitium, uel uitigineum appellauêre. est autem folio tithymali (inquit Dioscorides) flore purpureo, caule Lychnidis herbæ, semine nasturtij. prosilit bicubitali caule, folijs porraceis, sed angustioribus: flore candido, radice bulbosa.

Est & aliud porri genus quod cū allio degenerat, atq; ob id à Græcis scorodoprasūm appellatū, hoc est alliū porraceū: est enim porri folio, sed odore & sapore allij: adnata non habet, neque spicas, aut, si quidē habet, rarissimæ sunt. frequens in pratis crescit.

AREA ESCARIA.

Veniamus nūc ad quartā hortuli nostri areā, quā ab ijs herbis, quæ esui nobis esse possunt, escariā appellabimus: præter eas tamē quæ in priore area cōsertæ & explicatæ sunt: illarū enim folijs & caulibus tantū uti solemus tū in acetarijs, tū etiā in iusculis: harum uerò tū fructibus, tum etiā radicibus uescimur, non solū coctis & præparatis, sed etiā crudis: quēadmodum rustici solent, qui propter cōtinuos & assuetos labores uētriculo sunt admodum robusto. Itaque æquum fuit earum seorsum herbarū propriam & peculiarē aream fecisse. Cuius tamen, quemadmodum & prioris, quæ olitoria dicebatur, duo etiam erunt puluini.

In quorum altero eas herbas committemus, quarum fructibus uariè præparatis quotidie uescimur. In altero uerò eas recensebimus, quarũ radices in alimoniam uertimus. Sed iam æquum est ut ad priorẽ puluinum ueniamus, quem ab ipsis herbarum fructibus, fructuariũ appellabimus. Sunt enim nobis necessariò confingenda nomina, ut res ipsa & magis succinctè, & magis propriè à nobis pertractetur. Neque uero legibus oratorijs astrictus esse debet, qui quæ oratoris non sunt (hoc est forensis, causidici, & rhetoris) Latinis uocibus efferre cupit.

PVLVINVS FRVCTVARIVS.

Fructus sanè herbarũ uarij sunt: alij enim in rotundã malorũ formam succrescunt. Quales sunt peponum species uariæ, item mandragoræ quoddã genus, cuius fructũ nos Poma Cupidinis, Itali Melezanas uocant: alij uerò seminũ esculentorũ gratiã ac dulcedinẽ nobis præbẽt, quale est marathrũ, de quo iã supra diximus, item etiã anisum & corianum, quod nos coriandrũ uocamus: addã etiã papauer, quod tamẽ medicamentosum est magis: huius enim semine ad somnum conciliandũ utimur. Aliæ deniq; herbæ sua etiã folia fructuũ uice nostro gustui suauissima reddũt: cuiusmodi sunt eæ de quibus in area superiori à nobis fusissime dictũ est. Sed iã à peponibus incipiendũ.

Peponum itaque multa sunt generà, ab ipsorũ sapore & figuris petita. Est enim uentrosus pepo, qui uulgo dicitur Põpon, éstque ab ipso pediculo usque ad oculum striatus. Est præterea alius paulo oblongior, strijs non usqueadeo prominentibus, quem fœminam

appellant: atque hanc uulgus quoque Peponam uocat. Sūt & alij pepones, quos hircos siue hircinos aut hircas uocamus, Pompons turquins: habēturque apud nos in summis delicijs: súntque coloris multū uiridis, ut nigri quodāmodo appareant, saporísque admodū delicati. Quinetiā arte hortēsi & diligenti sationis cura ab olitoribus hoc est inuentū, ut peponum semen saccaro, aut aqua saccarata irrigatum, ipsis fructibus, qui deinde succrescunt, saporis admodū dulcis, qualis est saccari, gratiā addāt: quemadmodū quoque pyra moschata & rosacea fieri uidemus. Pepones itaque eiusmodi uulgo saccarati uocantur, Pompons sucrins.

Melopepones autē à Græcis dicti, quasi cydonij, ἀπὸ τοῦ μήλου, hoc est, à pomo uel malo: quod dum absolute profertur, de cydonio intelligitur, quod & cotoneum appellatur, uulgus uocat Vng coing: Itali Latinæ uocis uestigia retinentes, Melo codognio. habent autem melopepones mali cydonij figurā, eósque uulgus appellat melones, Des melons, quos ut cognoscamus & discernamus à peponibus, sciendum est pepones maiores esse, striatos, in ipsa cauitate aquam habentes, carnem molliorem, leuiorem & insipidiorem: melopepones autem duram magis, firmam & solidam: porrò paruam habent cauitatem cum multis seminibus: neque tam grādes sæpius reperiūtur quàm ipsi pepones, succúmque iucundiorem habent, & carnem utplurimum albicantem.

Est & alius pepo, qui citrulus à practicis medicis uocatur, quasi citreolū dicere uelint, quòd citrei mali colorē & formā habeat, éstque (quantū audio) saporis cucumerini. Cuius folia à peponum aut melo-

num folijs hoc differunt, quòd pluribus incisuris diuisa sint, ueluti in alarum aut pennarum formam.

Succurrit hoc loco, ut inter peponum genera adnumeremus eos ueluti pepones in Melita *insula* Siciliæ *proxima frequẽtes, quos uulgus* Italorũ Bothecas *uocat. reperiuntur enim etiã apud* Italos, *præsertim in* Cãpania: *habẽt autẽ folia melonum folijs similia, tamẽ latiora, florẽ quoque similẽ, sed latiorẽ: fructum uerò multo crassiorem, strijs haud tam facile perspicuis. Quinetiam pediculum crassum habent, in quo uidentur maxime à melonibus differre. Cæterũ fructus uarij sunt: alij enim albicantes, alij natura multò uiridiore apparent: qui cum permaturuerunt, incredibilẽ dulcedinẽ ori præstant: quorũ succo ardẽti febre laborantes rustici* Melitenses *in potu utuntur.*

Sunt præterea etiã alij pepones, quos uulgus uocat Põpons d'hyuer: *nos uerò uulgarẽ quoque dictionem imitantes, pepones hybernos, siue mauis, hyemales appellabimus, possunt enim ad hyemẽ usque adseruari, neq; unquã in ipso solo maturescunt, sed collecti & solaribus appẽsi, tandẽ maturi & flaui fiunt, ut etiam hyeme gratissimũ succum & cibũ præbeant. est autẽ fructus eorũ minor paulò quàm peponum esse soleat.*

Et quia cucumerũ paulò antè mentionem fecimus, æquum est ut de ijs etiam differamus. Cucumerẽ *igitur, quẽ uulgus uocat* Vng concombre, *duplicem faciemus: satiuum & agrestem.* Satiuus *quidẽ descriptione non eget, atque ab aliquibus, nempe* Columella *& alijs, uocatur anguinus, à flexibus, quòd instar anguis sit flexuosus.* Agrestis *uerò uulgo cucumis asininus appellatus, folia habet priori similia, minora tamen,*

& aspera magis:sed fructum fert oliuæ similé,paulo maiorem,& striatum aliquantulum:qui dum excernitur,ueluti uentosa sonat, & semen lõgissime iaculatur: cuius succo conficiatur id medicamentum quod medici elaterium uocant. Cæterum cucumis Græcis sicyos dicitur:quod nomen etiam cucurbitæ,& ei instrumento quo sanguinem extrahimus(uentosam quidam nominant)commune est.

De cucurbitis autem hoc loco nihil est quod dicamus,etsi fructus sit esui commodissimus:satis enim dictum est de ijs in superioribus, ubi de pergulis egimus : applicatur enim cucurbita pergulis camerarijs, potissimum ea quæ fert fructũ lagenulis similem, quẽ quidam lagenulatum uocant.

Mala insana Barbarus in Dioscoridis caput 79, libri quarti,de mãdragora, ea esse dicit quæ ab Italis Meleżana, à nostris Poma Cupidinis uocãtur, Põmes d'amours: de quibus nihil à ueteribus scriptum fuisse uideo:sicut hercle multa quondã fuere quæ hodie uel ignorantur,uel certe non habentur.Mala ergo insana à frutice uulgari sunt passim nascente , ut melones & cucurbitæ:pari quoque cultu,folijs prope ficulneis,flore oblongo,specioso,candido. Mãditur uulgo pomum ex oleo,sale,pipere,fungorum modo coctũ. Hæc Barbarus. Huiusmodi autem poma uidimus in hortis Renati Bellaij Cenomanẽsis episcopi , Cardinalis Paris.fratris.Sed & folia eius fruticis nobis apparuerunt parte altera spinis horrida:atque adeò totus caudex, & maximè quæ cuppula uulgo uocatur, sub qua continetur fructus: flos autem pallidior nobis uisus est potius quàm albus.

Solet in hortis mandragoras conseri ob pulchritudinem tum mali quod producit, tum etiam foliorum ac plantæ totius. Herba uulgo nomen retinet, maris & fœminæ differentia. hæc nigra est, angustioribus, quàm lactucæ folijs, humi procumbentibus, hirsutis, fructu mespili amplitudine, in luteum languido, sorbi effigie, in quo semen ceu pyri. Mas candidus est, folijs altis, latioribus, pomo duplo maiore: grauis odoris, alioqui non ingrati: in quo semen continetur renis effigie per medium crenatum. radicem albã gerit, quam imperita uulgi multitudo hominis effigiẽ repræsentare falsò credit. Id enim (inquit Ruellius) magorum commentum est, rem suam insigni aliqua uanitate ostentantium.

Conseritur etiã in hortis frutex humi serpens, neque se altius attollens, ex quinquefoliorũ genere, fructum ferẽs esui gratissimum, rubescentem, præsertim dum maturuit, nucis auellanæ magnitudine, qui à nostris æstate habetur in delicijs, editúrq; interdũ cum cremore lactis, aut uino saccaro imbuto, uocantúrque fraga, Des fraises, súntque omnibus nota. Virgilius,

Qui legitis flores, & humi nascentia fraga.

Seruius grammaticus (nescio tamen qua ratione) mora terrestria appellat. Sunt autem quædam fraga, quæ à poetis montana uocitãtur, quòd passim in ipsis montibus & syluis crescere solent, ut ea ab ipsis terrestribus, aut satius distinguerent. Quinetiam fragorum quoddam genus nobis uisum est tam odorum, ut nihil odoratius dici possit, éstque is fructus paulo maior alijs fragis, quorum omnium, quemadmodum & rubi Idæi, color duplex conspicitur: fraga enim

sunt quædam alba, quædam rubra, eiusdem tamen utraque facultatis.

Corianon præterea, quod & Coriō & Coriādrū dicitur De la coriandre, *in hortis nostris hodie cōseri cœpit: folia habet ad radicē lata, quæ dū percreuerūt, sunt fœniculo similia: paulo tamē latiora, ac quodāmodo flauescentia, florē albū gerit, ueluti ex quadā umbella parū diuulsa, neq; admodū coacta prodeuntē.* Cæterū *ipsa planta admodū fœtet, non secus atque illa quā* Cotylā *fœtidā uulgo uocamus: utrique tamen idem odor non est: semen autē aceto maceratū esui quāoptimū est, alioqui inter uenena à* Dioscoride *enumeratur, ut sua frigiditate mentem offendere dicatur.* Sed *& coriandri semē saccaro conditū cum aniso, & alijs permultis, pharmacopolæ in suis tragematis reponere solent, & in bellarijs à nobis editur.*

Anisum autē, De l'anis, *cuius meminit* Plinius *lib. 19. cap. 8. & lib. 20. cap. 17. quod & ánicetū uocatur, quoniā anethi modo, inquit* Barbarus, *appetentiam ciborū præstet: planta fœniculo congeneri crescit, cuius prima folia latiora sunt alijs: quæ, dum ipsa herba in caulem assurgit, semper minuuntur, seménque ad ipsius fœniculi saporē etiā accedit: dulcius tamē, quo utimur ad flatus uentriculi discutiendos, optimum autem in* Syria *&* AEgypto *nascitur.*

Cinara, *cardui satiui species, cuius summitate & ueluti fructu (quē* Græci Scolymon, Latini Strobilum *uocant, quòd sit ipse echinus uel capitulum nuci pineæ simile) in edulijs utimur: atque hunc quidē* Hippocrates Cocalum *uocat: cui dictioni articulus* Arabū *subinde à quibusdā est additus, & alcocalus di-*

ctus est, deinde verò corrupto articulo, articocalus, uulgo Artichault. Tota autē planta atque adeò totus ipse carduus à Columella Cinara appellatur, fortassis ob id quòd dū seritur & excolitur, cineribus maximè gaudeat: ait enim ille lib. 11. cap. 3, Cinaræ sobolem melius per autumni æquinoctium disponemus, semē cōmodius circa Cal. Martÿ seremus, eiúsq; plātā circa Cal. Nouembris deprimemus, & multo cinere stercorabimus. Quidā tamen malūt cinarā à Cinara puella dictā, quæ in eius speciei carduū mutata est.

Papauer etsi in edulÿs frequens usqueadeò non sit: tamen & quia in nostris hortis frequētissimū est, & quòd eius semine plurimum in medicamentis utimur ad somnum conciliandum (unde soporiferū papauer à Virgilio dictum est) prætermittendum hoc mihi non uidetur, ut de eo dicamus.

Papaueris igitur (quod Græci Mecona, uulgus uocat Du pauot) quatuor genera à Galeno enumerantur: quæ quidē uel floris colore, uel folio deciduo, uel uasculis & semine inter se differunt. Papaueris autem satiui, aliud album dicitur, quod & flore & semine deprehendi tale esse potest: eóque permultos uti uidimus in iusculis ad saporem concitandum. aliud uerò nigrum appellatur, éstque tale & semine & folÿs & floribus, quæ quidem nigricantia apparent, cuius multus & præcipuus usus est in re medica. Est & aliud papauer, quod Dioscoridi & alÿs cornutum siue corniculatum appellatur, florémque luteū gerit, cuius siliquæ in extremo ueluti colubri rictum præ se ferunt. Quarta papaueris species est quæ passim in agris crescit, dum frumenta messem appetunt: di-

citúrque Papauer erraticum aut Rhœas, uulgo Du ponceau, ou Du coquelicoq: folia & semen papaueris habet, cæterum rubra, & admodum decidua: siliquas etiam multo minores. Illud autem memoria tenendum est, omnia papauerum genera singulis annis semine erumpere, non ex uetere radice: solũ papauer corniculatum radice esse perpetua, ac semine & radice crescere. Sed iam æquum est ut ad puluinum radicarium descendamus.

PVLVINVS RADICARIVS.

Absoluta ea hortuli nostri parte, quæ semina & fructus herbarum, quibus uescimur, comprehẽdebat, superest tantum ut de ijs disseramus, quarũ radicibus aut crudis, aut coctis quotidie in cibis utimur. Ac primum ab ipsa radicula incipiendum.

Radiculã Columella, Græci raphanũ uel raphanida uocant, Itali uocem adhuc retinẽtes, Vng rauanel: Galli, Vne raue appellauêre. caule uno assurgit ferè arboreo, ut in ruta cernitur: quapropter hoc oleris genus dendrolachanõ Græci uocant, hoc est, ut uertit Gaza, oleriarborem, & quasi olus arborescẽs. Cæterũ raphani radice cruda, minutim concisa, cum aqua & salis pauxillo hodie utimur ad prouocãdam ciborum appetentiam, & urinas prouocandas. Tantum illud notandum est, radicum raphani alias esse dulces admodum, alias subacres, alias omniũ acerrimas: quarũ succo cum oxymelite Galenus usus est ad uomitum excitandũ. Aliam præterea raphanum agrestem posuit Dioscorides, quam Romanis Armoraciã appellari contẽdit: folia satiuæ similia habẽtẽ,

à Plinio Olus marinũ dicitur: uulgus autẽ nostrum soldanellam uocat. est enim consolidandæ rupturæ admodum commoda & utilis. Cæterũ brassicam ex lachrymis Lycurgi quidam natam fuisse dicunt: unde etiam ad ebrietatem plurimum ualere putant.

Atriplex Latinis, Græcis Atraphaxis, uulgo Des arroches, Des bõnes dames, quidã ab atrore dictã putãt: quidã uerò imitatione Græcæ uocis atraphaxis. Olus atriplicis, inquit Columella lib. 11, quod Græci uocant atraphaxin, circa Calendas Octobris obrui debet. A nonnullis etiãnum chrysolachanum dicitur, hoc est olus aureũ: quòd quædã atriplicis species sole lucente, aureũ colorem oculis referat. Est autẽ triplex eius oleris species: quoddã enim albũ inuenitur, quoddã etiã rubrum, aliud uerò uiride. Sed omnium eandẽ esse in purgando uentre facultatem certum est: súntque omnes semine foliaceo.

Est & olus atriplicem referens, cuius tamen folia primus uitæ rudimentis, cũ adhuc silet caulis, in orbem circinnantur: uerũ cum emicuit, iam adulta, in acumen exeũt, & ima pediculi parte laciniãtur, cauliculo cubitali, lacte pauco madente, quibusdã ramulis brachiato, flore luteo, auri colorem imitante, calyce paruo, in quo lactucæ semen continetur. nostrũ uulgus Chrysolanum, uel Chrasalinam uocat. Sunt qui crassulam minorem appellare uelint: nescio an ad chrysolachanum referri debeat.

Syluestrẽ præterea atriplicẽ Officinæ nostræ uocãt herbã in uitibus & cultis spõte nascentẽ, quã tamẽ quidã putãt esse syluestris bliti genus: ea pauperes rustici interdũ uescitur ut olere, cũ melioris copia non

suppetit. colliculũ fundit binum palmorũ altitudine, mollẽ, subalbidũ, folia mercuriali aut hæderæ similia, certis interstitijs subalbida, semẽ prope folia paruum, rotundum. Eam putat esse noster Ruellius quam antiqui Cyniam siue Cynocramben appellant.

Molochia & atriplex marinũ Mauritanis uocatur frutex quidã halimo similis, & ei quẽ uulgus nostrũ uocat Blãche putain, cuius folia ciborum gratia decoquũtur, & ab accolis maris per oppida & uicos, manualibus fasciculis composita uænum deferuntur.

Syluestrẽ porrò brassicã, quã alij petræã, alij erraticam uocauerũt, Theophrastus ceræ, Plinius cramben speciali nomine uocauit. Ea est coma læui, parua, rotunda: ramis folijsq; permultis condita, satiua candidior: succo aspero, & instar medicamenti amaro: unde fit ut ea iuxta uitem sata eã enecet. quapropter dictum est ab Androcide cramben uino aduersari, crapulámque coercere. hinc illud Satyrici,

Occidit miseros crambe repetita magistros.

Beta, De la poree, olus uulgo notissimũ, dictũ à similitudine quã habet cũ β litera Græca, dum semine turget: habet enim summitatẽ in cacumine reflexam. Atq; eadẽ ratione, à caulis rectitudine, quæ literæ iota similitudinẽ quandã referre uidetur, cũ matura est, à quibusdã, nẽpe in agro Turonẽsi Iota appellatur, De la iote: ultimi Picardi Romanos appellãt, Des romás: quòd id olus à Romanis primum inuentum sit: nonnulli etiam Longobardos uocant, Des Lombardettes, nempe Tornacenses. Delphinates Reparatam nominant, quod nomen etiam ab antiquioribus medicis in usu fuit. Quidam etiã Siclam uocant: sed hæc

magis rubra est: est enim alia alba, alia etiã nigra, quæ omnes uentrẽ optime soluunt. unde Martialis,
Et pigro uentri(inquit) non inutiles betas.
Sed beta candida magis aluum subducit, cuius etiam radix tenuioris essentiæ creditur. Græci autem Betã *Teutlon appellauerunt.*

Seutlomalachon recens Græcia fecit olus, quasi dicat maluaceã betam, quòd, ut reor, parentum adulterio natum existiment, ueteribus inauditũ: fortè quòd figura & denticulato seminis habitu betam & mollitia maluam mentiretur. Spinaceum olus uulgo dictũ esse putat Ruellius.

Blitum olus omniũ insipidissimum & fatuũ: unde uulgo rudes & inutiles, bliteos appellamus, Blistres: *nobis autem ignotũ, sed apud* Hispanos & Italos *frequens: habet autem semen foliaceũ, ut atriplex: racemosum, ut beta. Cæterum folia nostris spinacijs ferè similia. Quapropter facile iudicauerim nostrũ esse blitum, quæ Spinatia uulgo uocamus,* Des espinars, *à spinoso semine: quorum nulla mentio apud antiquos plantarum scriptores. Hispani tamen aiunt se habere aliud bliti genus, à nostris spinatijs longe diuersum. Itaque quid statuam non habeo, ac litem ipsam sub iudice relinquam.*

Bupleuron Græci uocant oleris genus, quod sponte nascitur etiã in agris, folijs multis lõgísque, capite aut muscario anethi, inquit Plinius, *laudatum in cibis.*

Iasione Theophrasto, olus est syluestre humi serpens, copioso lacte succulentum, flore candido, folio unico: sed ita implicato, ut plura esse uideantur: uulgus uocat Du liseron.

Selinon Græci, Latini apium uocant: éstque illud quod nos uocamus uulgo Du persil: & quia in præruptis montiũ Macedoniæ crescat, ideo petroselinum Macedonicũ appellatur, Du persil Macedoine. Est autem id omnino simile nostro hortẽsi & domestico selino, nisi quòd odore est paulò iucundiore: omnia enim agrestia, præsertim quæ in saxosis & petrosis crescunt, multo ualẽtiora sunt satiuis, & odorem uehementiorẽ præ se ferunt. Semen itaque & foliũ petroselini Macedonici sunt multo efficacioris roboris, quàm selini aut apij domestici siue hortensis. Quod autẽ uulgo (& id quidem falsò) uocamus apium Macedonicum, apparétque selino maius, id sanè est quod Græci hipposelinum, Gaza equapium uertit: Latini olusatrum, & olus pullũ appellãt. Columella lib. 11. cap. 3, Atrum olus (inquit) quod Græcorum quidã hipposelinum, nonnulli smyrnion, pastinato loco, semine debet conseri, maximè iuxta maceriam. Atqui smyrnion hodie quidam putant esse quod nos leuisticum dicimus: uulgus uocat De la leuesse: quidam falsò ligusticum siue libysticum uocãt. Est autem apij species dicta quidem smyrnion, quasi parua myrrha, quòd eius semen, atque adeò tota planta odore myrrham referat. Quod uerò uulgo apium uocamus De l'ache, procuidubio est id quod Dioscorides eleoselinon uocat. Petroselinum autem nostrum uulgare est id, quod ille uocat oreoselinum, hoc est selinum montanũ, quod in montibus & saxosis locis potissimum crescit: unde nomen petroselino, ut iam dictum est.

Crocus, Du saffran, unde croceus color appellatus, qui flori ipsius croci similis est: & crocota uestis,

quæ croceo colore tincta est, de qua in libello De re uestiaria satis diximus: est autem croci flos lilio quadãtenus similis, sed cæruleus, florétq; quotãnis: multas spicas & adnata aut nucleos producere solet, qui tertio quoque anno castrandi sunt & separandi, alioqui suffocaretur tota planta adnatorum multitudine. Cæterum hyeme uiret, floret autem maximè autumno, & in medio flore uirgulas quasdam rubras ostendit: quæ deinde siccatæ & aqua dissolutæ iusculis colorem & gratiam præbent: postquam autem flos croci decidit, folia multiplicantur.

Sinapis etiã in condimenta uenit: plæriq; Græci napy uocãt, quasi naphy (inquit Athenæus) quoniam nõ sine natura sit, sed acri, & proinde incõmoda donetur: aut quòd pusillo sit corpore. Sinapis uerò dicta quòd olfacta luminib⁹ officiat, unde Columella, Séq; lacessẽti fletũ factura sinapis. Et Nicãder in Georgicis, Semina tractanti morsum factura sinapis.

Tria sinapis genera. Syluestrius, ubique sponte nascẽs, exilius, quod uulgus à minori proceritate sanelã uocat. alia numerosioribus altioribúsque ramulis brachiantur: rapo similia, sed folio minore & asperiore. uerum semen euariat, in uno rufescit, in altero candicat. hanc Blãche moustarde: illam nigram mustardam uocat uulgus: quo nomine uocat ipsum etiã condimentum: semen autem appellat Du seneué.

Porri quoque folia & radices in iusculis edi solẽt, uulgus uocat Des porreaulx, olus notissimũ. Cuius satio fit dẽsior, ut inquit Columella, ad fibras intondẽdas & folia desecanda, ut sint esui in iusculis: id quidem sectiuũ appellatur. cum autem ita depangitur, ut

fiant capita latioris incrementi, id quidē Columellæ capitatum porrū dicitur: gethyllida Græci uocant: cuius cultus assidua sarritio est, & stercoratio: nec alius tamen à sectiui porri cultu, nisi quòd toties rigari & stercorari, sarririque debet, quoties demetitur.

Est autem aliud porri genus agreste, quod quia in uitibus frequentius crescit, Græci ampeloprasòn, hoc est porrum uitium, uel uitigineum appellauêre. est autem folio tithymali (inquit Dioscorides) flore purpureo, caule Lychnidis herbæ, semine nasturtij. prosilit bicubitali caule, folijs porraceis, sed angustioribus: flore candido, radice bulbosa.

Est & aliud porri genus quod cū allio degenerat, atq; ob id à Græcis scorodoprasum appellatū, hoc est alliū porraceū: est enim porri folio, sed odore & sapore allij: adnata non habet, neque spicas, aut, si quidē habet, rarissimæ sunt. frequens in pratis crescit.

AREA ESCARIA.

Veniamus nūc ad quartā hortuli nostri areā, quā ab ijs herbis, quæ esui nobis esse possunt, escariā appellabimus: præter eas tamē quæ in priore area cōfertæ & explicatæ sunt: illarū enim folijs & caulibus tantū uti solemus tū in acetarijs, tū etiā in iusculis: harum uerò tū fructibus, tum etiā radicibus uescimur, non solū coctis & præparatis, sed etiā crudis: quēadmodum rustici solent, qui propter cōtinuos & assuetos labores uētriculo sunt admodum robusto. Itaque æquum fuit earum seorsum herbarū propriam & peculiarē aream fecisse. Cuius tamen, quemadmodum & prioris, quæ olitoria dicebatur, duo etiam erunt puluini.

In quorum altero eas herbas committemus, quarum fructibus uariè præparatis quotidie uescimur. In altero uerò eas recensebimus, quarũ radices in alimoniam uertimus. Sed iam æquum est ut ad priorẽ puluinum ueniamus, quem ab ipsis herbarum fructibus, fructuariũ appellabimus. Sunt enim nobis necessariò confingenda nomina, ut res ipsa & magis succinctè, & magis propriè à nobis pertractetur. Neque uero legibus oratorijs astrictus esse debet, qui quæ oratoris non sunt (hoc est forensis, causidici, & rhetoris) Latinis uocibus efferre cupit.

PVLVINVS FRVCTVARIVS.

Fructus sanè herbarũ uarij sunt: alij enim in rotundã malorũ formam succrescunt. Quales sunt peponum species uariæ, item mandragoræ quoddã genus, cuius fructũ nos Poma Cupidinis, Itali Melezanas uocant: alij uerò seminũ esculentorũ gratiã ac dulcedinẽ nobis præbẽt, quale est marathrũ, de quo iã supra diximus, item etiã anisum & corianum, quod nos coriandrũ uocamus: addã etiã papauer, quod tamẽ medicamentosum est magis: huius enim semine ad somnum conciliandũ utimur. Aliæ deniq; herbæ sua etiã folia fructuũ loco nostro gustui suauissima reddũt: cuiusmodi sunt eæ de quibus in area superiori à nobis fusissime dictũ est. Sed iã à peponibus incipiendũ.

Peponum itaque multa sunt genera, ab ipsorũ sapore & figuris petita. Est enim uentrosus pepo, qui uulgo dicitur Põpon, éstque ab ipso pediculo usque ad oculum striatus. Est præterea alius paulo oblongior, strijs non usqueadeo prominentibus, quem fœminam

appellant: atque hanc uulgus quoque Peponam uocat. Sũt & alij pepones, quos hircos siue hircinos aut hircas uocamus, Pompons turquins: habẽtúrque apud nos in summis delicijs: súntque coloris multũ uiridis, ut nigri quodãmodo appareant, saporísque admodũ delicati. Quinetiã arte hortẽsi & diligenti sationis cura ab olitoribus hoc est inuentũ, ut peponum semen saccaro, aut aqua saccarata irrigatum, ipsis fructibus, qui deinde succrescunt, saporis admodũ dulcis, qualis est saccari, gratiã addãt: quemadmodũ quoque pyra moschata & rosacea fieri uidemus. Pepones itaque eiuscemodi uulgo saccarati uocantur, Pompons sucarins.

Melopepones autẽ à Græcis dicti, quasi cydonij, ἀπὸ τοῦ μήλου, hoc est, à pomo uel malo: quod dum absolute profertur, de cydonio intelligitur, quod & cotoneum appellatur, uulgus uocat Vng coing: Itali Latinæ uocis uestigia retinentes, Melo codognio. habent autem melopepones mali cydonij figurã, eósque uulgus appellat melones, Des melons, quos ut cognoscamus & discernamus à peponibus, sciendum est pepones maiores esse, striatos, in ipsa cauitate aquam habentes, carnem molliorem, leuiorem & insipidiorem: melopepones autem duram magis, firmam & solidam: porrò paruam habent cauitatem cum multis seminibus: neque tam grãdes sæpius reperiũtur quàm ipsi pepones, succúmque iucundiorem habent, & carnem utplurimum albicantem.

Est & alius pepo, qui citrulus à practicis medicis uocatur, quasi citreolũ dicere uelint, quòd citrei mali colorẽ & formã habeat, éstque (quantũ audio) saporis cucumerini. Cuius folia à peponum aut melo-

num folijs hoc differunt, quòd pluribus incisuris diuisa sint, ueluti in alarum aut pennarum formam.

Succurrit hoc loco, ut inter peponum genera adnumeremus eos ueluti pepones in Melita insula Siciliæ proxima frequētes, quos uulgus Italorū Botheças uocat. reperiuntur enim etiā apud Italos, præsertim in Cāpania: habēt autē folia melonum folijs similia, tamē latiora, florē quoque similē, sed latiorē: fructum uerò multo crassiorem, strijs haud tam facile perspicuis. Quinetiam pediculum crassum habent, in quo uidentur maxime à melonibus differre. Cæterū fructus uarij sunt: alij enim albicantes, alij natura multò uiridiore apparent: qui cum permaturuerunt, incredibilē dulcedinē ori præstant: quorū succo ardēti febre laborantes rustici Melitenses in potu utuntur.

Sunt prætcrea etiā alij pepones, quos uulgus uocat Pōpons d'hyuer: nos uerò uulgarē quoque dictionem imitantes, pepones hybernos, siue mauis, hyemales appellabimus, possunt enim ad hyemē usque adseruari, neq; unquā in ipso solo maturescunt, sed collecti & solaribus appēsi, tandē maturi & flaui fiunt, ut etiam hyeme gratissimū succum & cibū præbeant. est autē fructus eorū minor paulò quàm peponum esse soleat.

Et quia cucumerū paulò antè mentionem fecimus, æquum est ut de ijs etiam disseramus. Cucumerē igitur, quē uulgus uocat Vng concombre, duplicem faciemus: satiuum & agrestēm. Satiuus quidē descriptione non eget, atque ab aliquibus, nempe Columella & alijs, uocatur anguinus, à flexibus, quòd instar anguis sit flexuosus. Agrestis uerò uulgo cucumis asininus appellatus, folia habet priori similia, minora tamen,

& aspera magis: sed fructum fert oliuæ similẽ, paulo maiorem, & striatum aliquantulum: qui dum excernitur, ueluti uentosa sonat, & semen lõgissime iaculatur: cuius succo conficitur id medicamentum quod medici elaterium uocant. Cæterum *cucumis* Græcis *sicyos dicitur: quod nomen etiam cucurbitæ, & ei instrumento quo sanguinem extrahimus (uentosam quidam nominant) commune est.*

De *cucurbitis autem hoc loco nihil est quod dicamus, etsi fructus sit esui commodissimus: satis enim dictum est de ijs in superioribus, ubi de pergulis egimus: applicatur enim cucurbita pergulis camerarijs, potissimum ea quæ fert fructũ lagenulis similem, quẽ quidam lagenulatum uocant.*

M*ala insana* Barbarus *in* Dioscoridis *caput* 79. *libri quarti, de mãdragora, ea esse dicit quæ ab* Ita*lis* Mele*zana, à nostris* Poma Cupidinis *uocãtur,* Põ*mes d'amours: de quibus nihil à ueteribus scriptum fuisse uideo: sicut hercle multa quondã fuere quæ hodie uel ignorantur, uel certe non habentur.* Mala *ergo insana à frutice uulgari sunt passim nascente, ut melones & cucurbitæ: pari quoque cultu, folijs prope ficulneis, flore oblongo, specioso, candido.* M*ãditur uulgo pomum ex oleo, sale, pipere, fungorum modo coctũ.* Hæc Barbarus. Huius*modi autem poma uidimus in hortis* Renati Bellaij *Cenomanẽsis episcopi,* Cardina*lis* Paris. *fratris.* Sed *& folia eius fruticis nobis apparuerunt parte altera spinis horrida: atque adeò totus caudex, & maximè quæ cuppula uulgo uocatur, sub qua continetur fructus: flos autem pallidior nobis uisus est potius quàm albus.*

Solet in hortis mandragoras conseri ob pulchritudinem tum mali quod producit, tum etiam foliorum ac plantæ totius. Herba *uulgo nomen retinet, maris & fœminæ differentia. hæc nigra est, angustioribus, quàm lactucæ folijs, humi procumbentibus, hirsutis, fructu mespili amplitudine, in luteum languido, sorbi effigie, in quo semen ceu pyri.* Mas *candidus est, folijs altis, latioribus, pomo duplo maiore: grauis odoris, alioqui non ingrati: in quo semen continetur renis effigie per medium crenatum. radicem albã gerit, quam imperita uulgi multitudo hominis effigiẽ repræsentare falsò credit.* Id *enim (inquit* Ruellius*) magorum commentum est, rem suam insigni aliqua uanitate ostentantium.*

Conseritur etiã in hortis frutex humi serpens, neque se altius attollens, ex quinquefoliorũ genere, fructum ferẽs esui gratissimum, rubescentem, præsertim dum maturuit, nucis auellanæ magnitudine, qui à nostris æstate habetur in delicijs, editúrq; interdũ cum cremore lactis, aut uino saccaro imbuto, uocantúrque fraga, Des *frauses, súntque omnibus nota.* Virgilius,

Qui legitis flores, & humi nascentia fraga.

Seruius *grammaticus (nescio tamen qua ratione) mora terrestria appellat.* Sunt *autem quædam fraga, quæ à poetis montana uocitãtur, quòd passim in ipsis montibus & syluis crescere solent, ut ea ab ipsis terrestribus, aut satius distinguerent.* Quinetiam *fragorum quoddam genus nobis uisum est tam odorum, ut nihil odoratius dici possit, éstque is fructus paulo maior alijs fragis, quorum omnium, quemadmodum & rubi* Idæi, *color duplex conspicitur: fraga enim*

ſunt quædam alba, quædam rubra, eiuſdem tamen utraque facultatis.

Corianon præterea, quod & Coriõ & Coriãdrũ dicitur De la coriandre, *in hortis noſtris hodie cõſeri cœpit: folia habet ad radicẽ lata, quæ dũ percreuerũt, ſunt fœniculo ſimilia: paulo tamẽ latiora, ac quodãmodo flaueſcentia, florẽ albũ gerit, ueluti ex quadã umbella parũ diuulſa, neq; admodũ coacta prodeuntẽ. Cæterũ ipſa planta admodũ fœtet, non ſecus atque illa quã Cotylã fœtidã uulgo uocamus: utrique tamen idem odor non eſt: ſemen autẽ aceto maceratũ eſui quãoptimũ eſt, alioqui inter uenena à Dioſcoride enumeratur, ut ſua frigiditate mentem offendere dicatur. Sed & coriandri ſemẽ ſaccaro conditũ cum aniſo, & alijs permultis, pharmacopolæ in ſuis tragematis reponere ſolent, & in bellarijs à nobis editur.*

Aniſum autẽ, De l'anĩs, *cuius meminit Plinius lib. 19. cap. 8. & lib. 20. cap. 17. quod & ánicetũ uocatur, quoniã anethi modo, inquit Barbarus, appetentiam ciborũ præſtet: planta fœniculo congeneri creſcit, cuius prima folia latiora ſunt alijs: quæ, dum ipſa herba in caulem aſſurgit, ſemper minuuntur, ſemẽnque ad ipſius fœniculi ſaporẽ etiã accedit: dulcius tamẽ, quo utimur ad flatus uentriculi diſcutiendos, optimum autem in Syria & AEgypto naſcitur.*

Cinara, cardui ſatiui ſpecies, cuius ſummitate & ueluti fructu (quẽ Græci Scolymon, Latini Strobilum uocant, quòd ſit ipſe echinus uel capitulum nuci pineæ ſimile) in edulijs utimur: atque hunc quidẽ Hippocrates Cocalum uocat: cui dictioni articulus Arabũ ſubinde à quibuſdã eſt additus, & alcocalus di-

ctus est, deinde uerò corrupto articulo, articocalus, uulgo Artichault. Tota autē planta atque adeò totus ipse carduus à Columella Cinara appellatur, fortassis ob id quòd dū seritur & excolitur, cineribus maximè gaudeat: ait enim ille lib. 11. cap. 3, Cinaræ sobolem melius per autumni æquinoctium disponemus, semē cōmodius circa Cal. Martij seremus, eiúsq; plātā circa Cal. Nouembris deprimemus, & multo cinere stercorabimus. Quidā tamen malūt cinarā à Cinara puella dictā, quæ in eius speciei carduū mutata est.

Papauer etsi in edulijs frequens usqueadeò non sit: tamen & quia in nostris hortis frequētissimū est, & quòd eius semine plurimum in medicamentis utimur ad somnum conciliandum (unde soporiferū papauer à Virgilio dictum est) prætermittendum hoc mihi non uidetur, ut de eo dicamus.

Papaueris igitur (quod Græci Mecona, uulgus uocat Du pauot) quatuor genera à Galeno enumerantur: quæ quidē uel floris colore, uel folio deciduo, uel uasculis & semine inter se differunt. Papaueris autem satiui, aliud album dicitur, quod & flore & semine deprehendi tale esse potest: eóque permultos uti uidimus in iusculis ad saporem concitandum. aliud uerò nigrum appellatur, éstque tale & semine & folijs & floribus, quæ quidem nigricantia apparent, cuius multus & præcipuus usus est in re medica. Est & aliud papauer, quod Dioscoridi & alijs cornutum siue corniculatum appellatur, florémque luteū gerit, cuius siliquæ in extremo ueluti colubri rictum præ se ferunt. Quarta papaueris species est quæ passim in agris crescit, dum frumenta messem appetunt: di-

citúrque Papauer erraticum aut Rhœas, uulgo Du ponceau, ou Du coquelicoq: folia & semen papaueris habet, cæterum rubra, & admodum decidua: siliquas etiam multo minores. Illud autem memoria tenendum est, omnia papauerum genera singulis annis semine erumpere, non ex uetere radice: solũ papauer corniculatum radice esse perpetua, ac semine & radice crescere. Sed iam æquum est ut ad puluinum radicarium descendamus.

PVLVINVS RADICARIVS.

Absoluta ea hortuli nostri parte, quæ semina & fructus herbarum, quibus uescimur, comprehẽdebat, superest tantum ut de ijs disseramus, quarũ radicibus aut crudis, aut coctis quotidie in cibis utimur. Ac primum ab ipsa radicula incipiendum.

Radiculã Columella, Græci raphanũ uel raphanida uocant, Itali uocem adhuc retinẽtes, Vng rauanel: Galli, Vne raue appellauêre. caule uno assurgit ferè arboreo, ut in ruta cernitur: quapropter hoc oleris genus dendrolachanõ Græci uocant, hoc est, ut uertit Gaza, oleriarborem, & quasi olus arborescẽs. Cæterũ raphani radice cruda, minutim concisa, cum aqua & salis pauxillo hodie utimur ad prouocãdam ciborum appetentiam, & urinas prouocandas. Tantum illud notandum est, radicum raphani alias esse dulces admodum, alias subacres, alias omniũ acerrimas: quarũ succo cum oxymelite Galenus usus est ad uomitum excitandũ. Aliam præterea raphanum agrestem posuit Dioscorides, quam Romanis Armoraciã appellari contẽdit: folia satiuæ similia habẽtẽ,

multóq; magis lapsanæ. Crescit potissimum circa margines itinerũ, & loca arenosa. Est insuper alia herba, quæ radiculæ quoq; nomẽ apud Latinos retinuit, ab eius præcipua & utiliore parte, nequis fortasse nominũ affinitate hallucinetur: eámque Græci Struthion uocãt: nõnulli lanariã herbã uocauere ab usu, quòd eius radix, quæ magna est, cõcisa purgãdis lanis admodum conferat. Plin.24. cap.11, Spinosa est herba, caule lanuginoso, flore spectabili, sine odore, &c.

Rapum siue Napũ, Latini, Græci Gongylida siue Gongylen appellant, uulgus uocat Vng naueau, genus oleris in usu frequentissimum apud nos, præsertim in condiendis iusculis: sunt enim napi ipsis rapis congeneres. Cæterũ utriusque uariæ sunt species, quas qui diligentius consyderare uolet, requirat Theophrastum lib.7.cap.4.& Plinium libro 18.cap.13. Item de napo Buniade Dioscoridem, lib.2.

Cæterum (ne quis fallatur) rapum neutro genere apud authores tantum inuenitur, nõ autem rapa fœminino. Nam quòd legitur in Plinio cap.13.lib.18, In trãscursu eas attigere nostri: antiquus Budæi codex manu scriptus habet ea. Ac paulo post, Quadrupedes & fronde eorũ gaudẽt. non autem earum. Item, Homini nõ minor rapitiorũ suis horis gratia, quàm cymarum. non autem rapaciorũ, alioquin secum pugnaret Plinius, cum statim postea dicat, Flaccidorum quoq;, & in horreis enecatorũ. Ac paulo post, Genera eorum Græci duo fecere, &c. Rapitia frondes sunt raporũ, quæ decoctæ in usu erant etiã ipsis agricolis. Cato cap.35, Rapinã & coles rapitij unde fiãt. Rapina autẽ locus est rapis cõseminat', Colum. Nã & na

pinæ, itémq; rapinæ siccaneis locis per hos dies fiũt.

Taceo hoc loco, quòd cyclaminum siue tuber terræ, quem uulgus uocat panẽ porcinum, Latini etiam rapum appellauere, siue terræ umbilicum: quia rapi similitudinem præ se fert, ut rapum esse dixeris, nisi fructum uideas: folio est hæderaceo, purpureo, uario, caule glabro, quatuor digitorum magnitudine, flore purpureo: rosæ figura, radice nigricante, modicè lata, in medicinis commendatissimũ. Est & aliud tuber terræ Latinis dictum, Gal. Des truffles: Græcis hydnon, siue, ut multis placet, ædnon, à tumore: in deliciijs semper habitum. Nascitur hoc sine ulla radice, & folio, & flore, utrinque terra circundatum, nullis fibris nixum, nec utique extuberante loco, aut rimam agente: siccis & sabulosis locis gignitur, præsertim autumno per tonitrua. Duplex tuberum genus, arenosum unum, dentibus inimicum: alterum syncerum, bonum, suauissimum, colore flauescente.

Rapunculus autem siue Napũculus, uulgo Respõses, radicula est diuitum lautiorúmque mensis petita, qua potissimũ tempore quadragesimali utimur. Herba uerò ipsa folia gerit angusta, in mucronem desinentia, cauliculos multilateros, florem cæruleum lychnidi herbæ similẽ, nisi quòd numerosiores fert rapunculus, apparéntq; apud nos præsertim circa autumnum. Eã herbã quidam locustã, siue pedẽ locustæ appellauere, ab ipsius radicis similitudine: unde etiam existimauerunt Iohannis Baptistæ cibũ in deserto fuisse: nam & locis incultis crescit. uerisimile enim non est animalibus illis quæ locustarũ nomen habent, quenquã uesci posse. Neque uerò omnino alie-

num uidebitur, si etiam hoc dicamus, quandã esse herbam ueteribus incognitam, quæ uulgo Scrofularia maior dicitur, radice propemodum similem ipsi rapũculo: gratissimi itẽ saporis, & gustus iucundissimi: cæterum folia diuersa habentẽ, utpote molæ nigræ.

Pastinaca duplex: agrestis, quæ & daucus quibusdam appellatur (cum tamen à dauco differat situ purpurei fl sculi in medio umbellæ apparentis) uulgus autem nostrum pastinacam agrestem uocat, Des panais. radicẽ habet Caro similem, quam rustici pro panace usurpant, folia utrinque distincta per alas. Est & satiua quæ Columellæ libro 9. cap. 4. edomita appellatur, quam (inquit) Staphylinum Græci uocant: ést que hæc hortensis & latifolia, radice multo crassiore & iucũdiore quàm quæ erratica est, & à pharmacopolis Baucias appellatur: est enim tenuifolia, & radice minore. satiuam autem pastinacam uulgus uocat Des pastenades: habétque folia uitis & ficuũ stellatim disposita, florem luteum.

Panacis autẽ genera multa sunt tum apud Pliniũ, tum etiam apud alios authores, quæ quidem difficillime in nostrum usum reduci possunt. Est enim panax, quod heracleoticum dictum est, siue heracliũ, quòd ab Hercule inuentum sit: ést que folijs asperis ad ficulnea tendentibus, herbacei coloris, in ambitu quinquepartito diuisis, caule ut ferulæ, altissimo, qui lanugine quadã incanescit: flore luteo, semine odorato, radicibus multis ab una origine prodeuntibus, succo graueolente, qui scalpello abrasus, ac deinde in sole siccatus à pharmacopolis opopanax appellatur: crescit autem potissimum circa aquas.

Est & panax asclepium ab AEsculapio inuentore sic dictũ, quo nomine unã ex suis filiabus appellauit. est autem folio maiore quàm fœniculus, caule leui, geniculato, &c. uide to Dioscoridẽ. Aliud est præterea panacis genus, quod chironiũ dicitur, à Chirone cẽtauro medico inuentũ. éstq; folio amaraci, flore aureo, radice parua, breui & odorata. Quinetiã ea herba quæ Dioscoridi Ligusticum appellatur, quòd in Apennino Ligustico crescat circa Genuã, panacis species esse creditur, est enim huic simillima: atq; ob id ab indigenis panax appellatur: radice autem & caule heracleotico panaci simile est, caule tenui, geniculato: folijs sertulæ Campanæ, quæ Græcis Melilotos dicitur, Du melilot: mollioribus tamen, & odorãtibus circa umbellam, in qua semen est longum, durum, amarum, secundæ speciei Dauci conueniens. Quod autem pharmacopolæ corruptè leuisticum appellant, De la leuesse, id ne credideris esse idem cũ ligustico Dioscoridis, quod & Galenus Libysticum appellat: id enim Ruellius noster (uir incomparabili doctrina & eruditione præditus, & rei herbariæ omnium longe peritissimus) putat esse uerũ Smyrniũ Dioscoridis: tota enim planta myrrham olet. Smyrnium autẽ uerũ Manardus, singulare quoddã nostri temporis ornamentum, putat esse id quod uocamus Petroselinum Macedonicum, ut prius iam dictum est.

Sphondylion Græcis, Latinis rutinalis herba, quibusdã uisa est esse panacis species, hodiéq; uulgo uocatur Panais sauuage: tantum ob id quòd folia panacis habeat. Gignitur in opacis ferè circa palustria.

Carus siue caros, siue carũ cari, uulgo Des carottes.

radicem etiã nobis iucundissimam præbet, qualis est pastinacæ: rubrã tamen, interdũ etiã coloris buxei, quæ cũ aceto & oleo ac sale editur acetarij uice, prius tamen cum uino cocta, aut inter cineres. Cæterũ umbellam etiam pastinacæ similem gerit.

Sisaron Græcis, Romanis siue Latinis (inquit Dioscorides) Siser: id esse putãt omnes, quod nos uocamus Des cheruits, *cuius radix elixa aut frixa esui nobis est gratissima, præsertim circa quadragesimæ tẽpus.*

Cepa cepæ, siue Cepæ ceparũ, lachrymosum olus, multiplex, sed omniũ uires eædem: tantum enim ex nationibus discrimina ceparũ petita sunt, aliæ enim Sardiæ, Cnidiæ, Samothraciæ: aliæ Setanicæ fissiles, & Ascaloniæ ab oppidis nominatæ: quæ uocabula Theophrastus lil. 8. de plantarum historia, & Plinius lib. 20, latius te docebunt. Sunt præterea aliæ dulces, aliæ acres: quædam item albæ, & quædã rubentes. Sunt & cepollæ ab antiquis appellatæ, cepis quidem minores, quas uulgus nostrum appellat Des oignonnettes, *quarum folijs ternis, interdũ etiam quaternis tantum uti solemus in acetarijs, ad frigidorum olerum qualitatem emendandam. Sed & quæ paulo maiores sunt cepæ, ferè sine capite, ceruicis tantum longæ, ideóque in frondem luxuriantes, sæpiúsque retondentur, à Græcis Gethyi nomen acceperunt, quarum folijs & radice usus est in condimentis: puto à nostris appellatas* Des ciuotz, *ou* Des sciboules. *Marsica enim simplex quæ ab* Hermolao *describitur, habétque radicem ampliorem & solam, atque ob id à rusticis, inquit, unio appellata est: sanè cã esse puto quam nostri, rusticam illam uocem imitantes,*

appellauerũt Oignon, quasi unionem dicere uoluissent: quia singulari constet capite, nec pluribus coagmentetur bulbis. Cæterũ quæ cepæ sunt albæ & recentes, mitiores esse solent: quæ autem ueteres & flauæ, acriores.

Allium item, quod Græci Scorodon uocant, uulgus nostrum Des aulx, non contemnendum in ruris honore & hortorũ disciplina locum inuenit: honestum enim ac gratum rusticæ plebi obsonium: quapropter etiã à Columella inter hortorũ delicias annumeratur libro 11. cap. 3, Vlpicum, inquit, quod quidã allium Punicum uocant, Græci autẽ Aphroscorodon appellant (quòd, opinor, tritum in oleo & aceto, mirũ quãtũ increscat spuma) longè maioris est incremẽti quàm allium. idq; circa Calendas Octobris, antè quàm deponatur, ex uno capite in plura diuidetur. habet enim uelut allium plures cohærentes spicas, eæq; cum sint diuisæ, liratim seri debent, ut in puluinis positæ minus infestentur hyemis aquis. Hæc ille. Quibus uerbis & quid sit ulpicũ, & quid allium cognoscas.

Cæterũ caput allij antiqui (inquit Galenus) γεπίγα nominabant, uulgus nostrũ Teste d'aulx: Allij autem comas cum capite solo, molyzam Hippocrates appellat. Allium syluestre, Aulx sauuage, passim in pratis crescit, uocatúrq; Græcis Ophioscorodon, quasi serpentis allium. folijs est prælongis, teretibus, intus concauis, iunceam speciẽ repræsentantibus, caule procero, leni, purpureos flores ostẽtãte, fastigio tum colore tum forma conspicuo, radice capitata, nucleis spicatim compactilibus intumescẽte, summo uertice capillamentis fibrato. Aliud haberi syluestre allium tra-

dit Plinius, quod ursinum uocant, odore molli, capite prætenui, folijs grandibus.

Scorodoprasum autem aliud est allium porracei generis, de quo prius in porro diximus: habitu enim porrũ & alliũ refert atq; æmulatur, & utrũq; exprimit olus: inde & medias uires, simul porri allijq; naturã conflauit. alliũ porrinũ uocãt Officinæ, mutuato ab utroque parẽte uocabulo. Atqui uarias alliorũ differẽtias ut enumerare difficile esset, ita certè magis longũ & prolixũ, quàm institutũ nostrũ expostulat. Itaq; qui hæc desyderabit, habeat in prõptu necesse est Plinium, Dioscoridem, & Theophrastum.

Postremis diebus apud nos quorundam studiosorũ diligentia inuẽta est herba, quæ quia confricata alliũ quadãtenus redoleat, à Græcis Scordion appellata est, à Latinis uerò trixago palustris, quòd locis palustribus potissimũ crescat, hactenus quidem incognita. nã & pharmacopolæ huius loco aliã herbã & facultate, & figura longe omnium diuersissimã usurparunt, quæ Barbaro scorodotis appellatur: nihil enim habet scordio simile, præterquam quòd allium redolet. Scordion enim multo minus est, & folia chamædryos gerit, quæ uulgo uocatur, De la germãdree.

Bulbus Græcis siue Bolbus, cibus Veneris irritamento potius quàm uitæ utilis: quo tamen ad prouocandam appetentiam utimur, unde uulgo nomẽ retinet, Des appetis. Latini Ascalonitas uocant, quod etiam nomen uulgus retinuit, Des eschalottes. Martialis multis in locis salaces bulbos appellat, quod & ex illo epigrammate facilè conijcitur,

Cum sit anus coniunx, & sint tibi mortua membra,

Nil aliud bulbis quàm satur esse potes.

Est etiam bulbus agrestis, cuius flore rusticæ mulierculæ in suis coronis utuntur, quē Græci Codiō *uocāt:* Syluestres *autē, & spōte natos bulbos uulgus nostrū uocat suo more* Oignōs *sauuages. Quinetiā alius est bulbus, qui lanosus dicitur, & in litore frequēs: inter cuius primas tunicas, inquit* Marcellus, *& id quod manditur, tā uera lanæ est similitudo, ut ex ea uestes cōfici possint.* Rursus *alius est bulb⁹, uomitorius appellatus ad differētiā bulbi cibarij: éstq; folijs nigris, radice allio simili, & uomitū ciet.* Sunt *& alia permulta bulborū genera ab eorū magnitudine, colore & figura petita: quæ qui diligentius cognoscere uolet, requirat* Theophrasti *librum octauum de plantarū historia, &* Pliniū, *apud quē* Gallia Remēsis *hoc nomine laudatur, quòd bulbis plurimum abundet: sponte enim illic nascuntur & crescunt.*

Nobilissima *bulborū scilla, quam uulgus, exemplo* Varronis, *squillā uocat,* Des squilles: *medicamini præcipuè nata, acetóq; exacuēdo: quod ob id squilliticum* Seplasiarij *uocant.* Duo *scillæ genera: mascula albis folijs: fœmina, nigris.* Tertium *genus est cibis gratum, & esu tenerū.* Epimenidia *scilla uocatur, ab usu nomen sortita, angustiore folio ac minus aspero, seminis plurimū habente. genus uni scillæ, aut bulbū eius omnem* Hippocrate χῖον *uocari* Galenus *est author.*

Pancration *pusillā scillā aliqui uocare malūt.* Ea *est radice bulbi magni, colore ruffo purpurascéteue: gustu amaro, qui os accendat: folijs lilij, uerū longioribus.* Sunt *qui nostris* Gallis *propriè loquētibus existiment appellari* Sciboule, *quasi pusillā scillam, sed*

imperitum uulgus hoc nomen cepis communicauit.

Id *genus bulbi quod in hortis coma copiosiore uiret, nucleis gracilioribus, uulgus nostrum uocat* Des porrettes, *aut* Des oignonnettes, *à porri uel unionis tum sapore tũ forma: eadẽ quoq; grãdioris formæ bulbos donarũt appellatione. radice seritur bulb⁹ hortẽsis: nã semine, partim primo, partim altero prouenit anno.*

Bulbina *folijs est porraceis, flore uiolæ purpureo siue ferrugineo in spicis, nigro semine foris: rubicũdo radicis bulbo, squamis carente:* Mauritæ *buberigm cognominant herbarij, quam bulbis croci repræsentant: folijs porri, floribus uiolæ: addúntque esse hermodactylorum speciem.*

Asphodelus, *quæ &* Hastula regia *&* Albucus *dicitur (uulgus pharmacopolarũ corrupto nomine uocat* Aphrodilorum*) inter bulbos à* Plinio *connumeratur libro* 22. *cap.* 22. *Est autem folio porraceo, radice bulbosa & multiplici, ut interdum ad triginta bulbos producatur, magnitudine, figura & sapore* Scillæ *radici similis, quæ esui erat antiquis cum ficubus, uel cocta inter cineres.*

Seritur præterea in hortis, radicis nomine, ea herba quæ Græcis Heleniũ *(uel quòd ex lachrymis* Helenæ *nata sit, uel quòd ab* Heleno Troiano *inuenta) uulgo autẽ* Enula campana, Columellæ Inula *appellatur.* Eius *autẽ foliũ est latissimũ, ad symphyti foliũ accedens, de quo prius à nobis dictũ est: sed est albicans, & parte altera lanuginosum: florem gerit luteum, radicẽ crassam, & amarã, odoris optimi: quæ cum melle aut saccaro condita, aduersus aeris pestilentis noxam plurimum ualere dicitur: quo nomine*

etiam cruda à multis tempore pestis mãditur, & in hortis eius rei gratia conseritur.

Alterum genus heleníj affert Dioscorides *ex* Crateia *herbario, ramulis cubitali magnitudine, serpilli modo per terrã repentibus, folio lenticulæ, sed lõgiore & crebro, radice pallida, digiti crassitudine, cortice nigro.*

Atque hæc erit quartæ hortuli nostri areæ clausula: à qua dum recedimus, totam rei hortensis rationem breuiori, quàm fieri à nobis potuit, stilo, studiosis iuuenibus relinquimus. Non *enim ijs hæc scripsimus, qui in re herbaria adeò sunt exercitati, ut tum* Græcos*, tum etiã* Latinos *authores omnes, qui de hac re diligentius scripserunt, facillimè teneant.* Q*uapropter etiam medicas herbas, hoc est, quæ medicis solis sunt cognitæ, præterea quæ nostræ regioni familiares non sunt, omisimus.* T*ãtum eas descripsimus, quas mediocritas nostra aut adsequi per se quidẽ potuit, aut amicorum diligentia cognoscere.* V*eniendum ad ea quæ polliciti sumus de cultu & satione hortorum: ex quibus facilius superiora cognoscatis.* P*arum enim est quicquid in horto poni ac seri debet cognouisse, nisi positionis & soli rationẽ perspectam habeatis.*

DE CVLTV ET SATIONE

hortorum libellus, ex antiquorũ agricolarum sententia præcipue collectus.

ABSOLVIMVS *tandẽ id omne quod ad frutices & herbas in hortis conseri solitas pertinere uidebatur: omnémque qua instrui debeat, aut etiam possit hortulus materiẽ, adolescentulis nostris proposuimus. Superest, ut qua ratione disponi soleat ea materies, quóque pacto & excolere, & fodere hortos deceat, facilè ac breuiter doceamus, ex antiquorũ agricolarũ sententia atque authoritate. Frustra enim quis cognouerit quicquid in hortis succrescere soleat, nisi etiã hortum excolere & plantas suis locis disponere, atque eas fouere sciat. quẽadmodũ frustra literas, & dictionũ significationes teneat, qui non idem intelligat qua ratione ex literis dictiones, & ex ijs oratio perfecta componi ac construi debeat.*

Itaque dicamus primũ de positione hortorũ in uilla aut suburbijs, aut etiã ipsa urbe: deinde uerò quod solũ eligere, quo pacto id munire, ac sepire, & fodere oporteat: postea quomodo areæ, & interualla, ac puluini faciẽdi: & quid in his seciũdũ anni tẽpora seri, quo pacto hortũ excolere deceat: ut tandẽ ad remedia deueniamus eorũ uel animaliũ, uel tempestatũ, quæ nocere, & incommodum hortis adferre solent.

HORTI POSITIO AC SITVS.

Sub urbe colere hortos expedit (inquit Varro) sicut uiolaria & rosaria: itẽ alia multa quæ urbs recipit, cum eadẽ in longinquo prædio, ubi non sit quò

deferri possit uenale, non expedit colere. Cato *quoq; plurimum laudat fundum suburbanum, in quo & arbusta ad uites, & salicta locis aquosis, uietis, ac prope amnes serãtur, & prata sunt irrigua: seminaria quoque loco quamoptimo & apertissimo ac stercoratissimo ponantur: in quibus suum quodque fructus genus conseri oporteat.* Sũmittito *(inquit)* *sub urbe hortorũ omne genus, coronamenta omne genus, bulbos* Megaricos, *myrtum coniugalem, & alia id genus facito ut serantur. Cæterum hortus præsertim olitorius, irriguus esse debet propter fœcunditatem.*

Quòd autem ad eius situm attinet: Fœlix *horti positio est (inquit* Palladius*) cui leuiter inclinata planities, cursus aquæ fluentis per spatia discreta deriuat: neq; uerò usq; adeò magnus esse debet. fœcũdior enim est culta exiguitas, quàm magnitudo neglecta.*

Fontem *in horto esse oportet, nisi riuulo fluẽti irrigetur, aut amni admodum uicinus sit. aqua enim alimentum herbis præbet. si fons desit, imprimendus est puteus: quanquam multo labori sit olitoribus aquam inde haurientibus: necesse est enim ut crebro irrigetur hortus, eóque fit (inquit* Plinius*) ut satum quam celerrime erumpat, & latissime adolescat.* Sed *ut certam perennitatis puteus habeat fidèm (inquit* Columella*) tum demum effodiendus est, cum sol ultimas partes* Virginis *obtinebit, id est mense* Septẽbri, *ante æquinoctium autumnale.* Siquidem *tunc maximè explorantur uires fontium, cum ex longa siccitate æstatis, terra caret humore pluuiali.* Si *nequeas puteum imprimere, piscina, iuxta* Palladij *sententiam, subtus construenda est (cisternam nostri uo-*

cant) ut illinc aquas pluuia conferente, hortus per æstiuos rigetur ardores. Si uerò hac omni facultate carueris, semper altius tribus uel quatuor pedibus ad pastini similitudinem fodies hortulum, qui sic cultus negligat siccitates.

In fundo suburbano horti & pomaria domui proxima esse debebũt, sítque hortus sterqulinio maxime subiectus, cuius succo sponte fœcundet, ab area longe situs sit. nam puluerem palearium fert inimicum, si quando per trituram uentus possit paleas aut puluerem in hortum perferre quæ oleribus nocent.

Quòd autem ad cæli clementiam & loci salubritatem attinet, frigidis prouincijs, orienti, aut meridiano lateri hortus esse debet oppositus: præsertim si talis est qui & àrbusta & seminaria contineat: ne alicuius maximi montis obiectu, his duabus partibus exclusus, algore rigescat, aut per partem septentrionis remoto, aut occidentis in uesperam sole dilato. Si poteris (ait Cato) hortus sub radice montis siet, in meridiem spectet loco salubri. In calidis uerò prouincijs pars potius septentrionis optanda est, quæ & utilitati & uoluptati, & saluti æqua bonitate respõdeat. Palus omni modo uitanda est, præcipue quæ ab austro uel occidente est, & siccari consueuit æstate. pestilentiã enim uel animalia hortis inimica generat.

Consyderãda est præterea fluuij natura, cui proximus erit hortus, an plerunque aliquid exhalare soleat quod sit & nobis & plãtis inimicum: peculiare enim est id permultis fluuijs. Itaque hoc si acciderit, ab ea positione erit abstinendum.

SOLI BONITATIS ET PRAEstantiæ electio, ac consideratio.

Plurimum attendẽdum est ultra ea quæ superius enumerata sunt, etiã ad soli naturã & bonitatem, si quãdo frugalem ac luxuriosum, & fœcundum hortum expostulemus. Non enim quodlibet solum herbis hortensibus amicum esse solet. Itaque glebam acceptam consyderabis hoc modo ex antiquorum agricolarũ sententia: ne alba & uda sit, ne macra sabulo, sine admistione terreni: ne creta sola, ne arenæ squalentes, ne ieiuna glarea, ne aurosi pulueris lapidosa macies, ne salsa uel amara, uel uliginosa terra sit: ea sunt enim soli uitia. Probabis autem glebam putrem, ferè nigram, & ad tegendam se graminis sui crate sufficientẽ, ac mixti coloris, quæ si rara sit, tamẽ pinguis soli adiunctione glutinetur. Pingue uero solum agnosces, si glebã paruulã dulci aqua consperseris & subegeris: nam si glutinosa est, & digitis adhæret, cõstat illi inesse pinguedinem. Dulcis etiam esse debet: quod facile explorabis ipso gustu, si ex ea parte agri quæ magis displicet, glebam fictili uase, dulci aqua madefactam, intincto digito, & linguæ admoto, saporis iudicio, qualis sit cognoscas.

In summa omnino eligendus est ager pinguis, ac resolutus: qui minimum laborem poscat, & fructum maximum reddat. Deterrimum omnium est solum, quod siccum erit simul & spissum, & macrum, uel frigidum. In genere soli uitanda est creta, quam argillam dicimus, atque rubrica. Laudat id solum Varro, quod benignum cum sit, producit ebulos. Id lau-

dat Columella, quod ultrò alit ulmos, & syluestri palmite lætatur, siue unedines, quæ pruna sunt agrestia, & mala syluestria sponte ferat: ita enim solum probatur etiam ab ijs quæ producit. sed ex necessitate tamē mixta stercore quælibet terra conuenire potest.

QVOMODO VARIÉ CLAVDENDVS HORTVS.

Vbi solum horto fodiēdo idoneum elegeris, tum id eleganter circunscriptum, & undique terminatū communiendum erit, antequam colas, aut aliquid in eo seras. debent enim horti esse clausi priusquā conserātur. Sed munitionis multa sunt genera, quemadmodū iam supra docuimus, cùm esset nobis de hac re sermo.

Naturale sepimentum dicitur Varroni, quod obseri solet uirgultis, aut spinis, habétque radices uiuæ sepis, ac uiatoris prætereuntis lasciui non metuet facem ardentem.

Sepimētum agreste uocatur, quod ex agresti ligno fiat, sed non uiuit: structilem sepem uocat Columella uel sepem uirgeā: uulgus nostrum Haye seiche. Fiebat apud antiquos palis statutis crebris, ac uirgultis implicatis, aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis lōgurijs ferè binis, aut ternis, aut ex arboribus truncis demissis, & in terram deinceps constitutis.

Sepimentum militare dictum, quòd eo genere milites sua castra tueri soleāt. fit autem secundum uias publicas, aut secundum amnes, ne periculum sit animalium, aut latronum, aut ne flumen agris noceat. Ita uerò fiebat apud antiquos: fossa idonea sic

nea sic fodiebatur circa hortum uel agrum, ut omnem aquam pluuialem recipere posset: fastigiúmque habebat, ut aqua è fundo exiliret. Agger intrinsecus fiebat iunctus fossæ, ita arduus, ut eũ transcendere non esset facile. Aggeres quidam faciebant sine fossa, eósque, muros uocabant.

Fabrile sepimentum uocabant antiqui, quod macerijs fiebat, sed pluribus modis. Aut enim fiebat luto & lapide eleganter constructo, præsertim ijs locis, quibus uicinæ sunt lapidicinæ: aut ab ijs, quibus copia suppetit. Fiebat & è lateribus coctis, aut crudis, aut terra & lapillis compositis in formis: atque ita parietes figuratos imitabantur.

Omniũ utilior sepes (præsertim in agris) & minorem impẽsam desyderãs, est ea quæ uepribus fit, spinis cõsitis: diuturnior enim immensis tẽporibus permanet. quapropter ab antiquis plurimũ commẽdabatur, quia hunc ueprem manifestum est interimi non posse, nisi radicitus effodere uelis: atq; etiã post ignis iniuriam melius renascitur. Fiebat autem hoc pacto: Semina rubi, paliuri & spinæ, quæ rubus caninus uocatur, matura colligebãt: miscebant cũ farina erui, ex aqua macerata: dehinc funes sparteos ueteres hoc genere mistionis sic inducebãt, ut intra funes semina recepta seruarẽtur usque ad uerni temporis initia. Locũ in quo sepes futura erat, duobus sulcis circumuallabãt, tribus à se pedibus separatis, sesquipedis altitudine, ídque æquinoctio autũnali, ubi terra imbribus maduerat. factos sulcos per hyemare sinebãt, postea Februario mẽse, per utrosq; sulcos funes cum seminibus obruebãt leui terra. Itaque tricesima die procedebãt

sentes, quos teneris adminiculis adiuuabant, quibus inter se sentes per spatia uacua relicta iungerentur.

Alij sepem uiuam sic faciunt. Sambucos humiles plātant spatio triennali: inde semina ruborū oblongis inserta pastillis ordinatim deponunt: sepem triennio faciunt, & furi & pecori immū. Post trimatum gaudēt rubi singulis annis aduri: adustione enim duriores asperioresque erumpūt. Atque ea demū est claudendorum hortorum uniuersa ratio.

HORTI FOSSIO, ET AREARVM DISPOSITIO.

Quādo & autumno & uere plurima in horto serūtur, ob id partes horti quas autumno cōserere uoles, debes ad hyemē cōuertere: quæ autē spatia uere cōserere uoles, ut per æstatē fructus reddāt, ea ad Septētrionem erūt conuertenda. Sed & solū quod autumno instituere tentabis, mense Maio conuertere oportet, ut æstiuo sole & gleba soluatur, & radices herbarū inurantur. Ager autem quē uere cōseri oportet, is pastinandus est autumno circa Calēdas Nouēbris: & post autumnū patieris effossum iacere brumæ frigoribus & pruinis inurendū. quēadmodū enim calor æstatis, ita uis frigoris terrā concoquit, fermētatámque soluit peracta bruma, tum demū stercus iniicitur. Cúmq; sationis appropinquabit tēpus, dilapidādus & exherbādus erit locus: iterúmque stercorādus, & rursus postea refodiēdus: diligētiq; fossione ita iterādus, ut fimo terra cōmisceatur. Optimū autē stercus ad hūc usum, asini, quia minimū herbarū creat: proximū, uel armēti, uel omū. nam quod homines faciūt, quámuis ha-

beatur excellētiſſimū, non tamē neceſſe eſt adhibere, niſi aut nudæ glareæ, aut ſine ullo robore ſolutiſſimæ ſint arenæ, cum maior ſcilicet alimenti uis deſyderatur.

Poſt refoſſionem, circa Idus Ianuarias, hortus pergulis inſtruitur, antequam areæ diſponantur: eas ſiue rectas, ſiue inflexas, & cameratas facere uoles, tibi licebit. Iuniperino ligno ſi componantur, decennio nihil attingendum erit: ſi ſalicis perticis, triennio nouam operam deſyderabūt. circa pergulas qui roſaria conſerere uolet, Februario id faciat oportet.

Roſaria autē ſerūtur ſulco breuiſſimo: aut ſcrobibus ponēda ſunt, uel uirgultis, uel etiā ſemine. Semina roſarū (inquit Palladius) nō putemus eſſe medios floſculos aurei coloris, ſed baccas quas in breuiſſimi pyri ſimilitudinem, plenas ſeminibus poſt uindemiā reddunt maturas: quarum tamen maturitas ex fuſco colore & mollitie poterit æſtimari. Eo pacto facies ſi iaſminon aut libanotida, aut granata conſerere uoles: niſi malis pergulas uitibus honeſtiores reddere.

Cōpoſitis in ambitū hortuli pergulis, refoſſa humus in areas diuiditur, relicto foras eo ſpatio quod ambulationibus aut ſphæriſteriis deſtinare uolemus: quæ ſpatia ſabulo tenuiſſimo conſpergenda erunt, ne per pluuias aut imbres ſolum pedibus hæreat. Sic autem poſtea informandæ erūt areæ ad libellā, ut facile rūcantiū manus ad dimidiā partē latitudinis earū perueniant: ne qui perſequuntur herbas, ſemina proculcare cogantur, ſed potius per ſemitas ingrediantur, & alterna uice dimidias areas eruncent. Areæ (inquit Palladius) faciendæ ſunt anguſtiores, & longæ: id eſt duodecim pedum longitudine, & ſex latitudine, ut

ſint propter ſpatia utrinque purganda diuiſæ. Margines uerò earum locis humidis uel irriguis duobus pedibus erigantur: ſiccis uno extuliſſe ſufficiet.

Spatia inter areas facienda erũt per quæ humor locis irriguis effluat: ea ipſis areis altiora eſſe debebunt, ut facilius ingrediatur areã de ſuperiore parte humor admiſſus: & ubi ſitientem ſaturauerit, in alias poſſit excluſus auerti.

DE SEMINVM NATVRA ET *electione aliquot præcepta antiquorum.*

Hortus (inquit Palladius) qui cælo clemẽti ſubiacet, & fontano humore percurritur, prope eſt ut liber ſit, & nullam ſerendi diſciplinam requirat.

Frigidis locis autumnalis ſatio celerior fiat, uerna uerò tardior.

Calidis regionibus autumnalis ſatio ſerior fieri poteſt: uerna autem maturior.

Quæcũque ſerẽda ſunt, cũ luna creſcit ſeminẽtur: quæ autẽ ſecãda ſunt, uel legenda, cũ luna minuitur.

Omnia quæ ſerũtur, dieb⁹ tepidis melius quàm ſiccis aut frigidis ſerũtur: nã tepor euocat, frigus includit.

Si neceſſitas coget in ſalſa terra aliquid plantari aut ſeminari, extremo autũno plantandũ eſt, uel conſerẽdum, ut malitia ſoli hybernis imbribus eluatur. Aliquid etiã terræ dulcis uel arenæ fluuiatilis ſubijciendum eſt, ſi illi uirgulta committimus.

Semina pluſquam annicula eſſe non debent, ne uetuſtate corrupta non prodeant.

Trimeſtris ſatio locis frigidis & niuoſis conuenit, ubi qualitas æſtatis humecta eſt, cæteris raro re-

ſpondet euentu.

Semen trimeſtre locis tepidis melius reſpondebit, ſi ſeratur autumno.

Genera omniũ frugũ, ſeminum, uel ſurculorũ praeclara ſerere potes, ſed terris tuis experta committe. In nouo enim genere ſeminũ nõ eſt ſpes tota ponẽda.

Locis humidis ſemina citius quàm ſiccis degenerant: quare ſubinde ſuccurrat electio.

Quae florent tangenda non ſunt.

Omnia legumina Graecis authoribus ſeri iubẽtur in ſicca terra: faba tãtũmodo in humida debet ſpargi.

Semina fauẽte caelo ſata maturius prodeũt: tepẽtibus locis & apricis, aut illuſtratis citiſſime prorũpũt.

Recentiora ſemina maturius gignũtur, in porro, gethyo, cucumere, cucurbita.

Vetera ſemina celerius proueniũt, in apio, beta, naſturtio, cunila, origano, coriandro.

Calidis credita locis ſemina celerius caules creãt, ſemen ocyus reddunt.

Omnium celerrime naſcuntur ſemina ocymi, bliti, napi, erucae: tertio enim die erumpunt: omnium difficillime apium.

DE SATIONVM TEMPORIbus, *ſeminum cultura, & uaria committendarum hortis herbarum ratione.*

Serendi tempora licet per menſes certa deſignent antiqui agricolae, tamen ſecundum loci & caeli naturam, unuſquiſque ea apud ſe poteſt cuſtodire, modo id perpendat quod mox docebimus, quaedam eſſe quae celerius, quaedam quae tardius proueniant.

Nullã aliã operã aut curã post sationẽ desyderãt hortẽses herbæ, præter sarculationẽ, rũcationẽ, exherbationem, & rigationẽ. Sarculationẽ uocãt, quã uulgus nostrũ dicit Sarcler. *nam etiã Sarculũ appellãt* Vng sarclet. *Ea sarculatio fit tũ ad dilapidandũ solum adhuc succrescẽtibus seminibus, tum ad herbas noxias eadẽ opera conterendas. Runcationem uocat uulgus nostrũ* Tõdre. *nã runcã nominant* Vne sarpe. *Exherbatio manu fit: atq; ob id à sarculatione differt: uulgus uocat* Esmonder. *Rigatio autẽ locis siccis, tepida potissimum aqua fieri debet; ut quæ puteolis mane extracta sit, ad serentiũ tẽpus reseruetur in alueo, ídq; sub dio, ut à sole aliquãtulũ cõcoquatur. Frigida aqua, salsa omnibus plantis inimicissima est.*

Semina quæ tantũ autumno seri debẽt, ut per totam hyemem in terra durent & macerẽtur, sunt, allium, cepæ, capitula, ulpicum, sinapis.

Quæ semina pro arbitrio, uel autumno, uel uere seri possunt ad usum nostrum in aere clemẽti, & terra fœcũda, sunt, brassicæ, lactucæ, cinaræ, erucæ, nasturtij, coriandri, cerephylli, anethi, pastinacæ, siseris, papaueris. Nunc ad singularũ, quæ in hortis seruntur, herbarum naturam, & uariam culturam.

Lactuca toto anno seritur, ac trãsfertur, si locus est latus, stercoratus & irriguus: semine adhuc tenella cũ emergit, diebus tepidis pãgi debet, & rarior poni, ut in latitudinẽ magis se fundat. Ne durescat sæpius poni debet: eo enim pacto teneritudinẽ cõsequitur. Cãdidã fieri aiũt, si fluminis uel litoris arena frequenter per mediũ conspergatur. Capitata fiet, si sæpius pãgatur, & frequenter attondeatur leuibus digitis.

Intybi & cichorij eadē ratio est: nisi quòd intybum magis hyemem sustinet: ideóque uel frigidis regionibus proximo autumno seri potest. fit albū, si conspersum prius per aliquot dies fuerit, & imbribus super arena irrigatum: amat humores & terrā solutam: quum quatuor folia produxerit, adeptum trāsfertur ad locum stercoratum. Sunt qui eius radices fimo tingant.

Blitum & spinatia nullū solū, modo cultum fuerit, respuunt: ea autem olera neque runcari, neque sarculari flagitant. Cū semel satum comprehenderint, per multa secula caduco semine reuiuiscunt.

Atriplex ab exitu ueris ad autumnum seri potest: amat plurimo humore satiari. Semen statim atque sparsum est, obrui debet. Interiacentes herbulæ subinde radicitus eruendæ. Trāsferri non postulat: melius tamen inolescet, si rariore spatio pangatur.

Beta potest æstate tota seri: agrum amat putrē, lætum, humidum: transfertur, frequenti gaudet effossu, largóque cupit stercore satiari.

Brassica toto potest anno solo credi: terram amat pinguem, & subactam: argillam & glaream timet, sabulonem & arenas odit, stercore gaudet, & sarculatu proficit: uastior euadet, si terra continenter operiatur: frigidas & pluuiosas regiones amat.

Nasturtium, si cū lactuca seratur, egregiè prouenit: humorem diligit, fimum aspernatur.

Apium locis calidis & frigidis melius prouenit, mangonio cultus, & diligentia mansuescit: magnū fit, si semen quantum tribus digitis capi potest, linteolo clausum scrobiculis mergatur. Crispum fiet, si tundā-

tur semina, uel super euanescentes arenas ponduscula uolutentur, aut pedibus enata proculcentur.

Asparagi pãgũtur solo humido, subactóq; scrobiculis ad lineã directis, quibus bina ternáue grana semipedis spatio discreta mergantur, quousq; coeũtibus radix connexa & multis irretita capillamentis coalescat, quae uocatur spõgia. Asparagus qui primò profertur, confringi debet, ne inualida adhuc radix moueatur: biẽnij morã habet spõgiola asparagi, éstq; fimo & rũcatione cõtinua nutriẽda: nam quod primo anno producitur, id graminis speciẽ referre uidetur.

Malua pingui solo laetatur, humidóque laetamine gaudet. Transfertur quum folia quatuor habere coepit: ea enim antiqui in acetarijs & iusculis uice olerum utebantur.

Serpillum plantulis & semine prouenit: uerũ laetius frõdebit, si iuxta piscinam, lacum, uel putei margines deponatur.

Smyrnion pastinato solo, semine debet conseri, maxime iuxta maceriam: quoniam & umbra gaudet, & qualicunqne conualescit loco.

Foeniculũ primo uere seritur, loco aprico, & modicè saxoso.

Anisum & cuminum locis laetioribus melius serũtur, & enascũtur: itẽ & caeteris, si humore satiẽtur & stercore.

Coriandrum amat terram pinguem, quãquam & macrum solũ non aspernatur. Semen quo fuerit antiquius, modo uetustate non exactum, eo melius reputatur: delectatur humore.

Sinapis terrã diligit aratam, & si fieri potest, ag-

gestitiam: nullum tamẽ solũ recusat, puluere fouetur: quapropter sarculari debet, ut eo subinde respergatur, uliginem non respuit. Semen quod esui parabis, robustius plantæ translatu reddes.

Cerephyllum agrum lætum, humidum, & stercoratum desyderat.

Capparis ieiuno solo, & gracili gaudet, æstate floret, herbas in uicinia sponte persequitur. Sub occasu Vergiliarum exarescit.

Anethum tepidiore solo gaudet: rigetur, si imber non irroret: rarius seri lætatur.

Ruta seritur locis apricis, solius cineris respersione cõtẽta: loca desyderat altiora quib9 humor elabatur.

Satureia & hyssopus pingui agro gaudent, non stercorato, sed aprico.

Menta & origanum plantis uel radicibus serũtur, loco humido, uel circa aquas: apricum solum nec pingue, nec stercoratum desyderant.

Thymum melius prouenit plantis, quàm semine: agrum diligit apricum, maritimum, macrum.

Origanum amat aspera & saxosa loca: stercorari tamen & rigari appetit, donec cõualescat. Eandem culturam appetit petroselinum.

Violas qui facturus est, terrã stercoratã & repastinatã minimũ alte pedẽ in puluinos redigat: atque in plantas hornotinas (ait Columella) scrobiculis pedalibus factis, ante Calendas Martias dispositas habeat. Semen autem uiolæ (sicut olerum) in areis duobus temporibus seritur, uere & autumno. Colitur autem eo modo quo & cætera olera, ut rũcetur, ut sarriatur, ut interdum etiam rigetur.

Rosam fruticibus ac surculis disponi per surculos pedales conuenit, per idem tempus quo & uiola. Sed omnib⁹ annis fodi ante Calēdas Martias, & interputari oportet: hoc modo culta multis annis perennat.

Vetonica altilis, quē ocellū à pulchritudine nostri uocāt, aut caryophyllō Itali: semine rarius seritur: sed ineunte autūno sobolē à radice copiosam eruere debes, & patulis fictilibus, aut turbinibus cadorū pāgere, in terra fimo putri saturata: ut cum hyemis gelicidia premunt, recondatur sub tecta, locis à frigoribus tutis. Propagatur æstate, surculis minutis, è maiori planta desumptis circa eius pedem, cum nondum calyces emisit: atq; ita integrā areā ex una plāta, si uoles, efficies. Sūt qui caryophyllon tritum pediculo admoueant circa radicem, ut id redol eāt uetonicæ flores: alij frequēti depositione latiores flores & elegātiores prouenire tradunt: à loco in quo tales proueniūt, cognomē accipiētes, nēpe à prouincia (quo nomine Galliā Narbonēsem appellāt) prouincialē Vetonicā dicūt, Oeillet de Prouēce. ut distinguāt huiusmodi flores ab alijs nō ita uastis, aut odoratis, neq; tāta cultura expolitis, quos rosetas uocāt, Oeilletz de rosette.

Petilius flos, quē uocant nostri Ocellum Indicum, seritur media æstate, ut autumno arborescat, & flores producat usque ad hyemē. Semine seritur & surculo, sed surculus per hyemē perit, quātumuis bene custodiatur. nullum solum respuit: pinguē tamen si nactus fuerit terrā, in magnam altitudinem crescit, ut sylfescere uideatur, & in multos ramos arboris aut fruticis modo attolli.

Ocymum citius nasci proditur, si statim ubi satum

est, aqua calida perfūdas. Rē mirā de ocymo narrāt, quòd modo candidos flores, modo roseos pariat, si ex eodē semine frequēter seratur: modóq; in serpillū, si solibus exponatur, modo in sisymbriū degenerabit.

Papauer locis siccis & calidis, queēadmodū & olera, seminatur. Fertur utilius erumpere, ubi uirgæ & sarmenta fuerint combusta. Cæterū papauer & anethū eandem habent conditionem sationis, quam cærephyllum & atraphaxis.

Napi gaudent riguis, solo putri & soluto: quāuis deuexo & sabuloso gratiores cibis nascuntur. Circiter Augustū, & post pluuias debēt semina deponi. Similē habēt culturā raphanus, & quæ rapa dicitur.

Porrū uerno tēpore satū autumno trāsferri debet, ut capite grandescat. Sarculis circunfoditur assidue: & comprehēsa porri plāta ueluti forcipibus alleuatur, ut inanitas spatij quæ radicibus subest, incremēto capitis suppleatur. Sectiuo porro Nero Cæsar authoritatē dedit, quo singulis diebus cū oleo ad uocem cōseruandā utebatur. Eū si uolueris recte facere, eodē more quo capitatū, inter quaternos digitos depāgas, & cum conualuerit deseces. In eo autem porro quod magni capitis facere uoles, seruandum erit, ut ante quā porrū ipsum trāslatū deponas, omnes radiculas amputes, & fibrarum summas partes intondeas.

Cepæ feracē terrā desyderāt, pinguem, uehemēter subactā, stercoratā, irriguā. Rarius ponendæ, stercorādæ & sarculādæ. Si capitatas cepas facere uoles, folia omnia sunt detrahēda, ut succus ad inferiora cogatur. Vbi caulem ceperint excitare, fulciātur adminiculis, ne uentorū afflatū languidæ ceruices deturbentur, semináq; uentilatu crebro decutiantur. Maturi-

tatis præferunt initia, cum nigricant. Vellendi sunt thalli semisicci, & in sole siccandi.

Allia liratim seri debent: ut in puluinis posita minus infestentur hyemis aquis. Itaq; areã in sulcos digeres, quales fieri solent locis campestribus ad uitandam uliginem: sarculatu sollicitata putrescit. Si capitata fieri uoles, ubi cœperit caulis prodire, proculcabis, atque ita succus reuertetur ad spicas.

Vlpicũ autẽ (quod quidam alliũ punicum uocant, Græci Aphroscorodon appellãt) longe maioris est incrementi, quàm alliũ. Idque (inquit Columella) circa calendas Octobris, antequã deponatur, ex uno capite in plura diuidetur.

Melones & peponũ omnia genera puluinis factis & subactis deponãtur. Rarius serẽdi, ut distet inter se semina pedibus duobus. Sæpissime irrigentur, nisi proximam à riuulo profluente, aut uicino irrigationem accipiant. Odorati nascentur, si eorũ semina multis diebus inter rosæ folia sicca mergantur. Si suaues effici uoles, eorũ semina lacte per triduum maceranda sunt, & siccata ponenda.

Cucumeres etiã in puluinis seruntur, sulcis altitudine sesquipedali, & triũ pedũ latitudine depressis: inter quos octo pedũ spatia relinquãtur, ubi possint liberius euagari. dulces fient, si semina ouillo lacte & mulso madu erint. prælongi prouenient, si aquam patenti uasculo duobus palmis inferiorẽ subijcias: ad eam siquidẽ confestim prorepent: quare magis in longitudinem crescentes effundentur.

Cucurbita solum pingue diligit, humidũ, stercoratúmque. Hoc uerò in cucurbitis insigne notatur (in-

quit Ruellius) *quòd lōgas pariunt & exiles quæ in carū ceruice leguntur semina.Quæ aluo latuerāt cucurbitas creant crassiores:quæ in fundo uētris,latas: si in uniuersis seminibus obruātur. ubi cœperūt adolescere,iuuātur adminiculis.Quæ sationi dicātur, usque ad hyemem in sua uite dependeāt,deinde sublatæ in sole aut fumo seruētur:alioqui semina marcore putri confecta tabescunt.*

Carduus *satiuus,quē* Articoculū *uocāt, terrā stercoratā diligit.melius prouenit si crescente luna solo mādentur semina,spatio semipedis discreta.* Si *tamen in solido pāgantur, inuersa ne defigantur semina: alioqui pumilos,debiles,& incuruos creabunt:nec altius debēt imprimi quàm ut terra demergētiū digitorū primos attingat articulos.* Seminum *cacumina si deprimas,spinosa non erunt folia,minus etiā echini.*

Frutices *in horto quomodo conseri debeāt te docebit* Seminariū.*Cæterū aliæ tū coronariæ,quàm etiam esui utiles herbæ, à nobis hoc loco prætermissæ sunt, quasi nullam aliam culturæ rationem desyderent:harū enim nonnullæ sponte crescunt,aliæ pari cum superioribus satione delectantur.*

REMEDIA ADVERSVS NO-*xias aeris tempestates,& infesta hortis animalia.*

Satis *in horto plantulis non solum inimica est & nocumentum adfert grando, rubigo, nebula, fulgur, pruina,quæ peruersi sunt aeris uitia,sed etiam animalia quædā locis apricis post pluuias nascētia,omniáq; in horto cōsita mirū in modū infestātia: cāpas & erucas uocant.*Bestiolarū *quoq; alia genera hortis*

innaſcũtur: culices napis, raphano uermiculi, itẽ lactucis & oleri. Vtriſq; hoc amplius, limaces & cochleæ. Infeſtãt & culices hortos riguos, præcipuè ſi ſint arbuſculæ aliquæ. Formicæ quoque & talpæ nõ minima hortorũ exitia ſunt: porros blattæ infeſtant, quas ob id πρασονουρίδας Græci uocant. Locuſtæ quibuſdã locis noxiæ non ſolum hortenſibus herbis, ſed & arboribus omnibus uim inferunt: addemus his bruchos, & mures agreſtes: In Italia etiam ſcorpiones, ſerpẽtes, ueſpertiliones, & huiuſmodi animalia naſcũtur: quæ niſi ab hortis arcerentur olitorum induſtria, nullam aut iucunditatis aut utilitatis inde gratiã conſequeremur. Itaque hoc loco remedia ab antiquis propoſita aduerſus hæc omnia, paucis enumeranda ſunt: à quibus hortenſiũ rerum peritus ſibi cauere poſſit.

Contra grandinem omne ſpatium horti alba uite præcingere antiqui ſuadebãt. Philoſtratus iubet, cum grandinem uidemus imminere, ut uituli marini pellem, uel hyænæ, uel crocodili per horti uel domus ſpatia circunferamus.

Fulmine hortum non percuti dicebãt Græci, obruto in horto fluuialis equi, quem hippopotamon uocãt, tergore. Tradũt alij non eſſe noxias horto tempeſtates, ſi fictili nouo obſerata rubeta rana in medio obruatur. Segetibus idem prodeſt.

Si nocent nebulæ, ſarmẽta, & palearum aceruos, euulſáſque herbas & frutices per hortũ, uel uineam aut campum incendito: fumus huic rei medebitur. pluribus itaque locis per hortum diſpoſita purgamenta ſimul omnia combures, quà uentus inſpirat: ita enim impendens malum auerti creditur.

Quum rubigo imminet, iubet Berytius bubulum cornu dextrū cum fimo sic uri, ut plurimum circumcirca fumum concitet, præsertim quà uentus perflat, sic ut omnis fumus contra rubiginis impetum feratur: ita enim noxiam cæli tempestatem discutiet.

Satis fabis hortum à pruinis lædi negant.

Omnia semina horti uel agri refert Anatolius ab omnibus malis ac monstris tuta seruari, si syluestris cucumeris tritis radiab⁹ ante macerētur quàm seras.

Vt olera infesta animalia non generēt, in corio testudinis omnia semina quæ sparsurus es, sicces, uel mētam pluribus locis, maxime inter caules seras. Hoc idem præstare fertur eruum aliquantulū satum, præcipue ubi radices & rapa seruntur. Cicer etiā inter olera propter multa portēta serendum est. Erucā pluribus in locis inter olera satam ab infestis animalibus uindicari tradit Frōtius. addidit hortum ab eisdē non impeti, si anserino stercore muria resoluto olera perfundātur. In testudinis corio semina resiccata nulli erodentiū iniuriæ obnoxia futura tradit Anatolius.

Contra limaces & cochleas prodest amurca recēs, uel ex caminis fuligo conspersa.

Cōtra erucas (quas Græci cāpas uocant, uulgus nostrū Chenilles) quidā uirgis sanguineis plantas uel arbores tingūt: alij cancrū fluuialē in medio horto suspensum auxiliari tradūt, alij rore aquæ perfundūt plātas, in qua uitigneus cinis maduerit: alij circa arborū crura, & ramos, bitumē, & ignē non expertū sulfur accendūt. Sūt qui semina prius macerēt lixiuio, quod è ficulneo cinere prius stillauerit, uel erucarū sanguine, uel semperuiui succo. ficulneū cinerē a-

lij ſpargũt ſuper erucas. Malũt quidã ſcillas in horto ſerere: uel fungos qui ex iuglãde cõcreti exeũt, cõcremare, ut eo nidore cãpæ enecẽtur: uel fimo ueſpertilionis interimere. nõnulli faſciculos allij ſine capitibus comburũt per horti ſpatia, ut eo nidore intereãt. Alij per ipſa horti ſpatia ipſas erucas coctas in aqua cum anetho ſpargunt, ſicque iam enatas interimunt.

Pulices olerũ, quos uulgus uocat Des puſſons, necãtur aceto acri ſucco hyoſcyami miſto, & ſuper inſperſo. eoſdẽ ius decoctæ conizæ perimit, uel aquæ reſperſus, in qua melanthiõ, hoc eſt gith herba, maduerit.

Culices hortorũ fugãtur cremore calaminthæ. Abigũtur & macerata ruta, per areas cõſperſa: galbani, ſulfuris & cumini ſuffitu necãtur. Florentes quoque canabis ſurculi inuolantia culicum agmina coercent. Bubulũ ſtercus ſuffitum culices perſequitur: item inulæ radix, adiecto buccinorum crematorum cinere.

Ne blattæ (quas πρασοκουρίδας Græci uocãt) porros enecent, uentriculũ ouis ſtatim occiſæ, non elotum, ſed ſordibus ſuis plenum, ſpatio quo abundant, non alte, ſed ſuperficie tenus operire debebis: poſt biduum reperies animalia ipſa congeſta, uẽtrem hunc replere.

Formicas fugari Diophanes tradit, ſi quæ ex eis captæ concrementur: ſi caudices herbarũ, aut arborũ ad quas plurimæ ſunt, perlinas lupinis, aut taurino felle cum amurca tritis, uel bitumine cũ oleo: uel ſi lachrymã papaueris aceto reſolutã cauernulis earum infuderis. perimuntur etiã nidore ſylueſtris cucumeris incenſi. Si foras ueniunt formicæ, omne horti ſpatium cinere ſignemus. Si conſcendunt arbores, cretacẽa linea latiore in orbẽ circum arboris caudicem, aut

imum truncum facta, atque iterata, prohibebis ne con-scendant. Limo marino, aut cinere, aut heliotropio herba, obturata formicarum foramina eas enecant.

Volucres locustæ fugantur ab hortis, si aliquæ ex ijs urantur in medio, uel si aliquas earum maceratas limo obruas. Nihil attingent locustæ, quod porro aut centaurio aqua resolutis fuerit aspersum.

Contra bruchos, non minimam hortorum pestem, iubet Didymus circa caudices arborum, aut herbarũ, prope radicem, tria grana sinapis obrui.

Aduersus agrestes mures Apuleius suadet semina bubulo felle macerãda. Nonnulli rhododaphnes folijs aditus eorum claudunt: quia rosis his dum in exitu nituntur, intereunt.

Talpæ nunquam effodiẽt hortum in quo ricinus, quam palmam Christi uocant, uel sponte, uel accitus proueniat. Sotion Græcus author, ut talpas uel eneces uel fuges, nucem perforari iubet, in qua paleas & sulfur ac cedriã includas, & incensam in maiori talparum aditu ponas, reliquis foraminibus diligenter occlusis, ne fumus exeat.

Ne carbunculi hortis aut uitibus noceant, quidam tres cancros uiuos cremari iubent in arbustis.

Serpentes omni propè fugantur austeritate, & nocentes spiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vstum igitur galbanum, uel cerui cornu, uel radix lilij, uel ungula capræ profuerit.

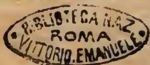
Cremati scorpionis nidore reliquos omnes protinus fugari author est Diophanes. Sandaracha cum galbano, butyro, uel adipe caprino suffita & scorpios & serpentes omnes abigit. Plutarchus negat scorpium

ad id unquam adrepere, cui nucula coryli suffixa cohærebit.

Vespertiliones in horto non aduolare tradit Africanus, in quo per itinera platani frondes pendeant. Necantur etiam hæderæ suffitu.

Ranæ si garrulitate sua per noctẽ te infestent, incensa lucerna lacus ripæ aut fluminis, aut riui hortum præterlabentis admoueatur.

Ea sunt hortorum præcipua incommoda quæ recensere, aut animaduertere potuimus, quibus etiã sua remedia uoluimus adhibere, ex bonis authoribus collecta: ne quid hortensium rerum studiosus in ea re nostræ operæ desyderare possit. Cupimus autem, si quando nobis per otium liceat, etiam de apibus in hanc sententiam aliquid conscribere, quod ad rem hortensem pertinere iudicabimus, ídque etiã ex antiquorum agricolarum authoritate. Necesse est enim eum qui cultum & undecunque instructum hortum habere uolet, etiam apibus operam dare.

INDEX LATINARVM ET GALLICARUM *dictionum, quæ in hoc libello passim conspersæ & declaratæ inueniuntur.*

A

EXCVDEBAT ROB. STEPHANVS TYPOGRAPHVS REGIVS LVTETIAE, ANN. M. D. XLV, PRID. ID. SEPT.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Pag.	Versu
16	3 *dendrociſſon lege. ſic uerſu* 4, *orthociſſon, & uerſu* 30, *chamæciſſon.*

Ibidem (hædera) ſcribe cum diphthongo ubi aſpiratio præcedit, ab hærẽdo: quòd ſi nulla ſit aſpiratio, nec diphthongus eſſe poteſt. Eſt enim prima breuis poetis, ab edendo.

24	15 *inambulationes*
51	20 *hemerocalles*
106	9 *uda*
95	6 *centauro*

